

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Katedra veřejné a sociální politiky

Diplomová práce

2015

Viktor Láznička

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

KATEDRA VEŘEJNÉ A SOCIÁLNÍ POLITIKY

Viktor Láznička

**Komparace důchodového systému v ČR před
reformami v letech 2010-2013 a po nich**

Diplomová práce

Praha 2015

Autor práce: Ing. Viktor Láznička

Vedoucí práce: PhDr. Petr Hedbávný

Oponent práce:

Datum obhajoby: červen 2015

Hodnocení:

Bibliografický záznam

LÁZNIČKA, VIKTOR. *Komparace důchodového systému před reformami v letech 2010-2013 a po nich*. Praha, 2015. 95 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, katedra veřejné a sociální politiky. Vedoucí diplomové práce PhDr. Petr Hedbávný.

Anotace (abstrakt)

Diplomová práce se zaměřuje na porovnání českého důchodového systému před rokem 2010 s důchodovým systémem po změnách, které proběhly mezi lety 2010 až 2013. Jsou analyzovány parametry prvního pilíře, které prodělaly ve zmíněném období změnu. Jednotlivé úpravy parametrů prvního pilíře jsou nahlíženy prizmatem následujících kritérií: rozpočtová odpovědnost, kvalita života, solidarita, ekvivalence, participace a odolnost v čase.

Dále je práce zaměřena na to, jaký efekt mělo zavedení druhého pilíře na fungování důchodového systému. A v neposlední řadě je pozornost věnována vybraným komponentům třetího pilíře, které doznaly změn v letech 2010-2013.

Nedílnou součástí práce je výzkum provedený formou online dotazníkové šetření, který usiloval o zjištění, jaké povědomí o důchodovém systému a jeho změnách mají občané. Teoretickými východisky jsou teorie path dependency, teorie institucionalismu, teorie Welfare State a kritériální ukotvení. V diplomové práci je uplatněna metoda analýzy sekundárních dat a metoda komparativní analýzy a metoda vícekritériálního hodnocení variant. Pro získání sekundárních dat jsou využity metody vyhledávání dokumentů a datových záznamů.

Abstract

The present thesis focuses on the comparison of the Czech pension system before 2010 with the one after the changes made in 2010-2013. The parameters of the first pillar which changed in the mentioned period are analysed. The partial adjustments of the first pillar are viewed by prism of the following criteria: budget accountability, quality of life, solidarity, contributory principles, participation and the persistence of the chosen solution in the time.

Furthermore the thesis focuses on the effects induced by the implementation of the second pillar. And last but not least is attention paid to the chosen components of the third pillar, which underwent changes in 2010-2013 years. Important part of the thesis is a research conducted by online questionnaire, which aimed to find out what knowledge about the pension system and its changes in 2010-2013, do the citizens have. Theoretical bases includes the theory of path dependency, the theory of institutionalism, the welfare state theory and the criterion anchoring. The present thesis applies the method of analysis of secondary data and the method of comparative analysis. To obtain secondary data, methods of document and data record searching are used.

Klíčová slova

důchodový systém, reforma, důchodce, kritéria, sociální pojištění, stárnutí populace, udržitelnost

Keywords

pension system, reform, pensioner, criteria, social insurance, population ageing, sustainability

Rozsah práce: 174 142 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 14. 5. 2015

Viktor Láznička

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval PhDr. Petru Hedbávnému za odborné vedení a cenné připomínky v průběhu zpracování této diplomové práce.

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Fakulta sociálních věd
Institut sociologických studií
Magisterský obor studia veřejná a sociální politika

Teze diplomové práce

Jméno studenta/studentky: Viktor Láznička

Název v jazyce práce: Komparace důchodového systému v ČR před reformami v letech 2010-2013 a po nich

Název v anglickém jazyce: Comparison of the pension system in the Czech Republic before and after reforms in 2010-2013

Klíčová slova: důchod, systém, reforma, důchodce, sociální pojištění, stárnutí populace

Klíčová slova anglicky: pension, system, reform, pensioner, social insurance, population ageing

Akademický rok vypsání: 2013/2014

Jazyk práce: český

Typ práce: diplomová práce

Ústav: Katedra veřejné a sociální politiky

Vedoucí / školitel: PhDr. Petr Hedbávný

Obor práce: Sociální zabezpečení

ZÁSADY PRO VYPRACOVÁNÍ:

1. Vymezení předmětu zkoumání, zdůvodnění výběru výzkumného tématu, návaznost na jiné práce

Předmětem práce budou dvě podoby českého penzijního systému, zaměřím se na srovnání prvního a třetího pilíře před reformami v letech 2010-2013 s jejich současnou podobou. Dále prozkoumám druhý pilíř, který byl zřízený zákonem z roku 2013. Budu se soustředit na to, s jakým záměrem byl realizován a jaký měl skutečný dopad.

Podobu důchodovému systému před reformami v letech 2010-2013 daly tři zákony. Prvním je zákon č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, kterým byl s účinností od 1. 1. 1993 zaveden systém sociálního pojištění, jako jeden ze subsystémů (pilířů) sociálního zabezpečení a kterým bylo kromě jiného zavedeno pojistné na důchodové pojištění k zabezpečení v předvídatelných dlouhodobých sociálních událostech (stáří, invalidita, ovdovění a osiřeni). Dalšími relevantními právními předpisy jsou zákon č. 42/1994 Sb., o penzijním připojištění se státním příspěvkem a zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění.

Významnými změnami prošel první a třetí pilíř především po přijetí následujících zákonů či novel zákonů v letech 2010-2012, jedná se o tzv. malou důchodovou reformu: Zákon o důchodovém pojištění, Zákon o důchodovém spoření, Zákon o doplňkovém penzijním spoření, Změna zákonů v souvislosti s přijetím zákona o důchodovém a penzijním spoření. Zásadním počinem bylo přijetí zákona č. 274/2013 Sb., kterým se výrazně změnila podoba penzijního systému. Větší důraz je kladen na fondové financování důchodů. Jak se však podařilo stabilizovat důchodový systém, kterému pod demografickým, respektive ekonomickým tlakem hrozilo ještě větší zadlužení?

Prací na téma důchodový systém a jeho reformování bylo napsáno nespočet, většinou se však zabývaly výhradně slabými a silnými místy systému či jeho vývojem. Mě však mimo jiné bude zajímat zpětná vazba, kterou se pokusím získat prostřednictvím výzkumného dotazníkového šetření u občanů, jejichž nárok na důchod byl ovlivněn reformami z let 2010-2013. Dotazník bude zjišťovat jak názory účastníků penzijního systému na reformy z let 2010-2013, tak jejich míru informovanosti. Dále bude cílem výzkumu zjistit, jaké znalosti a jaké povědomí mají občané o důchodovém systému, o jeho fungování a směřování. Otázky budou navazovat na zjištění z první části diplomové práce. Mělo by se jednat o otázky týkající se změny systému, co o změnách penzijního systému lidé vědí a jak je vnímají. Otázky by mohly například znít následovně: „Jaký dopad měla změna redukčních hranic z roku 2011?“; „Jaká věková skupina je nejvíce dotčena/zvýhodněna reformou?“; „Víte, jak se bude měnit věk pro odchod do důchodu?“; „Posílil princip zásluhovosti zavedením druhého pilíře?“ Na čistě vědomostní otázky navážou otázky subjektivního charakteru. Například. „Myslíte si, že máte dostatek informací/znalostí o důchodovém systému k tomu, abyste se správně rozhodli, jak využívat nabízené možnosti penzijního systému?“; „Nepřinesla by větší osvěta větší zájem o penzijní systém?“; „Co byste zlepšili?“; „Proč se neúčastníte druhého nebo třetího pilíře?“.

Čistě hypoteticky, zjistíme-li, že úroveň znalostí občanů je nízká, může to signalizovat, že lidé nemají o důchodový systém zájem a to může souviset také s nižším než předpokládaným počtem účastníků hlavně druhého pilíře. Přeci, i kdyby byla změna dobrá, tak lidé se jí z nevědomosti mohou obávat a nepřistoupí na ni.

Z výzkumu a z porovnání ideálu a reality budeme moci vyvodit důsledky pro fungování důchodového systému. Bude možno navrhnout doporučení pro zlepšení nebo doporučit přechod k jinému systému. A budeme moci porovnat reálné fungování systému s představou, jak funguje systém podle občanů a také s jejich očekáváními.

2. Cíle diplomové práce

Cílem práce je zodpovědět otázku, zda důchodový systém (reforma) plní svůj účel podle zvolených kritérií prostřednictvím reálných dopadů reformy a zjistit, jaké ponětí o fungování a provedených změnách v penzijním systému mají přímí účastníci a jak vnímají systém ze svého pohledu. Cílem je tedy analyzovat důchodový systém před reformami z let 2010-2013 a po nich, jak funguje a jak by měl fungovat s ohledem na zvolená kritéria. Kritéria, na která se budu soustředit, jsou rozpočtová odpovědnost, kvalita života, solidarita, ekvivalence, univerzálnost a odolnost zvoleného řešení v čase.

SEZNAM ODBORNÉ LITERATURY:

ARGÁYOVÁ, Šárka. Důchodový systém České republiky a jeho srovnání se Slovenskem. Praha, 2007. 97 listů. Vedoucí práce Ondřej Schneider.

BARR, N. – DIAMOND, P. Reforming Pensions: Principles and Policy Choices. Oxford: Oxford University Press, 2008, p. 352. ISBN 978-0-19-531130-3

BELČEV, Daniel. Důchodový systém v ČR – vývoj po roce 1989 a jeho reforma. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2013. 183 s. Vedoucí práce Martin Potůček.

BURCIN, B. – KUČERA, T. Prognóza populačního vývoje České republiky na období 2008 – 2070. Praha, 2010, 30 s. Dostupné z: http://mpsv.cz/files/clanky/8842/Prognoza_2010.pdf

BURIANOVÁ, Jaroslava. SOUČASNÝ STAV SOCIÁLNÍHO POJIŠTĚNÍ V ČR A SR. s. 6. Dostupné z: <http://www3.ekf.tuke.sk/work/Konferencia%20Herlany/zbornikCD/doc/Burianova.pdf>

Důchodová reforma. Praha. NERV, 2010, 19 s.

Důvodová zpráva k vládnímu návrhu na změnu zákona č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění pozdějších předpisů (součást sněmovního tisku 377). Poslanecká sněmovna ČR, 2011. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/2010ps/tisky/h0412.htm>

Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o doplňkovém penzijním spoření (součást sněmovního tisku 413). Poslanecká sněmovna ČR, 2011. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/2010ps/tisky/h0413.htm>

CHOVANCOVÁ, Jana. Komparace důchodových systémů České a Slovenské republiky. 2008. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. Vedoucí práce Tomáš Sirovátka. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/68153/fss_m/.

Hlavní principy pokračování důchodové reformy. Praha: MPSV, 2011, 4 s. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/10660/principy_v2.pdf

internetové stránky ČSÚ

internetové stránky ČSSZ

internetové stránky MPSV

KOTLAS, P. Institucionální přístup k tvorbě politiky, nedatováno. Dostupné z: <http://samba.fsv.cuni.cz/~kotlas/>.

LESAY, I. Bude reforma českého důchodového systému fundamentální? Diskusní sešit č. 2. Brno: Trast pro ekonomiku a společnost. 2007. 29 s. ISBN 978-80-239-9159-8. Dostupné z: http://www.thinktank.cz/fileadmin/thinktank-upload/diskusni_sesity/Lesay_2007_final.pdf.

LOUŽEK, Marek. Důchodová reforma. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2013. 77 s. Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky; 10/2013. ISBN 978-80-86729-92-3.

MLÁDEK, J. a kol.: Daňová politika ČSSD, vyrovnaný rozpočet a euro. Programové teze pro veřejnou debatu. „Spravedlivé daně a vyrovnaný státní rozpočet!“, 2011, 9 s. Dostupné z: <http://www.cssd.cz/data/files/dane-0003.pdf>.

POTŮČEK, M. Sociální politika. Praha: SLON, 1995, 142 s. ISBN 80-85850-01-X.

POTŮČEK, M., et al.: Důchodová reforma ČSSD. Programové teze pro veřejnou debatu. „Spravedlivý důchodový systém – důstojný život důchodcům“, 2011, 10 s. Dostupné z: http://www.cssd.cz/soubory/ke-stazeni/reformy_2011/duchodova_reforma_cssd.pdf.

POTŮČEK, M. Místo důchodové reformy v sociálním, ekonomickém a politickém kontextu vývoje země. Prezentace na konferenci VŠFS a CESES FSV UK dne 15. 6. 2010. 17 s. Dostupné z: <http://m.vsfs.cz/Index.php?z=126&rok=2010&page=3>.

Přes plánované zrušení druhého pilíře do něj v závěru roku vstoupilo 207 odvážných. Dostupné z: <http://www.parlamentnilisty.cz/arena/monitor/Pres-planovane-zruseni-druheho-pilire-do-nej-v-zaveru-roku-vstoupilo-207-odvaznych-299637>.

Proč potřebujeme důchodovou reformu? Dostupné z: http://www.starnesmysli.cz/dokumenty/Proc_potrebujeme_duchodovou_reformu.pdf.

RYTÍŘOVÁ, Lucie. Důchodový systém v České republice. 1. vyd. Olomouc: ANAG, 2013. 115 s. Práce, mzdy, pojištění. ISBN 978-80-7263-821-5.

Zákon č. 42/1994 Sb., o penzijním připojištění, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 426/2011 Sb., o důchodovém spoření

Zákon č. 427/2011 Sb., o doplňkovém penzijním spoření

PŘEDBĚŽNÁ NÁPLŇ PRÁCE:

1. Výzkumné otázky a hypotézy

Jakou podobu měl systém podle legislativy před reformami z let 2010-2013?

Jakou podobu má systém podle legislativy po reformách z let 2010-2013?

Jaký měly oba systémy plnit účel?

Jak ve skutečnosti naplnily tento účel?

Na jakých principech byly postaveny?

Splnila důchodová reforma do ní vkládané cíle?

Jaké faktory ovlivňují důchodový systém?

Jaké instituce a aktéři mají vliv na podobu důchodového systému?

Jak je naplňován účel podoby důchodového systému prizmatem zvolených kritérií?

Jak nahlízejí na důchodový systém občané?

Co by chtěli změnit?

2. Teoretická východiska

Teoretickými východisky jsou teorie path dependency, teorie institucionalismu, teorie sociálního státu a kriteriální ukotvení.

3. Metody a zdroje dat

Práce bude postavena na metodě analýzy sekundárních dat, metodě komparativní analýzy a metodě vícekritériálního hodnocení variant. Pro získání sekundárních dat budou využity metody vyhledávání dokumentů a datových záznamů. Pro výzkum bude použita kvantitativní metoda dotazníkového šetření.

Zdroje dat

- Legislativní veřejněpolitické dokumenty
- Strategické veřejněpolitické dokumenty
- Výzkumné veřejněpolitické dokumenty
- Deklarativní a advokační veřejněpolitické dokumenty
- Odborné studie, monografie a články
- Statistiky

4. Předpokládaná struktura diplomové práce

1) Úvod

Cíle diplomové práce, výzkumné otázky a metody

Teoretická východiska a vymezení základních souvislostí

2) Deskriptivní část

a) Popíšu, jak by měl fungovat podle legislativy a přání zákonodárců či odborníků důchodový systém před reformou a po něm.

b) Dále se zaměřím na to, jak penzijní systém ve skutečnosti funguje. Zda plní účel, zda splnil cíle, se kterým byly změny realizovány s ohledem na zvolená kritéria jak před reformou tak po ní.

3) Výzkumná část, projekt výzkumu a výsledky výzkumu.

Dotazník:

- a) vědomostní otázky
- b) otázky subjektivnější povahy

4) Analytická část

Závěr

PŘEDBĚŽNÁ NÁPLŇ PRÁCE V ANGLICKÉM JAZYCE:

The aim of the thesis is to answer the question how well the Czech pension system fulfils its purpose with respect to selected criteria. Moreover, the aim is to find out what idea about function and about implemented changes in the pension system do the direct participants have, and how they perceive the system from their point of view. Thus, the aim is to analyze the pension system before and after the reforms in 2010-2013, how the system functions and how the system should function with respect to chosen criteria. The criteria will focus on the following: budget accountability, quality of life, solidarity, equivalence, universality and the persistence of the chosen solution in the time.

Obsah

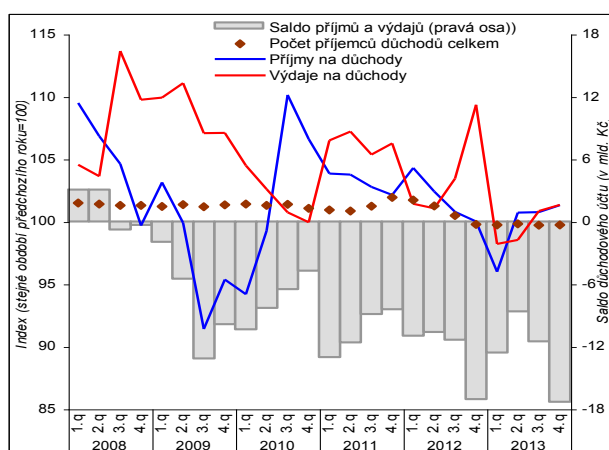
OBSAH	13
ÚVOD	15
1 VYMEZENÍ VÝZKUMNÉHO PROBLÉMU	17
2 VÝZKUMNÉ CÍLE, OTÁZKY, POUŽITÉ METODY, ZDROJE DAT	18
2.1 VÝZKUMNÉ CÍLE	18
2.2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY	18
2.3 METODY	19
2.4 ZDROJE DAT	19
3 TEORETICKÁ VÝCHODISKA A DEFINOVÁNÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ	19
3.1 TEORIE PATH DEPENDENCY	19
3.2 TEORIE INSTITUCIONALISMU	20
3.3 TEORIE WELFARE STATE	20
3.4 KRITERIÁLNÍ UKOTVENÍ REFORMY	20
3.4.1 <i>Ekvivalence</i>	20
3.4.2 <i>Solidarita</i>	21
3.4.3 <i>Participace</i>	21
3.4.4 <i>Rozpočtová odpovědnost</i>	22
3.4.5 <i>Odolnost zvoleného řešení v čase</i>	22
3.4.6 <i>Kvalita života</i>	22
3.5 DEFINOVÁNÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ	23
3.6 ČESKÝ DŮCHODOVÝ SYSTÉM OBECNĚ	23
3.6.1 <i>Důchodové pojištění</i>	23
3.6.1.1 Základní charakteristika	23
3.6.1.2 Stanovení dávky	24
3.6.1.3 Slabá místa prvního pilíře.....	25
3.6.2 <i>Druhý pilíř</i>	25
3.6.3 <i>Třetí pilíř</i>	25
4 DEMOGRAFICKÝ VÝVOJ	25
5 DŮCHODOVÝ SYSTÉM PŘED ROKEM 2010	30
5.1 PRVNÍ PILÍŘ	30
5.2 TŘETÍ PILÍŘ	31
5.3 STAV DŮCHODOVÉHO SYSTÉMU DO ROKU 2010	32
5.3.1 <i>Skrytý dluh, mezigenerační dluh</i>	32
5.3.2 <i>Udržitelnost před rokem 2010</i>	33
6 PŘÍPRAVA NA ZMĚNY V DŮCHODOVÉM SYSTÉMU V LETECH 2010 - 2013	35
7 DŮCHODOVÝ SYSTÉM PO ZMĚNÁCH V LETECH 2010 - 2013	36
7.1 PRVNÍ PILÍŘ	38
7.1.1 <i>Redukční hranice a výpočet vyměřovacího základu</i>	38
7.1.1.1 Dopad změn redukčních hranic a výpočtu vyměřovacího základu	40
7.1.2 <i>Věk odchodu do důchodu</i>	41
7.1.2.1 Dopad změn věku odchodu do důchodu.....	42
7.1.3 <i>Doba pojištění</i>	43
7.1.3.1 Dopad změn doby pojištění	44
7.1.4 <i>Rozhodné období</i>	45
7.1.4.1 Dopad změn rozhodného období.....	46
7.1.5 <i>Valorizace</i>	46
7.1.5.1 Dopad změn valorizace	47
7.1.6 <i>Základní výměra</i>	48
7.1.7 <i>Náhradní doby pojištění</i>	48
7.1.8 <i>Předčasný důchod</i>	48

7.1.9	<i>Pracující důchodci</i>	49
7.2	DOPAD PARAMETRICKÝCH ZMĚN PRVNÍHO PILÍŘE	50
7.2.1	<i>Výhodnost pojištění</i>	50
7.2.2	<i>Skrytý dluh</i>	51
7.2.3	<i>Chudoba a kvalita života</i>	52
7.2.4	<i>Náhradový poměr</i>	52
7.2.5	<i>Individuální relativní implicitní dluh</i>	53
7.2.6	<i>Transformační náklady</i>	53
7.2.7	<i>Udržitelnost po změnách 2010-2013</i>	54
7.2.7.1	<i>Příjmy</i>	54
7.2.7.2	<i>Výdaje</i>	54
7.2.7.3	<i>Udržitelnost prvního pilíře</i>	55
7.3	DRUHÝ PILÍŘ - VELKÁ DŮCHODOVÁ REFORMA	57
7.3.1	<i>Předpoklady zavedení II. pilíře a argumenty proti němu</i>	58
7.3.2	<i>Dopad</i>	59
7.4	TŘETÍ PILÍŘ - DOPLŇKOVÉ POJIŠTĚNÍ	61
7.4.1	<i>Spoření v účastnických fondech</i>	61
7.4.2	<i>Předdůchody</i>	62
7.4.3	<i>Dopad</i>	63
8	VÝZKUM	66
	ZÁVĚR	83
	<i>EKVIVALENCE</i>	83
	<i>SOLIDARITA</i>	83
	<i>PARTICIPACE</i>	84
	<i>ROZPOČTOVÁ ODPOVĚDNOST</i>	85
	<i>ODOLNOST ZVOLENÉHO ŘEŠENÍ V ČASE</i>	85
	<i>KVALITA ŽIVOTA</i>	85
	SUMMARY	87
	POUŽITÁ LITERATURA	89

Úvod

Práce je zaměřena na srovnání českého důchodového systému¹ před reformami v letech 2010 -2013 s jejich současnou podobou (k 1. 1. 2015), na jejich slabá a silná místa, na to, jakými změnami prošel první a třetí pilíř, a co znamenalo zavedení druhého pilíře, zřízeného zákonem z roku 2013. Důchodový systém doznává neustále změn, nyní - v lednu 2015, kdy již 10 měsíců zasedá Odborná komise pro důchodovou reformu vedená profesorem Potůčkem² - se již uvažuje o dalších úpravách systému, proto je jistě zajímavé zjišťovat, co k těmto myšlenkám vede. Důchodový systém je jedním z klíčových subsystémů sociální oblasti, výdaje na něj tvoří podstatnou³ složku státního rozpočtu, a důchodový účet se na něm podílí převážně deficitem, jak je vidět z grafu.

Graf 1: Saldo příjmů a výdajů prvního pilíře

Zdroj: ČSÚ

Prohlubování deficitu penzijního účtu se v roce 2013 při meziročně srovnatelném slabém poklesu příjmů a výdajů zastavilo - roční deficit 50 mld. korun: „*Druhé čtvrtletí 2013 také ukončilo období více než dva roky klesající dynamiky výběru pojistného na důchody, přesto byly tyto příjmy v úhrnu za rok 2013 stále meziročně slabší o 0,3 %. Vyšší vyplaceného pojistného ovlivnil po dlouhé době mírně klesající počet příjemců důchodů (-0,3 %), zčásti i dlouhodobě rostoucí podíl příjemců s trvale kráceným důchodem*“. Také nepříznivá situace na trhu práce v roce 2013 přispěla k menšímu než očekávanému výběru pojistného (-6 mld. korun) (ČSÚ, 2014).

¹Nelze postihnout veškerou komplexitu důchodového systému, nelze na omezeném prostoru brát zřetel na všechny prvky, proto se v této práci soustředím pouze na starobní důchody.

²Více na stránkách Odborné komise <http://www.duchodova-komise.cz/>.

³„Největším výdajem státního rozpočtu je kapitola ministerstva práce a sociálních věcí, z níž se platí důchody a sociální či nemocenské dávky. Na výdajích se podílí celkem 40 procenty.“ Dostupné na: <http://www.penize.cz/80359-co-je-statni-rozpocet>.

Podobu důchodovému systému před reformami v letech 2010 - 2013 daly tři zákony. Prvním je zákon č. 589/1992 Sb. o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, kterým byl s účinností od 1. 1. 1993 zaveden systém sociálního pojištění jako jeden z pilířů sociálního zabezpečení a kterým bylo uskutečněno pojistné na důchodové pojištění k zabezpečení v předvídatelných dlouhodobých sociálních událostech (stáří, invalidita, ovdovění a osiření). Dalšími právními předpisy jsou zákon č. 42/1994 Sb., o penzijním připojištění se státním příspěvkem a zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění.

Významnými změnami prošel důchodový systém po nabytí účinnosti následujících zákonů či novel zákonů v letech 2010 - 2013: zákon č. 306/2008 Sb., kterým se mění zákon č. 155/1995 Sb. o důchodovém pojištění - účinný od 1. 1. 2010, zákon č. 220/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 155/1995 Sb. o důchodovém pojištění - účinný od 30. 9. 2011, zákonem č. 427/2011 Sb. o doplňkovém penzijním spoření bylo nahrazeno dosavadní penzijní připojištění se státním příspěvkem dle zákona č. 42/1994 Sb., zákon č. 427/2011 Sb. byl následně novelizován zákonem č. 403/2012 Sb. - účinný od 1. 1. 2013. Strukturální změnou důchodového systému bylo přijetí zákona č. 426/2011 Sb. s účinností od 1. 1. 2013, kterým byl zaveden fondově orientovaný druhý pilíř (MPSV)⁴.

Je však současná podoba důchodového systému udržitelná? Jak bylo naznačeno výše, momentální (leden 2015) vládní strana ČSSD (která pověřila Odbornou komisí pro důchodovou reformu vedenou profesorem Potůčkem) si to nemyslí. Tato komise je dalším odborným subjektem v důchodovém systému následující po poradních expertních sborech NERV, PES a po tzv. I. Bezděkově komisi⁵. Zmíněné orgány vypracovaly dle politického zadání přechod důchodového systému k více tržní podobě, k zavedení druhého fondově orientovaného pilíře. Naopak komise profesora Potůčka má dle politického zadání určeno zrušit onen pilíř a zaměřit systém opět více sociálně⁶.

Nedostatkem při koncipování důchodového systému je to, že politici, ale i odborníci často striktně upřednostňují úzce vymezené ideologické koncepty a tudíž chybí prostor pro politický a také celospolečenský konsensus; důsledkem čehož jsou časté změny

⁴ Více na <http://www.mpsv.cz/cs/621>.

⁵ Více o činnostech poradních sborů na:

<http://www.vlada.cz/cz/ppov/ekonomicka-rada/narodni-ekonomicka-rada-vlady-51371/>
http://www.mpsv.cz/files/clanky/8896/2010_06_03_Zaverecna_zprava_final_cistopis.pdf.

⁶ Více na: <http://www.duchodova-komise.cz/>.

systemu⁷. Rozumné je nalézt kompromis, který by zřejmě plně nevyhovoval nikomu, zato by důchodovému systému dodal stabilitu.

Směrodatným faktorem dlouhodobě ovlivňující důchodový systém je stárnutí populace. Občané se hlavně díky pokroku v medicíně dožívají vyššího věku, krom toho klesá porodnost⁸; důsledkem čehož mohou růst výdaje prvního pilíře, které dlouhodobě převyšují příjmy. Proto je demografický vývoj tak důležitý faktor v důchodovém systému a z toho důvodu je mu v této práci věnováno více prostoru.

Aktuální analýzy důchodového systému jsou k dispozici na stránkách Odborné komise pro důchodovou reformu.⁹ Dále je vhodné zmínit think tank IDEA¹⁰ - především liberálně smýšlejícího Ondřeje Schneidera, z jehož studií a článků jsem mnoho čerpal. Právě tento liberální přístup bychom měli mít při čtení této práce vždy na paměti a přistupovat k závěrům s rezervou, kdybych více čerpal z jinak ideově zaměřených autorů, mohl by být pohled na stav penzijního systému jiný. Dále je třeba zmínit MPSV¹¹, profesora Vostatka, Vladimíra Bezděka atd., kteří se důchodovým systémem dlouhodobě zabývají, a k jejímž analýzám důchodového systému je také vhodné přihlížet.

Tato práce je členěna na teoretickou část, ve které se kromě charakteristiky systému věnuji vyhodnocení fungování systému dle zvolených kritérií. Předmětem analytické části práce je důchodový systém z pohledu občanů, kteří byli dotazováni prostřednictvím online dotazníkového šetření. Výzkum se spíše soustředil na povědomí občanů o systému.

1 Vymezení výzkumného problému

V případě prvního a třetího pilíře se soustředím na to, s jakým záměrem byly realizovány změny v letech 2010 - 2013 a jaký ekonomicko-sociální dopad měly dle zvolených kritérií. Také u druhého pilíře mě nejvíc zajímá to, s jakým účelem byl realizován a jaký byl dopad jeho zavedení. Práce je zaměřena na následující kritéria: rozpočtová odpovědnost, kvalita života, solidarita, ekvivalence, participace a odolnost v

⁷ Detailní přehled změn od roku 1997 lze nalézt na stránkách MPSV. Dostupné na <http://www.mpsv.cz/cs/621>.

⁸ Viz kapitola o demografickém vývoji.

⁹ Dostupné na: http://www.duchodova-komise.cz/?page_id=51.

¹⁰ Institut pro demokracii a ekonomickou analýzu

¹¹ Ministerstvo práce a sociálních věcí.

čase¹². Důraz je kladen na první pilíř, poněvadž právě on hraje klíčovou roli při udržitelnosti důchodového systému. V práci zkoumám opatření, která doznala změn během let 2010-2013 (redukční hranice apod.), naopak se nevěnuji parametrům, které nedoznaly úprav (postavení OSVČ apod.).

Je zajímavé zjistit, do jaké míry reformy z let 2010-2013 přispěly k odstranění defektů důchodového systému před rokem 2010. Předěl mezi jednotlivými podobami penzijního systému byl stanoven na rok 2010, kdy vešla v účinnost významná opatření schválená již v roce 2008 (zákon č.306/2008 Sb. o důchodovém pojištění ve znění pozdějších předpisů byl startem pro první etapu penzijní reformy), právě proto, že výrazně pozměnila parametrické nastavení prvního pilíře.

2 Výzkumné cíle, otázky, použité metody, zdroje dat

2.1 Výzkumné cíle

Tato práce se snaží o analýzu změn zavedených reformními kroky v letech 2010-2013, a tím přispět k jeho lepšímu pochopení. Cílem práce je zodpovědět otázku, zda důchodový systém (reformy) plní svůj účel, respektive, jak funguje podle zvolených kritérií prostřednictvím reálných dopadů reform. A také zjistit za pomoci výzkumného dotazníkového šetření, jaké povědomí o fungování a provedených změnách v penzijním systému mají přímí účastníci a jak je hodnotí a vnímají. Otázky navazují na zjištění z první části diplomové práce. Jedná se o otázky týkající se změn systému.¹³

2.2 Výzkumné otázky

Otázky pro větší přehlednost třídím dle kritérií:

1. **Ekvivalence** - Zvýšila se zásluhovost důchodového systému po změnách v letech 2010-2013? Existuje rovnováha mezi principy ekvivalence a příjmové solidarity nebo některý z principů převažuje?
2. **Sociální solidarita** - Podílejí se na rostoucích nákladech důchodového systému způsobených demografickými změnami všechny generace rovnoměrně? Je systém po změnách mezigeneračně solidární?
3. **Participace** - Podařilo se přimět k participaci v systému více účastníků?
4. **Rozpočtová odpovědnost** - Jaký dopad měly změny důchodového systému na výši penzí a jejich výhodnost? Podařilo se finančně stabilizovat důchodový systém?

¹² Více o kritériích v kapitole 3.4.

¹³ Více v části věnované výzkumu.

5. **Odolnost v čase** - Je současná podoba politicky udržitelná? Je systém připravený na demografické změny?

6. **Kvalita života** - Není ohrožena kvalita života občanů v důchodovém věku? Je náhradový poměr udržitelný?

Dále:

7. Motivuje současná úprava důchodového systému k setrvání v pracovní aktivitě po dosažení důchodového věku?

8. S jakým záměrem byly prováděny změny v letech 2010-2013? Podařilo se je naplnit?

9. Vyplatilo se lidem vstoupit do druhého pilíře?

10. Jsou podmínky spoření ve třetím pilíři motivující pro občany?

11. Jaké byly nedostatky penzijního systému před rokem 2010?

2.3 Metody

Práce je postavena na metodě analýzy sekundárních dat, analýze dokumentů politické praxe, které používám k pochopení, jak důchodový systém funguje. Následně využívám metodu komparativní analýzy, kdy za pomoci vícekritériálního hodnocení porovnávám fungování důchodového systému před rokem 2010 a po něm. Pro získání sekundárních dat jsou využity metody vyhledávání dokumentů a datových záznamů. Pro výzkum je použita kvantitativní metoda dotazníkového šetření.

2.4 Zdroje dat

Jako zdroje dat sloužily především odborné publikace, články, monografie, statistiky, legislativní veřejněpolitické dokumenty, strategické veřejněpolitické dokumenty, výzkumné veřejněpolitické dokumenty, deklarativní a advokační veřejněpolitické dokumenty, odborné studie, webové stránky, hlavně stránky Odborné důchodové komise <http://www.duchodova-komise.cz/>, webové stránky MPSV, dotazníkové šetření a závěrečné práce s tématikou důchodového systému.

3 Teoretická východiska a definování základních pojmů

V teoretických východiscích čerpám především z rigorózní práce Daniela Belčeva, který ve své práci velmi dobře vystihnul mnou využitě koncepty.

3.1 Teorie path dependency

Tato teorie je předzvěstí tzv. historického institucionalismu a její východisko je založeno na tom, že *„pokud jednou existuje nějaká instituce sociálního zajištění po*

dlouhou dobu – dosáhne vysoké úrovně zralosti, je pak velmi obtížné ji reformovat“ (Pierson, 1998, cit. dle Belčev, 2013:9). Podoba institucí, těch důchodových nevyjímaje, je dle této teorie dána institucionálním vývojem: *„Vyjadřuje (teorie) zásadní podmíněnost jakékoli současné institucionální základny či existující soustavy institucí na tom, jakými stavy, jakou cestou prošla tato základna či soustava v minulosti“* (Kotlas 2012, cit. dle Belčev 2013:9). Teorie path dependency je tudíž klíčem k pochopení reformních kroků, právě k tomu je využita v práci.

3.2 Teorie institucionalismu

Instituce lze definovat jako *„pravidla hry ve společnosti resp. povinnosti a motivace, které determinují jednání lidí a které zmenšují nejistotu. Jde tedy o určitý systém formálních a neformálních institucí, které buď něco zakazují anebo naopak povolují“* (North,1990, cit. dle Belčev:10).

Tuto teorii využívám k pochopení, jakými institucemi a aktéry je určován penzijní systém.

3.3 Teorie Welfare state

Je třeba ve stručnosti rovněž zmínit teorii sociálního státu a definovat, jakým sociálním státem je na začátku nového milénia Česká republika, abychom měli reálné představy, co očekávat od českého sociálního státu při koncipování důchodové reformy.

Richard Titmuss ve své typologii definuje pracovně výkonový typ sociálního státu, pod který právě naše republika spadá. Sociálněpolitické instituce mají v tomto typu sociálního státu významnou úlohu jako doplněk ekonomiky. Sociální potřeby jsou uspokojovány na základě výkonu, zásluh a produktivity (Titmuss 1974, dle Belčev:12).

3.4 Kriteriaální ukotvení reformy

K tomu, abychom mohli sledovat to, zda určitá podoba penzijního systému funguje podle představ (nejen) zákonodárců, a zda naplnila cíle do ní vkládané, je třeba zvolit kritéria, podle kterých se dá lépe uchopit fungování systému. V této práci беру v potaz následující kritéria: ekvivalence, sociální solidarita, rozpočtová odpovědnost, odolnost v čase, kvalita života a participace.

3.4.1 Ekvivalence

Vycházím z definice Vojtěcha Krebse, podle kterého je ekvivalence určitá přiměřenost vlastního úsilí, hledání práce či přiměřenost dávek odpovídající sociální situaci rodiny (Krebs, 2010:37).

V této práci pojmám odváděné pojistné v průběžném pilíři a spojení ve zbylých dvou pilířích jako vlastní úsilí. Beru tak ekvivalenci jako jakousi přiměřenost - výše důchodové dávky - tomuto úsilí. Zajímá mě, kolik jsme do systému vložili a kolik dostaneme.

3.4.2 Solidarita

Podle jedné z mnohých definic sociální solidarita vyjadřuje vzájemnou podporu, sounáležitost, lidské porozumění, pospolitost a také soudržnost. Představuje „*neodmyslitelný atribut sociální politiky, je považována za hybnou sílu materiálního i mravního vývoje lidstva a předpoklad pokroku*“ (Žižková, 1997, cit. dle Belčev:18).

Vojtěch Krebs rozlišuje vertikální a horizontální solidaritu. Mezi vertikální lze zařadit mezinárodní solidaritu (aktivity mezinárodních institucí), celostátní solidaritu (celospolečenská solidarita, která je organizována a naplňována státem např. ve prospěch tvorby zdrojů na financování např. rozvoje vzdělání, kultury, pomoci rodinám, sociálně slabým, hendikepovaným občanům atd.), místní resp. regionální solidaritu (např. v rámci občanského sektoru) a solidaritu jednotlivců, domácností a rodin (Krebs, 2010:18).

Mezi horizontální lze zahrnout mezigenerační solidaritu (občané v produktivním věku s občany v postproduktivním věku), intragenerační (vysokopříjmoví s nízkopříjmovými), solidaritu zdravých s nemocnými (např. pojistné na zdravotní pojištění je odváděno bez ohledu na skutečnost, zda plátce čerpá zdravotní péči či nikoliv), zaměstnaných s nezaměstnanými, bezdětných s rodinami s dětmi (Krebs, 2010:19).

Vycházejí z definice Jany Žižkové mě v této práci zajímá rozměr horizontální, především rozměr mezigenerační a intragenerační.

3.4.3 Participace

Zde vycházím z definice Igora Tomeše, podle kterého se participace zakládá na spolufinancování nákladů sociálního státu, tedy hrazení pojistného a dalších nákladů na sociální služby. Dále v účasti na rozhodování, jaká forma uspokojování potřeb je nejvhodnější. A v neposlední řadě na vedení sociálních institucí (Tomeš, 2011:35). V práci mě zajímá, jakou měrou se občané podílejí na financování důchodového systému. Převážně se však v tomto kritériu soustředím na počty účastníků v jednotlivých pilířích. V prvním pilíři je zavedena povinná participace, tedy pojištěnci jsou v definovaných

situacích účastní ze zákona. Ve druhém a třetím pilíři je realizována dobrovolná participace na základě smlouvy, a právě zde nás bude zajímat účast občanů.

V dotazníkovém šetření jsem se pokusil zjistit, do jaké míry lidé participují v důchodovém systému nejen svou účastí fyzickou, nýbrž také vědomou.

3.4.4 Rozpočtová odpovědnost

Rozpočtová odpovědnost je klíčové kritérium pro většinu činností v dnešním světě, nicméně nelze politiku postavit pouze na něm, ne vždy účel světlí prostředky a je rovněž nutné brát ohled na sociální rozměr. Avšak to, zda je penzijní systém vyrovnaný či ve schodku může mít zásadní vliv na chod ekonomiky, projevuje se zadlužováním státu a například následnou menší ochotou zahraničních investorů přijít do ČR. Vývoj příjmů a výdajů penzijního systému je podmiňován mnohými veličinami, na něž se zaměřím v následujících kapitolách. Rozpočtovou odpovědnost budu nazírat z pohledu stability systému, tj. zda nedochází k růstu deficitu. Z dlouhodobého hlediska pojmám toto kritérium jako finanční udržitelnost.

3.4.5 Odolnost zvoleného řešení v čase

Jde především o to, zda zavedená koncepce penzijního systému má naději přežít změny politických stran tvořících vlády v rámci volebních cyklů. Tudíž je pro toto kritérium nezbytný politický konsensus.

3.4.6 Kvalita života

Především mě zajímá, zda není ohrožena kvalita života občanů v důchodovém věku, zda se nedostávají pod hranici ohrožení chudobou, zda mohou žít poklidný a důstojný život v důchodu. Kvalita života je nesmírně důležitá pro Evropskou unii, tudíž i ČR jí musí věnovat notnou pozornost: „*Evropa se pyšní svou „kvalitou života“ a „sítí sociálního zabezpečení“, která zabraňuje a předchází většině do očí bijících příznaků chudoby*“ (Schneider, 2011:2). Jedná se o relativní chudobu, kdy práh ohrožení chudobou je stanoven 60% z ekvivalizovaného (vyrovnaného) příjmu na spotřební jednotku, v roce 2013 byla hranice chudoby v ČR 116 200Kč ročně¹⁴.

¹⁴ Více práhu ohrožení chudobou a metodice na stránkách Eurostatu. Dostupné na: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Income_distribution_statistics/cs#Metodika_2F_Metadata.

3.5 Definování základních pojmů

Pro lepší pochopení celého textu je vhodné si představit základní mechanismy charakteristické pro český důchodový systém:

Základní způsoby financování důchodového systému:	Průběžný způsob financování (PAYG, pay-as-you-go)	Plně fondový způsob financování (FF, fully funded)
	Aktuálně ekonomicky činní občané se skrze placené pojistné na sociální pojištění a sociální zabezpečení či jinými daněmi podílejí na financování aktuálně vyplácených důchodů - mezigenerační solidarita (Tomeš, 2010: 360-361). ¹⁵	Nahromaděné odvody jsou kapitalizovány na finančních trzích a z těchto zhodnocených úspor je v důchodovém věku určena a financována dávka (Barr, Diamond, 2006:17). ¹⁶

Základní typy penzijních plánů: ¹⁷	Dávkově definované systémy (DB, defined-benefit)	Příspěvkově definované systémy (DC, defined-contribution)
	Tento plán zabezpečuje jistou (předem definovanou) výši důchodu zpravidla odvislou od počtu let, po která bylo placeno pojištění do penzijního systému a rovněž od výše předchozích příjmů v definovaném období (Tomeš, 2010:369).	Následná výše vypočtené penze není předem stanovena. Výše důchodu je odvozena z akumulovaných úspor, které mj. závisí na kapitálové výnosnosti, které investované úspory podléhají (Tomeš, 2010:369).

3.6 Český důchodový systém obecně

Český důchodový systém je postaven především na prvním pilíři, respektive na důchodovém pojištění, na třetím a od roku 2013 také na druhém fondově orientovaném pilíři.

3.6.1 Důchodové pojištění

Ve stručnosti vysvětlím, na jakých principech funguje tento pilíř, abych se v následujících kapitolách mohl zabývat již jen konkrétními parametry.

3.6.1.1 Základní charakteristika

Důchodové pojištění je povinné, proto ho všichni berou tak trochu automaticky a nezamýšlí se nad ním příliš. Důchodové pojištění v prvním pilíři je založeno na principu

¹⁵ Ke kladům PAYG lze zařadit umožnění valorizace penzí dle nákladů na život, to slouží jako ochrana penzistům a rovněž je to předpoklad stability příjmů důchodců. Dalším pozitivem PAYG jsou nižší náklady při budování systému, možnost redistribuce a nižší režijní náklady. Dále mezi přednosti PAYG patří dobrá schopnost adaptace systému v nestálých dobách, např. v době ekonomických krizí, tyto změny lze započít v každém čase, poněvadž lze poskytovat dávky bezprostředně po uvedení systému do činnosti. Vojtěch Krebs řadí mezi nedostatky PAYG horší schopnost reakce systému na demografické změny, politickou nestabilitu, negativní dopad na trh práce, výrazné přerozdělování a omezování privátních a veřejných investic (Krebs, 2010:197-198).

¹⁶ Fondový systém je oproti průběžnému méně citlivý na demografické změny, má blahý vliv na trh práce a rovněž kladný vliv na kapitálové trhy. Mezi nedostatky FF náleží sensitivita na výrazné hospodářské změny zapříčiněné válkou, živelnými pohromami, růst cenové hladiny, případně krizí a recesí. Nevýhodou FF je, že nelze odhadnout skutečnou hodnotu následných penzí stanovených ze zhodnocených trhem úspor, jelikož není možné dopředu říci, jaká bude míra inflace a úroková sazba. Mezi slabá místa je možno zařadit také bezpečnost penzijních společností a nezabezpečení dostatečné důchodové dávky občanům, kteří nemohou využívat kapitalizace úspor na finančních trzích. Onen dostatečný důchod by musel poskytovat stát z vybraných daní. Nezanedbatelným mínusem FF jsou vyšší administrativní náklady ve srovnání s PAYG (Krebs: 198).

¹⁷ Plány lze rozlišovat z pohledu relace příspěvků a dávek.

sociální solidarity, je dávkově definované, průběžně financované, povinné a nahrazující příjem ve stáří, v invaliditě a po úmrtí živitele.

Důchodového pojištění se mohou účastnit 3 kategorie osob: zaměstnanci a osoby vykonávající pracovní činnost, kteří se účastní nemocenského pojištění; osoby samostatně výdělečně činné; osoby dobrovolně účastníci se důchodového pojištění (Rytířová, 2013:7).

Ze základního důchodového pojištění se poskytují tyto důchody:

- starobní (včetně tzv. předčasného starobního důchodu),
- invalidní,
- vdovský a vdovecký,
- sirotčí.

Jak jsem se již zmínil, v této práci budu brát v potaz pouze starobní důchody.

Česká správa sociálního zabezpečení posuzuje nárok na výplatu důchodu a na jeho výši „s výjimkou případů, kdy jsou příslušné k rozhodování orgány sociálního zabezpečení ministerstev obrany, vnitra a spravedlnosti (v případě příslušníků ozbrojených sil a sborů)” (MPSV)¹⁸.

3.6.1.2 Stanovení dávků

Všechny důchody jsou tvořeny ze základní výměry a z částky závislé na délce pojištění a výši předchozích výdělků - procentní výměry. Skutečně dosahované příjmy v konkrétních letech se indexují pomocí koeficientů nárůstu všeobecného vyměřovacího základu¹⁹ na roční vyměřovací základ, z něhož se určí osobní vyměřovací základ jako měsíční průměr ročních vyměřovacích základů.

Osobní vyměřovací základ se následně upraví pomocí redukčních hranic a redukčních koeficientů, kdy jsou příjmy převyšující redukční hranici zohledněny pouze daným procentem. Tímto postupem se dosahuje solidárnosti, kdy osoby s nižším příjmem mají relativně vyšší důchody ve srovnání se svými předchozími příjmy než osoby s vyššími příjmy. Redukční hranice stanovuje každý rok MPSV a jsou odvozovány z průměrné mzdy (Rytířová, 2013:7).

Ve zkratce: příjmy → osobní vyměřovací základ → redukce → výpočtový základ → důchod.

¹⁸ Dostupné na <http://www.mpsv.cz/cs/3>.

¹⁹ Průměrná mzda. Více v zákoně č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění.

3.6.1.3 Slabá místa prvního pilíře

Takto strukturovaný první pilíř je velmi provázaný s demografickým vývojem, stárnutí populace klade větší nároky na vyplácení důchodů. Výše naznačený problém s deficitem průběžného systému se proto často řeší parametrickými úpravami: snížením důchodů, zvýšením věku odchodu do důchodu nebo zvýšením pojistného.

Důchodový systém musí rovněž čelit „erozi příjmů, především kvůli větší dynamice na trhu práce, většímu podílu samostatně podnikajících, větší dostupnosti daňových rájů a také nižší míře zaměstnanosti“ (Schneider, Šatava, 2013a:3).

3.6.2 Druhý pilíř

Dále se od roku 2013 stal podle zákona č. 426/2011 Sb. dalším prvkem struktury penzijního systému fondově financovaný druhý pilíř. Více o druhém pilíři v kapitole o důchodovém systému po reformách 2010-2013.

3.6.3 Třetí pilíř

Zákonem č. 42/1994 Sb. bylo založeno penzijní připojištění se státním příspěvkem.

Zákonem č. 427/2011Sb. bylo zavedeno doplňkové penzijní spoření, kterým bylo nahrazeno dosavadní připojištění se státním příspěvkem dle zákona č. 42/1994 Sb.

Doplňkové penzijní spoření má soukromý charakter, který je podporován státními příspěvky, daňovými úlevami a možnými příspěvky zaměstnavatelů. Je fondově orientovaný, a má sloužit k navýšení důchodů. Do třetího pilíře může vstoupit kdokoli bez ohledu na výši příspěvků. A při dosažení věkové hranice pro odchod do důchodu se může rozhodnout, zda upřednostní doživotní penzi nebo jednorázové vyrovnání (zákon č. 427/2013).

4 Demografický vývoj

Demografický problém - stárnutí obyvatelstva, kdy přibývá penzistů a ubývá plátců, a s tím spojený větší tlak na veřejné finance - hlavně výdaje penzijního systému - se postupně stal prioritou veřejného sektoru. Hrozba, že především průběžný důchodový systém nebude soběstačný, je stále citelnější. A to je důvod, proč je tomuto bodu třeba věnovat větší pozornost.

Matematicky lze vyjádřit tento problém následujícími rovnicemi:

$$(1) \quad n - w = r + y - p$$

$$(2) \quad r = s \cdot a + t \cdot (1 - a)$$

kde $a = S / (S + T)$ - S-úspory, T-daně; n je míra růstu počtu penzistů (osob v produktivním věku), w je míra růstu počtu osob v produktivním věku, y je míra růstu produktivity, p je míra růstu reálného průměrného důchodu a r je vážená míra růstu daní (t) a míry úspor (s).

„Penzijní problém“ - demografický vývoj způsobuje, že počet penzistů (n) roste rychleji než populace v produktivním věku (w) a platí tak, že $n > w$. Aby byla také pravá strana kladná, musí dle vzorečku vzrůst míra růstu úspor a daní (r) nebo se zvýšit míra růstu produktivity (y), případně poklesnout míra růstu reálné hodnoty průměrného důchodu (p). Vážená míra růstu daní r se může podle (2) zvýšit růstem míry úspor (s) nebo vyšším zdaněním (t) (IES, nedatováno:3).

Stárnutí populace by způsobilo nárůst podílu starších občanů a pokles podílu dětí mladších 15 let: „*Hlavní příčinou demografického stárnutí je spolu s poklesem porodnosti trvalý pokles specifických měr úmrtnosti vedoucí k prodlužování naděje dožití a tím k častějšímu dožívání se vyššího a vysokého věku*“ (Svobodová, 2012). Důsledky stárnutí populace mají vliv na všechny sféry sociálního a ekonomického vývoje. Především pak na finanční udržitelnost důchodového systému z důvodu rostoucích nákladů na sociální zabezpečení a zdravotní péči (Svobodová, 2012).

ČSÚ publikoval v roce 2012 poslední projekci dalšího demografického vývoje až do roku 2065. Na základě této projekce (viz tabulka 2) lze konstatovat, že ještě v roce 2010 převažoval počet dětí nad počtem důchodců - musíme vzít v potaz, že věkové hranice jsou relativní, a při jiné věkové definici by výpočty vypadaly jinak -, od té doby však počet důchodců převyšuje počet dětí a má docházet k prohlubování rozdílu: „*Podíl dětí a důchodců by v roce 2055 měl být již třetinový. Nárůst podílu této složky obyvatelstva přitom nebude již zejména na úkor složky dětské, ale půjde roku v ruce především s poklesem podílu produktivní složky obyvatelstva*“ (Svobodová, 2012).

Budeme-li vycházet z této predikce, je patrné, že oproti roku 2000 by muselo důchodové pojištění doznat velkých změn, aby se nepropadalo do stále větších deficitů.

Tabulka 1: Vývoj složení obyvatelstva ČR podle hlavních věkových skupin mezi lety 2000-2065, vybrané roky (v %)

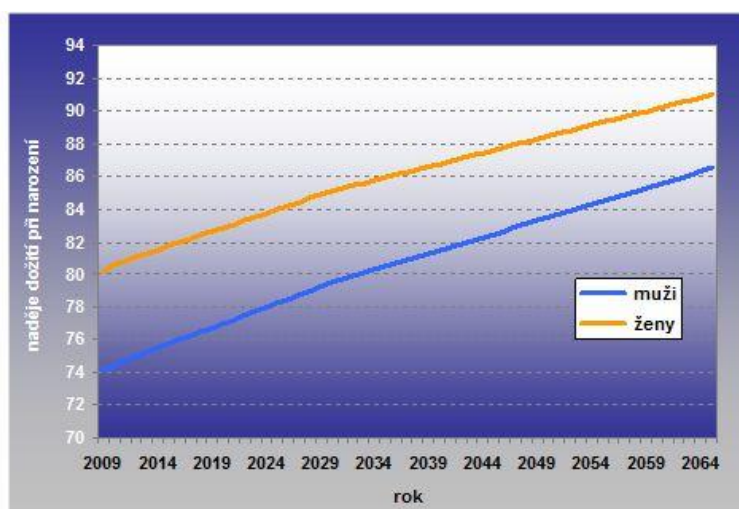
Věk	2000	2010	2015	2020	2025	2035	2045	2055	2065
0-14	16,4	14,2	15,1	15,6	14,9	13,0	13,3	13,9	13,2
15-64	69,8	70,6	67,2	64,4	63,4	62,5	57,0	53,7	54,6
65+	13,8	15,2	17,7	20,1	21,7	24,5	29,6	32,4	32,2

Zdroj: ČSÚ

Nejen pro konstatování, že první pilíř je finančně neudržitelný, poslouží poukázání na prodlužování očekávané délky dožití, ale také pro pochopení, proč dochází k častým úpravám důchodového věku. Z následujícího odstavce je vidět, jak významně se prodlužuje a podle ČSÚ bude nadále prodlužovat délka dožití: „*Celkové zlepšování úrovně úmrtnosti se zřetelně odráží v nárůstu naděje dožití při narození, která se mezi roky 2000 a 2010 zvýšila ze 71,7 na 74,4 roku u mužů a ze 78,4 na 80,6 roku u žen, tj. o 2,7, resp. 2,2 roky*“ (Svobodová, 2012). Toto zvýšení bylo zapříčiněno - mimo nižší kojeneckou úmrtnost - především poklesem úmrtnosti občanů ve vyšším věku, u mužů rovněž došlo ke zlepšení úmrtnostních poměrů ve středním věku. Podle ČSÚ lze i do budoucna očekávat zvyšování naděje dožití. V roce 2055 projektuje tuto naději na 84,5 let pro muže a 89,3 let pro ženy (tamtéž). Musíme si však být vědomi toho, že se jedná o projekci, skutečnost může být jiná.

Z grafu je patrné, jaký enormní nárůst naděje dožití by nás mohl čekat. Nezodpovězenou otázkou však zůstává, zda je nějaká věková hranice, za kterou by tento vzestup již nebyl možný.

Graf 2: Vývoj naděje dožití při narození mezi lety 2009 až 2065 v ČR

Zdroj: ČSÚ

Tomáš Fiala poznamenává, že problém není primárně v nízké porodnosti, ale v delší době dožití obyvatel (Fiala, 2013). Avšak snažit se stárnutí populace korigovat snahou o vyšší porodnost je podle něj jednou z cest boje se stárnutím populace, proto klade velký důraz na rodinnou politiku.

Podle Tomáše Fialy byl výrazný propad množství narozených ve druhé polovině devadesátých let zapříčiněn zejména odlišným reprodukčním chováním žen - na mateřskou odcházely ve vyšším věku. Počátkem 21. století se naopak začal počet narozených zvyšovat: „*dokonce se hovoří o baby boomu, který vrcholil v roce 2008, kdy se narodilo téměř 120 tisíc dětí, o 30 tisíc, tedy zhruba o 33 procent více než v roce 1999.*“ Po roce 2009 však následuje útlum růstu plodnosti, v roce 2011 došlo dokonce k poklesu. Celková plodnost byla v roce 2011 relativně nízká - přibližně 1,45 dítěte na ženu (tamtéž).

Tomáš Fiala si myslí, že zvýšení plodnosti by měla zaručit rozumná propopulační politika státu. A navrhuje zavést slevy na sociálním pojištění pro rodiče s dětmi po dobu výchovy potomků - potenciální plátce záloh na sociální pojištění: „*Slevy by se týkaly pouze rodičů, kteří pracují a své děti řádně posílají do školy. V současné době je paradoxně výchova dětí tím nejhorším způsobem zabezpečení na stáří. Bezdětná dvojice, která si celý život spoří, bude mít stáří finančně daleko lépe zajištěné než rodiče tří vysokoškoláků*“ (tamtéž).

Podobně smýšlí další člen odborné komise pro důchodovou reformu Otakar Hampl, podle kterého není plnění funkce rodiny - z pohledu důchodového systému především tvorba lidského kapitálu - adekvátně finančně oceněna: „*Což při ztrátě přímého materiálního nebo finančního užitku z dětí výrazně znevýhodňuje rodiny s dětmi vůči ostatnímu obyvatelstvu.*“ Inženýr Hampl dodává, že následkem tohoto stavu je pokles plodnosti a úbytek populace (Hampl, 2014). Tedy to, že někteří lidé přestávají být motivováni mít děti, se zřejmě by se mělo promítnout do větší ekonomické podpory rodin s dětmi.

Předmětem této práce není rodinná politika, proto nezacházím do detailnějších analýz těchto opatření. Jde spíše o to, v kontextu demografického stárnutí naznačit způsob zmírnění jeho neblahých efektů na důchodový systém. Na delší dobu dožití však musí důchodový systém reagovat systémověji, nikoli jen adekvátně zvyšovat plodnost, jelikož nelze do nekonečna zvyšovat počet obyvatel na Zemi.

Doposud jsem se držel oficiálních statistických výstupů, nicméně ozývají se také hlasy, že to s oním stárnutím populace nemusí být tak jednoznačné. Přeci jen těžko říci, co bude za 50 let. Je tedy ČSÚ předpokládané stárnutí populace jednou pro vždy dané? Na to, že to s prognózováním nemusí být tak jednostranné, poukazují Ondřej Schneider a Jiří Šatava: „*I demografové dnes upozorňují na řadu neznámých při prognózování doby dožití, zdravotního stavu starší populace a schopností jejího plného pracovního zapojení v budoucích dekádách. V odborných diskusích se vyskytují jak pesimistické, tak optimistické názory na předpovědi*” (Schneider, Šatava, 2013b:3). S argumentem proti jednoznačnému pohledu na demografické stárnutí přichází docent Pernes: „*Počet příjemců starobních penzí v loňském roce (2013) poklesl ze 2 341 160 na 2 340 321, tj. o 839 osob. Zastavení skokového meziročního nárůstu počtu příjemců starobních penzí v roce 2012 v roce 2013 přerostlo v pokles*” (Pernes, 2014). Dva roky je velmi krátké období, nicméně už pouze fakt, že může docházet k těmto poklesům znamená, že nelze uvažovat o stárnutí populace jako o nezpochybnitelné konstantě. Na druhou stranu je nezbytné být si vědom toho, že tato čísla nemusí příliš vypovídat o demografickém vývoji, protože například nerozlišují mezi řádnými a předčasnými důchody.

Zpochybnit projekci ČSÚ se ve své diplomové práci v roce 2012 snažila Jana Veverková. Jedním ze závěrů její práce bylo, „*že v České republice bude v následujících letech docházet k demografické krizi, ovšem ne tak dramatické, jak očekává ČSÚ*” (Veverková:107).

Jak je z posledních řádků zřejmé, dá se zpochybnit z pohledu finanční udržitelnosti prvního pilíře odhad ČSÚ (13,9% dětí oproti 32,4% starých lidí v roce 2055), a proto není nezbytné propadat panice, že za pár desítek let bude v ČR každý třetí důchodce a nebudou prostředky na jejich zabezpečení. Je však nezbytné být obezřetní. Podle těchto myšlenek je spíše ideologickou otázkou, zda tvůrci reforem dají přednost optimistickému či pesimistickému náhledu na demografický vývoj. Avšak pro bezpečnost sociálního systému je vhodnější vycházet z méně příznivé varianty, které se budeme i my přidržovat v této práci.

5 Důchodový systém před rokem 2010

Jak jsem uvedl již v úvodu, tvar do roku 2010 daly důchodovému systému tři zákony. Prvním byl zákon č. 589/1992 Sb. o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, dále zákon č. 42/1994 Sb. o penzijním připojištění se státním příspěvkem a zákon č. 155/1995 Sb. o důchodovém pojištění. Vznikl tak dvoupilířový systém. Byl také zřízen Zvláštní účet důchodového pojištění v rámci státních aktiv, ten byl v roce 2008 transformován na Zvláštní účet rezervy pro důchodovou reformu. Prostředky z tohoto účtu bylo možné použít výhradně na zvyšování dávek, či ke krytí případného deficitu tohoto účtu. Od roku 1996 se dostával systém důchodového pojištění do stále větších schodků, a proto byla přijímána hlavně úsporná opatření, včetně parametrických změn, které měly oddlužit systém. V roce 1999 byl novelizován zákon o penzijním připojištění se státním příspěvkem, díky kterému byly vklady ve třetím pilíři bezpečnější, a také zaměstnavatelé, kteří mohli začít platit příspěvky do třetího pilíře svým zaměstnancům, byli daňově zvýhodněni. V roce 2001 byla prostřednictvím pojistně-matematických nastavení systému²⁰ omezena motivace předčasného odchodu do důchodu. V roce 2003 bylo schváleno další zvyšování důchodového věku i po roce 2006. Byly přesunuty 2% z příspěvků na politiku zaměstnanosti do důchodového systému. Bylo odsouhlaseno, že se bude nadále zvyšovat minimální vyměřovací základ pro OSVČ (Argayová, 2007:24).

Většina z těchto opatření směřovala k úpravě parametrů tak, aby byla posílena finanční udržitelnost důchodového systému při zachování adekvátní úrovně dávek.

Jak byl tedy důchodový systém před rokem 2010 specifikován? Zaměřme se na komponenty systému, které doznaly v následujících letech (2010-2013) změn.

5.1 První pilíř

V této kapitole jde především o to poukázat, jak byly nastaveny jednotlivé parametry, abychom v dalších kapitolách měli představu, jaký byl počáteční stav. Veškerá data v této kapitole jsou čerpána ze stránky MPSV²¹. Pro lepší přehlednost předkládám tabulku.

²⁰ Konkrétněji v dalších kapitolách.

Tabulka 2: Parametry průběžného pilíře před rokem 2010

Redukční hranice a výpočet vyměřovacího základu	Věk odchodu do důchodu	Doba pojištění	Rozhodné období	Valorizace	Základní výměra	Náhradní doby pojištění	Předčasný důchod	Pracující důchodci
Vláda mohla každoročně volně stanovovat redukční hranice. Konkrétní podoba redukčních hranic a dalších parametrů před změnami v letech 2010-2013 je ke shlednutí v tabulce 9 v této práci ve sloupci Základní nastavení. Maximální vyměřovací základ činil 600% průměrné mzdy	Zákon č. 425/2003 Sb. stanovil další nárůst věkové hranice se záměrem postupného dosažení jednotné hranice 63 let pro muže a bezdětné ženy v roce 2013. Věk odchodu do důchodu žen s více dětmi byl nadále diferencovaný dle počtu vychovaných dětí mezi 59 a 62 roky.	Doba pojištění nutná pro přiznání důchodu činila 25 let.	Rozhodné období, z něhož se zjišťují příjmy pro výpočet důchodu, bylo 30 let.	Do roku 2010 byl důchod valorizován o plnou inflaci a 1/3 průměrné mzdy.	Legislativa týkající se důchodového systému neurčovala do roku 2010 pravidla pro stanovení výše základní výměry. Byla stanovena vládním rozhodnutím.	Mezi náhradní dobu se počítala doba studia v délce maximálně 6 let, která se započítávala v rozsahu 80%. Dále se toto týkalo i osob pečujících o dítě mladší 10 let, které je závislá na péči jiné osoby.	O předčasný důchod bylo možno požádat 3 roky před řádným odchodem do důchodu.	Pro nárok na výplatu penze souběžně s pobíráním příjmů z výdělečné činnosti musel pracovní poměr trvat nejdéle jeden rok.

5.2 Třetí pilíř

Také u třetího pilíře si ukážu, v jakém stavu se nacházel před změnami v letech 2010-2013 s důrazem na oblasti, které doznaly změn během zmíněného období.

Důležitou charakteristikou penzijních fondů byla garance nezáporných výnosů. Rizikovější derivátové a opční operace mohly fondy provádět jen za účelem snížení rizika náhlého propadu hodnoty aktiv ve fondu.

Několik let před krizí byl na finančních trzích velmi příznivý vývoj, také proto třetí pilíř dobře fungoval (výnos 4 - 6 % ročně, což bylo více než inflace, která se pohybovala od roku 2002 do roku 2007 maximálně kolem 3 %²²). Avšak ekonomická krize znamenala problém pro fungování třetího pilíře: „V roce 2008 však například penzijní fond AXA a.s. dosáhl nulového zhodnocení a ztráty tak musely být kryty z vlastního kapitálu společnosti.“ Nedostatek byl v tom, že penzijní fondy nemohly v ekonomicky příznivějších letech agresivněji investovat, aby mohly vytvořit účastníkům spoření přebytky, které by mohly pokrýt případné ztráty způsobené v recesi. „Právě nízké zhodnocení může být důvodem, proč většina pojištěnců nebrala soukromé připojištění jako relevantní alternativu ke státnímu systému.“ Lidé vstupovali do třetího pilíře kvůli vysokým státním příspěvkům,²³ nikoli ze spořicíh důvodů. Na jednoho účastníka připadal vklad ve výši přibližně 465Kč v roce 2012 (Novák, 2013:19).

²¹ Více na <http://www.mpsv.cz/cs/621>.

²² Viz <http://www.kurzy.cz/makroekonomika/inflace/?G=4&A=2&page=8>.

²³ Viz tabulka 18 na straně 59.

5.3 Stav důchodového systému do roku 2010

Problém penzijního systému před rokem 2010 byl, že skoro 95% příjmů penzistů pocházelo z prvního průběžného pilíře (Novák, 2013:19). Tedy nízká diverzifikace a spoléhání pouze na průběžný pilíř.

5.3.1 Skrytý dluh, mezigenerační dluh

Problémem Česka do roku 2010 (a snad i nadále) byla také skrytá daň v podobě mezigeneračního dluhu, na který doplácí především mladší ročníky: „*Česká republika má relativně nízkou úroveň skrytého penzijního dluhu^{24,25} a vysokou míru mezigeneračního přerozdělování, na kterou doplácí mladé generace*“ (Schneider, 2011:1), kteří do systému odvedou mnohem více, než dostanou (viz tabulka 4). Jak však autor studie dodává, nemohou podle něj nabývat současně obě veličiny nízkých hodnot: „*země s lepším poměrem mezigeneračního přerozdělování čelí vyšším deficitům, které budou muset být financovány daněmi, jež znovu zaplatí mladá generace*“ (tamtéž). Tím se snaží relativizovat vysoký mezigenerační dluh.

Systém byl z tohoto pohledu nevýhodný pro mladší generace. Je však otázkou, zda tuto nevýhodnost nemůžeme považovat za zvyšující se solidaritu mladších se staršími.

Tabulka 3: Podíl odvodů na čisté současné hodnotě²⁶ penzí pro vybrané kohorty²⁷

	<i>Muži narození 2008</i>	<i>Ženy narozené 2008</i>	<i>Muži narození 1975</i>	<i>Ženy narozené 1975</i>
<i>systém před reformou</i>	297,0%	202,8%	205,6%	125,2%

Zdroj: (Schneider, 2011:9)

Například muži narození v roce 2008 mohli očekávat, že do systému odvedou třikrát tolik než by dostali.

Ministerstvo práce a sociálních věcí však onu mezigenerační „nespravedlnost“ nevidí tak černě a upozorňuje na chybnou metodiku Ondřeje Schneidera²⁸. Na základě dat

²⁴ Skrytý penzijní dluh udává jak moc nebudou budoucí důchody hrazeny daněmi – „*je vyjádřen jako rozdíl mezi diskontovanými finančními toky budoucích důchodů a povinných odvodů do důchodového systému každé věkové skupiny*“ (Schneider: Penzijní dluh: Břímě mladých: 2011:1).

²⁵ Nevelká hodnota českého skrytého penzijního dluhu ve srovnání s jinými zeměmi EU je dána „*vysokými odvody a relativně skromnými penzemi vyplácenými dobře řízeným a integrovaným důchodovým systémem*.“ Také zvyšování důchodového věku má velký dopad na snižování skrytého penzijního dluhu, jenž by v ČR mohl být skoro eliminován (Schneider, 2011:1).

²⁶ Čistá současná hodnota je „*finanční veličina vyjadřující celkovou současnou (tj. diskontovanou) hodnotu všech peněžních toků souvisejících s investičním projektem*“ (Wikipedie).

²⁷ Metodika výpočtu vychází z několika zjednodušení. Autoři počítají, že důchody budou vždy plně valorizovány o výši inflace, a že růst mezd se adekvátně projeví v růstu důchodů. „*Ačkoliv se může jednat o příliš všeobecný předpoklad, umožňuje nám odhadnout nepokryté závazky důchodových systémů, tak jak existují dnes, tedy bez nutnosti domýšlet si, co vlády (ne)udělají v příštích desetiletích*“ (Schneider, 2011:9).

²⁸ Podle MPSV nepracuje ve své studii Ondřej Schneider s demografickým stárnutím, které MPSV považuje za do té doby (2011) nezpochybněné. Více na: <http://socialniporadce.mpsv.cz/files/clanky/278/reakce.pdf>.

MPSV (dle metodiky MPSV)²⁹ profesor Vostatek udává, že naopak platba pojištění je výhodnou „investicí“ a varuje před přílišným pesimismem co se týče až 3krát nižšího důchodu než placené pojistné (Vostatek, 2012(a):5).

Důchodový systém do roku 2010 byl příjmově výrazně solidární. O čemž svědčí značně solidarizující náhradový poměr (viz tabulka 7). Do roku 2010 tak nebyl v důchodovém systému příliš zohledněn princip ekvivalence (Novák, 2013:20).

5.3.2 Udržitelnost před rokem 2010

Do roku 2010 byl podle studie Ondřeje Schneidera český důchodový systém co se týče zadluženosti ve velmi dobrém stavu ve srovnání s jinými evropskými zeměmi, to však neznamená, že stav penzijního účtu byl dobrý. Podle Ondřeje Schneidera byl český penzijní systém jedním z nejméně zadlužujících se (schodek se pohyboval kolem 1% HDP v roce 2012 (ČSÚ)) ve střední Evropě (Schneider 2012a:2).

Z níže přiložené tabulky je vidět, že důchodový účet nebyl deficitní do roku 2009. Ovšem již v roce 2011 byl schodek 39,5 mld. Bylo to způsobeno poklesem příjmů oproti roku 2008, velkým nárůstem počtu předčasných důchodů (z 309 065 v roce 2006 na 428 395 v roce 2010 (ČSSZ)) - byť je třeba mít na zřeteli, že jde o všechny, co měli přiznán důchod dosažením důchodového věku bez ohledu na to, že v daném roce je jim třeba i více než 70 let - a také vzrostly výdaje kvůli mimořádným valorizacím v srpnu 2008 a v lednu 2009. V roce 2010 nedošlo k valorizaci důchodů, to částečně vykompenzovalo pokles příjmů (Pojistněmatematická zpráva, 2012:22). Tato zpráva nám naznačuje, že takto nastavený systém by se nejspíš propadal do stále hlubších deficitů. Nesoulad mezi příjmy a výdaji průběžně financovaného prvního pilíře by postupně narůstal, MPSV odhaduje, že za 20 let by neměl ještě přesáhnout 1% HDP avšak později by prý dosáhl až 4% HDP.³⁰

²⁹„Relace mezi zaplaceným pojistným a starobními důchody se v těchto propočtech vyjadřuje formou vnitřního výnosového procenta“. Profesor dodává, že ve všech propočtech MPSV bylo toto procento vyšší než modelově předpokládaná inflace (2 %), proto je placení pojistného výhodné (Vostatek,2012(a):5).

Tabulka 4: Vývoj salda důchodového pojištění

Rok	Příjmy (v tis. Kč)	Výdaje (v tis. Kč)	Saldo (v tis. Kč)
2008	320 028 543	317 430 124	2 598 651
2009	300 832 995	331 594 683	-30 761 688
2010	308 516 712	337 798 656	-29 281 944
2011	319 549 223	359 098 199	-39 548 976.

Zdroj: Pojistněmatematická (2012:22), dostupné z <http://www.mpsv.cz/files/clanky/13783/PMZ-2012.pdf>.

Už Výkonný tým, zřízený vládou Vladimíra Špidly v roce 2004, jehož cílem byla především finanční udržitelnost penzijního systému, ve své zprávě z roku 2005 poukazuje na hlavní nedostatky důchodového systému. Během následujících let nedošlo k významným posunům, proto byla zpráva aktuální i ke konci prvního desetiletí: *„Dnešní systém není dlouhodobě finančně udržitelný. Systém je mezigeneračně nespravedlivý a jeho financování není diverzifikované. Míra příjmové solidarity je v dnešním systému vysoká v důsledku vysoké příspěvkové sazby.“* Podle Výkonného týmu bylo možno míru solidarity uchovat, což by eliminovalo riziko chudoby u ohrožených skupin obyvatelstva. Zároveň by ale negativně ovlivňovalo trh práce a ochotu plátců pojistného platit do rovnostářského systému. Výkonný tým dodává, že pouze parametrické změny probíhající do roku 2010 v podobě především zvyšování věku pro odchod do důchodu a zpřísnování podmínek pro přiznání důchodu nemohly vyřešit problém finanční udržitelnosti penzijního systému, jehož příčinou je stárnutí populace (Výkonný tým, 2005:84). Vidíme, jak je důležité stanovit primární cíl důchodového systému.

³⁰ Více v důvodové zprávě k zákonu č-426/2011 Sb., o důchodovém spoření.

Pro snazší orientaci si uvedme stručný přehled změn v důchodovém systému:

Tabulka 5: Parametry důchodového systému - přehled před rokem 2010 a po roce 2013

Parametry	před 2010	po 2010-2013
základní výměra	bez pravidel, nařízení vlády	9 % PM
věk odchodu do důchodu	v roce 2013 mělo být 63 pro muže a ženy s jedním dítětem, 59-62 pro ženy svíce dětmi	neomezený, nárůst o 2 měsíce ročně
redukční hranice	3	2
Valorizace	100% inflace, 1/3 průměrné mzdy	1/3 inflace 1/3 mzdy, od 1.1.2015 opět 100% inflace
výše pojistného	Zaměstnanec-6,5%, zaměstnavatel-21,5 % OSVČ-28%	Zaměstnanec-3,5% (6,5% - neúčastní se druhého pilíře) Zaměstnavatel-21,5% OSVČ-25% (28% - neúčastní se druhého pilíře)
náhradní doby	studium 6 let	studium jen do roku 2009, omezeny
Rozhodné období	30let	celoživotní
předčasný důchod	3 roky	5 let, zpřísněný v procentní výměře
počet let pojištění	25	35, 30 let (bez náhradních dob)
kapitalizace na finančních trzích	ve 3. pilíři	ve 2. i 3. pilíři
státní příspěvek ve 3. pilíři	od spořené 100Kč - státní příspěvek 50Kč	od spořené 300Kč - příspěvek 90Kč ³¹
změny třetího pilíře	spoření se státním příspěvkem	doplňkové spoření, penzijní připojištění

6 Příprava na změny v důchodovém systému v letech 2010 - 2013

Již v době první Topolánkovy vlády mezi lety 2006 - 2007 se plánovaly změny důchodového systému. Jakou představu o následných změnách vláda měla, se můžeme dočíst v programovém prohlášení vlády z roku 2007: „*Hlavní prioritou bude zahájení důchodové reformy, která bude vycházet ze široké shody demokratických politických sil a zajistí dlouhodobou finanční stabilitu celého důchodového systému.*“ Reforma měla být budována na zachování mezigenerační solidarity, zvýšení individuální odpovědnosti, podpory rodin s dětmi a zajištění dlouhodobé finanční udržitelnosti systému. Plánem bylo nejprve parametricky upravit systém důchodového pojištění, druhá etapa měla již být systémovější, a to ve vztahu ke III. pilíři. Jednalo se především o oddělení majetku akcionářů a klientů penzijních fondů, možnost nabízet různě cílené penzijní plány včetně garantovaných. Záměrem bylo zvýšit motivaci k rozsáhlejšímu spoření, dále např. zvýšit účast zaměstnavatelů nebo podporovat čerpání doživotních penzí z připojištění. Poslední fází mělo být vytvoření druhého pilíře - dobrovolného spořicího, postaveného na opt-outu (Programové prohlášení, 2007:5).

Politická skupina k důchodové reformě dostala za úkol posoudit paragrafové znění novely zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění. Úskalím byly návrhy na zvyšování věkové hranice pro odchod do důchodu. Rovněž byly námitky k prodloužení

³¹ Podrobněji v tabulce 19.

doby pojištění jako nezbytné podmínky pro vyplácení důchodové dávky.³² Nebyla nalezena shoda napříč politickým spektrem a návrh byl schválen minimální většinou poslanců Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR s platností od 1. 1. 2010. Především opozice a odbory nesouhlasily s těmito restriktivními změnami.

7 Důchodový systém po změnách v letech 2010 - 2013

Proč byla podle vlády Petra Nečase strukturální úprava systému důležitá? Protože velký důraz stále zůstával na veřejnou správu řízeném průběžném pilíři (95% příjmů důchodců pramenilo z prvního pilíře). Vláda se domnívala, že vzhledem ke stárnutí populace není tak velké procento udržitelné. MPSV odhadovalo, že za 30 let mohou státní důchody poklesnout z dnešních více jak 10000Kč na 6500-7500Kč³³. Proto je nutné doplnit dávku z prvního pilíře dalšími zdroji, ovšem otázkou zůstává jakým způsobem doplnit, úpravami třetího pilíře či zavedením nového. Český důchodový systém byl až do roku 1994 čistě průběžný, tedy postaven pouze na prvním pilíři. Od tohoto období systém obohatila možnost penzijního připojištění se státním příspěvkem. K další systémové změně došlo až v roce 2013, kdy byl pravicovou vládou zřízen druhý pilíř. Současně byl výrazně pozměněn třetí pilíř, kdy se od penzijního připojištění se státním příspěvkem přešlo na doplňkové penzijní spoření (Rytířová, 2013:6).

Poradní expertní sbor pod vedením Vladimíra Bezděka ustanovený v roce 2010 v době vlády premiéra Fischera měl za úkol aktualizovat projekci vývoje penzijního systému a formulovat doporučení dalších úprav k zajištění stability systému. Odborníci expertního sboru se shodli na nutnosti reformy, avšak vládou navrhovaná konkrétní varianta, která předjímala nepovinnou účast ve druhém pilíři, se jim zdála nevhodná, protože tak nebyl garantovaný dostatečný počet účastníků. Problém při nízké participaci spatřovali v nemožnosti naplnění cílů, které spočívaly ve větší diverzifikaci a zásluhovosti penzijního systému (Rudolfová, 2014:11).

Stále při nejlepším nerostoucí náhradový poměr (viz tabulka 8) - tj. poměr průměrného důchodu k průměrné mzdě byl podle Ondřeje Schneidera neudržitelný: „*Při zachování současného profilu náhradového poměru bude důchodový systém trvale ve schodku a hrozí kumulací vysokého dluhu*“³⁴ (Schneider, Šatava, 2013b:15). Jeho pokles by znamenal rostoucí rozdíl mezi životními standardy důchodců a občanů v aktivním věku.

³² Konkrétně dále v kapitolách o jednotlivých opatřeních.

³³ Více na http://www.starnesmysli.cz/dokumenty/Proc_potrebujeme_duchodovou_reformu.pdf.

³⁴ Metodologie studie vychází z následujících dat dostupných ve studii: roční míra inflace 2%, roční reálný růst mezd 1,5%. Pro pravděpodobnost dožití, pravděpodobnost narození potomka, pravděpodobnost sňatku a rozvodu, pravděpodobnost zaměstnanosti a pravděpodobnost participace na trhu práce byla využita vstupní data z MPSV.

Tabulka 6: Relace průměrného důchodu k průměrné mzdě

	Průměrný důchod	Průměrná mzda		Relace důchodu ke mzdě (%)	
		hrubá	Čistá	hrubé	Čisté
1988	1 496	3 095	2 451	48,3	61,0
1989	1 598	3 170	2 504	50,4	63,8
1990	1 731	3 286	2 586	52,7	66,9
1991	2 176	3 792	2 952	57,4	73,7
1992	2 413	4 644	3 563	52,0	67,7
1993	2 734	5 817	4 551	47,0	60,1
1994	3 059	6 896	5 351	44,4	57,2
1995	3 578	8 172	6 318	43,8	56,6
1996	4 213	9 676	7 520	43,5	56,0
1997	4 840	10 696	8 308	45,3	58,3
1998	5 367	11 693	9 090	45,9	59,0
1999	5 724	12 655	9 842	45,2	58,2
2000	5 962	13 219	10 260	45,1	58,1
2001	6 352	14 378	11 154	44,2	56,9
2002	6 830	15 524	11 956	44,0	57,1
2003	7 071	16 430	12 590	43,0	56,2
2004	7 256	17 466	13 315	41,5	54,5
2005	7 728	18 344	13 930	42,1	55,5
2006	8 173	19 546	15 161	41,8	53,9
2007	8 736	20 957	16 153	41,7	54,1
2008	9 347	22 592	17 264	41,4	54,1
2009	10 027	23 344	18 155	43,0	55,2
2010	10 093	23 864	18 513	42,3	54,5
2011	10 543	24 455	18 820	43,1	56,0
2012	10 770	25 112	19 372	42,9	55,6

Zdroj: ČSÚ

Aby nedocházelo k dalšímu prohlubování zadlužování důchodového systému, je dle Ondřeje Schneidera možné jít cestou snižování náhradového poměru v celém věkovém profilu, avšak to by znamenalo životní standard důchodců v případě obdržené dávky pouze z průběžného pilíře : „*K udržení vyrovnané bilance důchodového systému by bylo podle našich odhadů nutné, aby nástupní poměr důchodu k průměrné mzdě klesl z dnešní úrovně zhruba 45% hrubé mzdy na hladinu přibližně 35% v roce 2030 a 25% v roce 2050.*“ Vznikla by tak větší potřeba diverzifikace důchodových příjmů (Schneider, 2012a:9).

Z výše zmíněného je zřejmé, že penzijní systém čekaly nezbytné změny, na které se zaměříme v následujících kapitolách členěné dle jednotlivých pilířů.

7.1 První pilíř

Na současnou (k 1. 1. 2015) podobu prvního důchodového pilíře měly zásadní dopad především dva zákony: Prvním byl zákon č. 306/2008 Sb., kterým se změnil zákon č. 155/1995 Sb. o důchodovém pojištění - účinnost od 1. 1. 2010. Tento zákon přinesl zásadní změny na výdajové stránce v důchodovém systému, kterými byla zahájena první etapa transformace penzijního systému pomocí parametrických změn, které měly zlepšit finanční udržitelnost prvního pilíře. Mělo tak dojít „*k odstranění některých mikroekonomických neefektivností a zajistit tak jeho lepší dlouhodobou stabilitu*“ (MPSV)³⁵.

Druhým byl zákon č. 220/2011 Sb., kterým se změnil zákon č. 155/1995 Sb. o důchodovém pojištění - účinný od 30. 9. 2011. V roce 2011 došlo na základě nálezu Ústavního soudu³⁶ ke změně způsobu stanovení výpočtového základu, ze kterého se určuje procentní výměra důchodu, včetně výše redukčních hranic, kdy bylo zrušeno ustanovení³⁷ určující výpočtový základ, z něhož je odvozována výše dávky: „*Soud se domníval, že ustanovení negarovalo dostatečně hmotné zabezpečení a, že vedlo k nepřijatelné nerovnosti mezi různými skupinami pojištěnců, že znevýhodňovalo osoby s vyššími příjmy*“. Což porušovalo ustanovení čl. 1 a čl. 3 odst. 1 Listiny³⁸ (Rytířová, 2013:7). Systém byl tedy příliš redistributivní. A měl se stát více ekvivalentní spolu se zavedením dalších změn, které měly přispět k lepší finanční udržitelnosti prvního pilíře. Jak oba zákony proměnily první pilíř? Postupně podrobím analýze jednotlivé parametry prvního pilíře.

7.1.1 Redukční hranice a výpočet vyměřovacího základu

Úprava tzv. redukčních hranic pro zjištění výpočtového základu byla provedena novelizací zákona č. 155/1995 Sb. zákonem č. 220/2011 Sb. Zákon jednoznačně stanovil pravidla pro určení výše redukčních hranic, a to ve spojení s průměrnou mzdou. Bylo tím zabráněno, aby vláda každoročně stanovovala vyšší redukčních hranic pouze dle své úvahy, nikoli pevně daných kritérií (MPSV)³⁹.

³⁵ Více na http://www.mpsv.cz/files/clanky/5107/Duvodova_zprava_duchody.pdf, s. 41.

³⁶ „*Konstrukce, uvedená v § 15, zakotvující dvě redukční hranice ve stávajících výších za existence systému odvodů do důchodového pojištění bez efektivního „zastropování“*“, vytváří výrazné disproporce mezi výší příspěvku do pojistného systému, výší příjmů a výší přiznané důchodové dávky u části pojištěnců, čímž porušuje ustanovení čl. 1 a čl. 3 odst. 1 Listiny.“ Více na <http://wintr.webz.cz/dokumenty/duchody2010.pdf>, s. 24.

³⁷ § 15 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění.

³⁸ čl. 1: „*Lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech. Základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezczitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné.*“

čl. 3 odst. 1: „*Základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnosti nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení.*“ (Listina základních práv a svobod).

³⁹ Více na <http://www.mpsv.cz/files/clanky/11969/Analzya.pdf>, s.12.

Aby se předešlo náhlému výraznému dopadu na výši penzí, bylo zvoleno přechodné období, které směřovalo k cílovému stavu v roce 2015.

Tabulka 7: Parametry výpočtového vzorce v přechodném období.

	30.9.2011	2012	2013	2014	2015
Maximální vyměřovací základ	400% PM	400% PM	400% PM	400% PM	400% PM
Rozhodné období	Celoživotní	Celoživotní	Celoživotní	Celoživotní	Celoživotní
Základní výměra	9% PM	9% PM	9% PM	9% PM	9% PM
Zápočet za každý rok pojištění	1,5%	1,5%	1,5%	1,5%	1,5%
1. redukční hranice	44% PM	44% PM	44% PM	44% PM	44% PM
2. redukční hranice	116% PM	116% PM	116% PM	116% PM	400% PM
Zápočet do 1. redukční hranice	100%	100%	100%	100%	100%
Zápočet do 2. redukční hranice	29%	28%	27%	26%	26%
Zápočet nad 2. redukční hranici	13%	16%	19%	22%	0%

Poznámka: 0% znamená v tabulce 9 i 10, že nad 400%PM se již zápočet neaplikuje

Zdroj: MPSV, dostupné na: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/11969/Analyza.pdf>

Tabulka 8: Základní nastavení - před změnami 2010-2013 (2.sloupec) - cílové nastavení k 1.1.2015 (3. sloupec)

Maximální vyměřovací základ pro pojistné	600% PM	400% PM
Rozhodné období	25 (30) let	Celoživotní
Základní výměra	2230 Kč (9% PM)	9% PM
Zápočet za každý rok pojištění	1,5%	1,5%
1. Redukční hranice	11000Kč (=44% PM)	44% PM
2. Redukční hranice	28200Kč (=114% 3b)	400% 3b
Zápočet do 1. redukční hranice	100%	100%
Zápočet do 2. redukční hranice	30%	26%
Zápočet nad 2. redukční hranici	10%	0%

Zdroj: MPSV, dostupné na: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/11969/Analyza.pdf>

První redukční hranice je odvozena ze stavu před 30. 9. 2011, a činí tedy 44% průměrné mzdy. Druhá redukční hranice se ze 114% (28200Kč) změnila na 400% průměrné mzdy, tedy odpovídá maximálnímu vyměřovacímu základu. Třetí redukční hranice byla zrušena. U částek započítávaných do dílčích redukčních hranic se změnil zápočet mezi první a druhou hranicí z 30% na 26%. A k částkám nad druhou redukční hranicí se již nepřihlíží. Změny týkající se redukčních hranic měly vést ke „zvýšení náhradového poměru pro jedince s příjmem na úrovni 84 000 Kč (z 19%) na 25 %“ (MPSV, 2010). Tento růst byl způsoben zvýšením penzí a snížením maximálního vyměřovacího základu.

Náhradový poměr u jedinců s příjmy do 10 900 Kč - tj. do 1. redukční hranice (1. decil) nedoznal změn. Občanům s příjmy mezi první redukční hranicí (před 30. 9. 2011) a druhou redukční hranicí poklesl náhradový poměr ve srovnání se stavem před 30. 9. v

rozmezí do 6 %. Pouze u jedinců v posledním decilu s příjmy nad 36 000 Kč vzrostl náhradový poměr v průměru z 29 % na 33 %⁴⁰ (tamtéž).

Tabulka 9: Náhradový poměr dle decilů po změnách 2010-2013

	Nový hrubý náhradový poměr	Poměr nového vůči původnímu náhradovému poměru
1. decil	77%	100%
2. decil	64%	98%
3. decil	57%	97%
4. decil	52%	96%
5. decil	52%	95%
6. decil	46%	95%
7. decil	44%	94%
8. decil	42%	95%
9. decil	39%	98%
10. decil	33%	117%

Zdroj: MPSV. Dostupné na: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/11969/Analyza.pdf>.

7.1.1.1 Dopad změn redukčních hranic a výpočtu vyměřovacího základu

Posílení principu zásluhovosti v 10. decilu o 17% je kompenzováno snížením u zbylých - krom prvního - decilů, jak je patrné z tabulky. Současně s tím je uchována solidarita u občanů s příjmy do 44 % průměrné mzdy, jejichž náhradový poměr se za předpokladu 40 let pojištění nezmění (MPSV, 2010). Lze tedy říci, že došlo ke zvýšení ekvivalence systému, avšak na úkor sociální solidarity.

Lucie Rytířová kritizuje stále málo rozvinutý princip zásluhovosti ve srovnání s jinými vyspělými zeměmi. Například občané, kteří pobírali 50% čisté průměrné mzdy v ČR, mají mít čistý náhradový poměr 94%, zatímco průměr států OECD je 82,8%. Na druhou stranu občané ČR se 150% průměrné mzdy dosáhnou pouze na náhradový poměr

⁴⁰ „Při porovnávání absolutních částek je třeba brát v úvahu vysokou míru nesourodosti v prvním a posledním decilu. Ta je způsobena enormním rozpětím ve výších příjmu v daných decilech. Rozpětí výše příjmů v prvním decilu činí 12 500 Kč a v posledním je dokonce neomezené. Naproti tomu u všech ostatních decilů nepřesahuje rozpětí příjmů 6 000 Kč. Navíc první decil obsahuje i jedince s „nestandardní“ kariérou (krátká doba pojištění, přerušovaná doba pojištění, jedinci vyhýbající se oficiálnímu trhu práce ad.). Všechny tyto aspekty významně ovlivňují výslednou průměrnou výši důchodu v daném decilu“ (MPSV, Český důchodový systém v kontextu EU).

48,9%, kdežto v OECD je to 63,4% (Rytířová, 2013:8). Účast v prvním pilíři je tak stále nejvýhodnější pro občany s nízkými příjmy, příjmy nad první redukční hranici jsou až příliš redukovány a pro občany je nevýhodné přispívat do prvního pilíře (Rytířová, 2013:10). A také proto byla (pro bohatší) připravena možnost vyvedení 3% do druhého pilíře, kde by se mohli efektivněji zabezpečit na stáří.

Mezi parametrické změny slibující lepší finanční udržitelnost patří především zvyšování věkové hranice pro odchod do důchodu, prodlužování rozhodného období a délka doby pojištění, podívejme se, jak se tyto parametry proměnily během let 2010-2013.

7.1.2 Věk odchodu do důchodu

Reakcí na demografické stárnutí populace a tím pádem stále zhoršující se finanční bilanci důchodového pojištění bylo přizpůsobení věku odchodu do důchodu.

Do roku 2010 platila novela zákona z roku 2003⁴¹, která stanovila věk odchodu do důchodu na 63 let u mužů a bezdětných žen, u žen s dětmi mezi 59 a 62 lety dle počtu potomků. V roce 2010 se změnil věk pro odchod do důchodu na 65 let u mužů a žen vychovavši jedno dítě, respektive na 62 - 64 u žen s více dětmi. V roce 2012 vešla v platnost novela, která prodlužuje věk odchodu do důchodu za 65 let, viz tabulka (MPSV).⁴²

Tabulka 10 – věk odchodu do důchodu (roky + měsíce)

kalendářní rok	muž	žena bez dětí	žena a 1 dítě	žena a 2 děti
2025	64+4	64+4	64+2	62+8
2035	65+10	65+10	65+10	65+10
2045	67+2	67+2	67+2	67+2
2055	68+8	68+8	68+8	68+8
2065	70	70	70	70

Zdroj:IDEA, převzato z http://idea.cerge-ei.cz/files/IDEA_Studie_5_2013.pdf.

Věk odchodu do důchodu poroste i za doposud stanovenou hranici 65 let pro muže i pro ženy. Pro muže je nárůst nastaven o dva měsíce za rok, pro ženy je až o 6 měsíců. Diferenciace v nárůstu je proto, aby došlo k sjednocení věkových hranic pro obě pohlaví - nejdříve pro narozené v roce 1975 - v roce 2044 na 67 letech. Poté by se měl důchodový věk u obou pohlaví zvyšovat tempem 2 měsíce za rok. Tedy například

⁴¹ Více na <http://www.mpsv.cz/cs/627>.

⁴² Více na <http://www.mpsv.cz/cs/11111>.

člověk narozený v roce 2013 by šel do důchodu v 73 letech (Rytířová:18). Je toto opatření spravedlivé vůči ženám? A vůči všem občanům?

Domnívám se, že nikoli. Zohlednění výchovy dětí u žen pro dobu odchodu do důchodu je logické. Emancipace není a priori zlá myšlenka (zásady antidiskriminačního zákona je potřeba mít na paměti⁴³), nicméně nelze ji slepě aplikovat všude. V době emancipace by se to mohlo zdát jako diskriminující vůči mužům, nicméně přeci jen žijeme v nějaké tradici a biologickém vymezení (ženy rodí děti), které bychom měli respektovat.

7.1.2.1 Dopad změn věku odchodu do důchodu

Zvyšování věku pro odchod do důchodu snižuje z pohledu plátců důchodového pojištění jeho výnosnost: „*Pokud se například zvýší věk pro odchod do důchodu o jeden rok, sníží se výnosnost důchodového pojištění měřená čistou diskontovanou hodnotou průměrného poplatníka o 75% jeho ročního hrubého příjmu. Pokud se věk odchodu zvýší o roky tři, výhodnost se sníží o více než dvouletý příjem*” (Schneider, Šatava, 2013a:3). Na jednu stranu toto opatření přispělo k lepší finanční udržitelnosti, na druhou stranu, to bylo na úkor občanů z hlediska klesající výhodnosti pojištění a tím pádem omezování kvality života. Optimalizace věku odchodu do důchodu je důležitá, i jako izolované řešení by mohla vyvést podle odborníků z think tanku IDEA penzijní systém z deficitu, ovšem na úkor let strávených v důchodu. Muselo by okamžitě dojít ke zvýšení důchodového věku u mužů i žen na 67 let, následně by musel být po roce 2020 dále navyšován tak, aby se po roce 2030 pohyboval kolem 68 let, v roce 2040 71,5 a 74 v roce 2060 (Schneider, Šatava, 2013a:3).

Zvyšování věku pro odchod do důchodu nemusí být samo o sobě špatné. Ani profesor Potůček neodmítá myšlenku zvyšování věku pro odchod do důchodu, avšak velmi skepticky nahlíží na současné nastavení automatického zvyšování hranice důchodového věku bez uvedení konkrétní limitní hodnoty: „*Tato hranice vychází nejen z předpokladu trvalého dynamického růstu naděje dožití, ale také z celé řady dalších implicitních předpokladů (dynamický růst naděje dožití v dobrém zdravotním stavu, uplatnění osob ve vyšším věku na trhu práce, apod.)*.” Profesor zpochybňuje validitu těchto předpokladů v dlouhém časovém horizontu. A dodává, že: „*současné nastavení navíc nepřipouští potenciální možnost jakýchkoliv negativních změn aktuálních tendencí. Lze proto konstatovat, že toto nastavení není v dostatečné míře založeno na praxi a výzkumu (evidence based)*” (Potůček, 2014a:3).

⁴³ Více na <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-198>.

Odborná důchodová komise vedená profesorem Potůčkem má dle politického zadání nalézt vhodný mechanismus nastavení důchodového věku. Zdá se být rozumné komisi navrhané nastavení věkové hranice tak, aby lidé v průměru mohli strávit v důchodu čtvrtinu života přizpůsobené odhadované délce dožití.⁴⁴ Tedy v současné době tomu odpovídá odchod do důchodu cca v 65 letech. S tím, že při předpokládaném prodlužování naděje dožití by se mohl zvyšovat také věk odchodu do důchodu, tak aby byla zabezpečena ona 1/4 života v důchodu. Kdyby nedocházelo k tomuto přizpůsobení, zvyšoval by se neustále počet důchodců na jednoho občana v aktivním věku. Kdyby byla hranice nastavena neustále na 65 letech, hrozilo by, že za pár let by tento poměr činil 0,8, což je vyšší než při současném nastavení, kdy poměr činí 0,7 (MPSV, 2014a).

7.1.3 Doba pojištění

Nově nastavená minimální doba pojištění vychází ze zákona 306/2008. Doba pojištění nutná pro přiznání důchodové dávky se postupně navýší z 25 let k 1. 1. 2019 na 35 let nebo 30 let bez zápočtu náhradních dob pojištění následujícím způsobem.

Nejméně:

- a. 25 let a dosáhl aspoň věku potřebného pro vznik nároku na starobní důchod (dále jen „důchodový věk“) před rokem 2010,
- b. 26 let a dosáhl důchodového věku v roce 2010,
- c. 27 let a dosáhl důchodového věku v roce 2011,
- d. 28 let a dosáhl důchodového věku v roce 2012,
- e. 29 let a dosáhl důchodového věku v roce 2013,
- f. 30 let a dosáhl důchodového věku v roce 2014,
- g. 31 let a dosáhl důchodového věku v roce 2015,
- h. 32 let a dosáhl důchodového věku v roce 2016,
- i. 33 let a dosáhl důchodového věku v roce 2017,
- j. 34 let a dosáhl důchodového věku v roce 2018,
- k. 35 let a dosáhl důchodového věku po roce 2018.1 (MPSV)⁴⁵.

Doba pojištění se prodlužuje zejména proto, aby byla omezena solidarita s dlouhodobě nezaměstnanými. A tak je motivovat k větší pracovní aktivitě (Jurajda, Šatava, 2014:3).

⁴⁴ Podrobněji například na <http://www.duchodova-komise.cz/wp-content/uploads/2014/12/N%C3%A1vrh-revizn%C3%ADho-syst%C3%A9mu-nastaven%C3%AD-hranice-d%C5%AFchodov%C3%A9ho-v%C4%9Bku-11.-prosince-2014.pdf>.

⁴⁵ Více na <http://www.mpsv.cz/cs/618>.

7.1.3.1 Dopad změn doby pojištění

Proč je prodlužování doby pojištění sporné? Protože je dosažení 35 let poměrně náročné, je pravdou, že dříve průměrný pracovník strávil v zaměstnání přibližně 40 let, avšak je třeba brát v potaz, že to bylo převážně v období socialismu, kdy měl skoro každý zaručenou práci. Dnes je to jinak. Dlouhodobými pobyty v zahraničí, delším setrváním mimo pracovní trh po rodičovské dovolené nebo delším studiem dochází ke zkracování období pracovní aktivity. Současně roste množství dlouhodobě nezaměstnaných, kteří nemohou nalézt práci, která by se počítala do doby důchodového pojištění. Také nelze opominout fakt, že došlo k omezení či zrušení některých náhradních dob pojištění⁴⁶ (Jurajda, Šatava, 2014:2).

Důsledkem prodlužování doby pojištění může být, že se osoby, které stěží mohou dosáhnout hranice 35 let, se budou pokoušet předejít stavu, kdy by nepobíraly důchod.

Nabízí se jim několik cest, například žádost o invalidní důchod nebo získat dávky v hmotné nouzi: *„Zda podporu dostanou, bude záležet na okolnostech, které příliš nesouvisejí s jejich ekonomickou aktivitou, a tedy výší celoživotních odvodů do sociálního systému. Zamezení solidarity s dlouhodobě nepracujícími pomocí potřebné doby pojištění je tedy obtížně realizovatelné“* (Jurajda, Šatava, 2014:3).

Podle Jiřího Šatavy a Štěpána Jurajdy je důležité, aby si byli občané 35leté podmínky dobře vědomi, jedině tak může mít motivační účinek. Problém by mohl být v tom, že když si člověk (například 50letá žena, jejíž doba pojištění zatím činí pouze 15 let) pozdě uvědomí, že již nestihne dosáhnout potřebné 35leté lhůty, tak jej tato podmínka naopak odradí od další pracovní činnosti, protože další roky nebudou zohledněny v jeho důchodových dávkách, a naopak nabádá pojištěnce s nedostatečným počtem odpracovaných let k neformálnímu typu zaměstnání (tamtéž).

Oba autoři taktéž upozorňují na to, že konstrukce důchodu a její procentní výměra je mnohem citlivější na dobu pojištění než na výši výdělku. Proto ve změně nevidí velký smysl: *„Například, starobní důchod zaměstnance, který 50 let vydělával průměrnou mzdu a platil průměrné pojistné, je vyšší než důchod zaměstnance, který 35 let vydělával dvojnásobek průměrné mzdy“* (tamtéž).

Vyhnout se případnému nesplnění 35leté podmínky může občan placením dvojnásobku průměrného pojistného. Je však málo reálné, že této možnosti využijí občané s nízkým příjmem.

⁴⁶ Viz kapitoly o náhradních dobách pojištění.

Autoři studie tedy zpochybňují argumenty zavedení tohoto opatření spojené s omezováním solidarity s nepracujícími a také ekonomické argumenty, které „v širších souvislostech důchodového a sociálního systému ob stojí s obtížemi.“ Autoři rovněž varují, že dotčené skupiny obyvatel (mezi 45-55 lety) mohou představovat závažný sociálně-politický problém (tamtéž).

Počet takto ohrožených je podle stejné studie 15000 - 60000 obyvatel. Především se to týká žen - jak je evidentní z grafu -, u kterých se vyskytují častěji období nezaměstnanosti a ekonomické neaktivity. Ženy se stávají kvůli nutnosti přerušování pracovní kariéry z důvodu rodičovské dovolené nebo z důvodu péče o osoby blízké méně žádanou pracovní silou - ztrácejí kontakt s pracovním trhem: „Pravděpodobnost nezaměstnanosti žen i její délka se tak zvyšují. Výsledkem pak je vysoký podíl žen ve skupině jednotlivců, kteří nenastrádají požadovanou dobu pojištění a nezískají nárok na důchod“ (tamtéž:6). Je tedy patrné, že se opět jedná o velmi sociálně sporné opatření.

Graf 3: Počet ohrožených jednotlivců zvýšenou dobou pojištění

Zdroj: Jurajda, Šatava, Budete mít nárok na důchod?, 2014:5.

7.1.4 Rozhodné období

Prodloužení rozhodného období (zákon č. 220/2011 Sb.), jehož se využívá při zjišťování osobního vyměřovacího základu, má za cíl upevnit vazbu mezi placeným pojistným a přiznaným důchodem. Je nově stanoveno z původních 30 let na celoživotní.

7.1.4.1 Dopad změn rozhodného období

Nedostatkem tohoto opatření by se mohlo zdát být, že v sobě zahrnuje i dobu přípravy na povolání, studium apod., kdy se zpravidla jedná o nevýdělečné období a došlo by tím tedy k rozmělnění osobního vyměřovacího základu: „K zamezení tohoto negativního dopadu se bude při výpočtu důchodu považovat doba studia za vyloučenou dobu, takže nedojde k rozmělnění skutečně dosažených příjmů v rozhodném období" (MPSV)⁴⁷. Znepokojivějším se při prodlužování rozhodného období zdá být snížení „průměrného příjmu“ u většiny občanů, protože se do tohoto příjmu počítají i nižší mzdy ze začátku jejich pracovní kariéry: „Pokles „průměrného příjmu“ pak vedl k nižšímu starobnímu důchodu a následně k nižší výnosnosti I. pilíře" (Schneider, Šatava, 2013a:6).

Jedná se tedy v důsledku o opatření, které by mělo přispět k finanční udržitelnosti důchodového systému za cenu nižších penzí u většiny občanů, což může ovlivnit jejich kvalitu života v důchodu.

7.1.5 Valorizace

Podoba valorizace k 1. 1. 2015 je zákonem č. 183/2014 Sb. (účinný od 1. 9. 2014) navrácena do stavu nastavení před rokem 2012. Mezi těmito lety však z důvodu tvorby úspor na výdajích státního rozpočtu došlo zákonem č. 314/2012 Sb. k dočasné změně nastavení valorizace. Zákon omezil zvýšení vyplácených důchodů v období od 1. 1. 2013 do 31. 12. 2015 místo 100 % růstu cen pouze na 1/3 jejich růstu (MPSV)⁴⁸. Přehledněji v níže uvedené tabulce.

To tedy vedlo k pomalejšímu růstu důchodů. Starobní důchody vypočtené podle zákona z roku 2012 byly nižší než důchody vypočtené dle předcházející legislativy, tj. dle zákona o důchodovém pojištění z 1995 (Schneider, Šatava, 2013a:1). „Dále bylo stanoveno, že zvýšení vyplácených důchodů v lednu 2015 musí dosáhnout, vzhledem k nižším částkám zvýšení důchodů v letech 2013 a 2014, výše, která bude u průměrného samostatně vypláceného starobního důchodu činit nejméně 1,8 % (MPSV)⁴⁹. Významným opatřením, přijatým již v zákoně č. 220/2011 Sb. po roce 2010 bylo také to, že vláda již nemůže manipulovat valorizací důchodů, jak se obvykle dělo v letech před volbami (Schneider, 2011:13). Vladimír Bezděk však varuje před štědrými valorizacemi: "Valorizace starobních důchodů o pouhé 1% více (v dnešních cenách tedy o 110 Kč měsíčně navíc), než stanoví zákon, vytváří dodatečné výdaje cca 3,1 mld. Kč

⁴⁷Více na: <http://www.mpsv.cz/cs/11111>.

⁴⁸Více na: <http://www.mpsv.cz/cs/19198>

⁴⁹Více na: <http://www.mpsv.cz/cs/19198>.

ročně. Zřejmě málokdo si uvědomuje, že lehce vyšší než nutnou valorizací starobních důchodů děláme státnímu důchodovému systému dlouhodobě 4x větší finanční škodu, než obnáší vznik 2. pilíře". V. Bezděk počítá s náklady cca 900 mil. Kč ročně na 100000 účastníků druhého pilíře (Bezděk, 2014a). Podle Vladimíra Bezděka je tedy potřeba nakládat s valorizací velmi opatrně a neumožňovat vládám populisticky navyšovat zákonem stanovenou valorizaci.

Tabulka 11: Přehled všech valorizací od roku 2008

Valorizace	Předpis	zvýšení základní výměry důchodu	zvýšení procentní výměry důchodu
od srpna 2008	211/2008 Sb.	o 470 Kč na 2170 Kč	nezvyšuje se
od ledna 2009	363/2008 Sb.	zůstává 2170 Kč	o 4,40 %
od ledna 2011	281/2010 Sb.	o 60 Kč na 2230 Kč	o 3,90 %
od ledna 2012	286/2011 Sb.	o 40 Kč na 2270 Kč	o 1,60 %
od ledna 2013	324/2012 Sb.	o 60 Kč na 2330 Kč	o 0,90 %
od ledna 2014	296/2013 Sb.	o 10 Kč na 2340 Kč	o 0,40 %
od ledna 2015	208/2014 Sb.	o 60 Kč na 2400 Kč	o 1,60 %

Zdroj: Naseduchody.cz. Dostupné na: <http://www.naseduchody.cz/valorizace-duchodu.html>.

7.1.5.1 Dopad změn valorizace

Ondřej Schneider si myslí, že zamýšlené úspory omezováním valorizace by byly nízké, proto lze omezování valorizace brát za velmi rozporuplný krok a také proto byl od roku 2015 vrácen do původního stavu: „*Tento neobvyklý valorizační mechanismus (1/3 inflace) by měl platit jen tři roky, během kterých sníží hodnotu průměrného důchodu z dnešní (2012) úrovně zhruba 41% průměrné mzdy na úroveň 38%.*“ Podle Ondřeje Schneidera by tento tříletý výkyv snížil v dlouhodobém výhledu deficit důchodového účtu přibližně jen o 1,5% HDP. A tedy brát jej jako nástroj k udržení penzijního systému by bylo nerozumné: „*Rozumnější i udržitelnější by bylo postupné snižování nástupního důchodu při zachování současné úrovně „eroze“ důchodů starších důchodců*“ (Schneider, 2012a:8).⁵⁰

⁵⁰ Více o snižování náhradového poměru omezením valorizace ve stejné studii Ondřeje Schneidera.

„*Důchod i celý věkový profil vyplácených důchodů, aby důchodový systém do roku 2050 nevytvořil žádný dodatečný dluh. Nástupní důchody by se musely snížit z dnešní úrovně necelých 50% průměrné mzdy na 40% v roce 2020 a pak zhruba o 5 procentních bodů za každou další dekádu. Při zachování indexačního pravidla, kdy se důchody zvyšují o inflaci a třetinu růstu reálných mezd by*

Původně velmi úsporné nastavení valorizace (jen o třetinu inflace) mělo z logiky věci pozitivní dopad na rozpočet, avšak důchodci na to dopláceli pobíráním nižších penzí. Zde, jako v mnoha aspektech penzijního systému narážíme na často rozporný vztah mezi sociální solidaritou na jedné straně a finanční udržitelností na straně druhé. Od začátku roku 2015 je opět kladen větší důraz na sociální aspekt.

Pro zajímavost je v podstatě nereálné za stávajícího legislativního nastavení penzijního systému navyšovat důchody dle růstu mezd a tím udržovat konstantní náhradový poměr, což prokázala studie Ondřeje Schneidera: „*Vedlo by to ke zvyšování výdajů na důchody a k postupnému zadlužování, a to i přes schválené prodloužení věku pro odchod do důchodu. Kumulace schodků by vedla k vytvoření dluhu, který by v roce 2050 dosáhl 135 % HDP a v roce 2060 by byl již 180 % HDP*” (Schneider, 2012a:7).

7.1.6 Základní výměra

Zákonem stanovená pravidla určují výši základní výměry. Tato výše odpovídá 9% z průměrné mzdy, což odpovídalo výši základní výměry (2 230 Kč) v roce 2011 (MPSV)⁵¹. Vláda již tedy nemá bezprostřední vliv na výši základní výměry. A jako i v případě valorizace zamezuje toto opatření případnému populistickému zvyšování penzí.

7.1.7 Náhradní doby pojištění

Zákonem z roku 2008 byl omezen zápočet náhradních dob pojištění pro nárok na starobní důchod na 80 % s výjimkou těchto dob: „*z titulu osobní péče o dítě ve věku do 4 let, o osobu, která je závislá na péči jiné osoby a býv. základní vojenské služby. Došlo ke zrušení doby studia získané v období po účinnosti návrhu zákona (tj. od 1. 1. 2010) jako náhradní doby pojištění*” (Zákon 306/2008).

Také na zpřísnění zápočtu náhradních dob je zřejmý trend reforem, a to nalézt co nejvíce prvků v penzijním systému, kde by se dalo ušetřit bez ohledu na sociální dimenzi. Lidé věnující delší čas studiu budou muset o to déle pracovat, aby dosáhli na nutnou dobu pojištění 35let. Jde tedy primárně o posílení dlouhodobé pracovní aktivity.

7.1.8 Předčasný důchod

Zákon č. 306/2008 Sb. prodloužil období pro předčasný odchod do starobního důchodu ze tří na pět roků.

postupně klesaly i důchody nejstarších důchodců, z dnešní hladiny okolo 38% průměrné mzdy až na 21% v roce 2050. Výdaje vlády na důchody by se postupně snížily pod hladinu 7% HDP.”

„Pojištěnec má nárok na předčasný trvale krácený starobní důchod, jestliže

a. získal potřebnou dobu pojištění (§ 29 odst.1 nebo 3) a

b. do dosažení důchodového věku mu chybí nejvýše

a. 3 roky, pokud jeho důchodový věk je nižší než 63 let,

b. 5 roků, pokud jeho důchodový věk činí alespoň 63 let a dosáhl věku alespoň 60 let.”

Zákon zvýšil redukci procentní výměry při předčasném odchodu do důchodu od třetího roku: „*Za každých i započatých 90 kalendářních dnů z doby ode dne, od kterého se přiznává starobní důchod, do dosažení důchodového věku činí snížení procentní výměry důchodu 0,9 % výpočtového základu za období prvních 720 kalendářních dnů a 1,5 % výpočtového základu od 721. kalendářního dne (MPSV)⁵². Zákon č.220/2011 ještě stanovil snížení procentní výměry o 1,2% mezi 361. a 720. dnem. Tato opatření vedla ke zpřísnování pravidel pro předčasné důchody a tedy snaze udržet starší občany co nejdéle v pracovní aktivitě a tím snížit počet důchodců, což by ulehčilo důchodovému systému.*

7.1.9 Pracující důchodci

Po jednotlivých parametrech se ještě zaměříme na pracovní motivaci starších občanů, která je podstatná nejen pro finanční udržitelnost prvního pilíře.

Reformami z let 2010-2013 se změnil pohled na důchodce. Důchodci již nebyli vnímáni jako břemeno, které bere práci mladším generacím a které musí být vzdáleno z trhu práce například formou předčasného důchodu či „*prostřednictvím pobídek ve formě předdůchodů⁵³, které jim zpravidla přiznávaly stejný důchod, jaký by jim náležel při dosažení statutárního důchodového věku*“. Hlavní pohnutkou pro to byl především fakt, že šlo tímto administrativně snadným způsobem snížit nezaměstnanost (Rudolfová, Samek:61).

Důchodový systém nepatří mezi nástroje aktivní politiky zaměstnanosti, přesto může nabídnout podněty co do zaměstnání občanů v (před)důchodovém věku. Podle Veroniky Rudolfové a Víta Samka lze tak postupovat zavedením bonifikace za prodloužení pracovní činnosti (tamtéž).

⁵¹ Více na: <http://www.mpsv.cz/cs/11111>.

⁵² Více na: <http://www.mpsv.cz/cs/5409>

⁵³ O předdůchodech více v kapitole 7.4 o třetím pilíři.

Po změnách v penzijním systému je tedy možno zvyšovat procentní výměru při současném pobírání penze v plné výši o 0,4 % výpočtového základu za každých 360 kalendářních dnů. Pracující důchodce může uplatnit tento nárok po 2 letech pracovní činnosti namísto dříve stanoveného 1 roku. V případě, že penzista pobírá poloviční důchod, zvýší se mu procentní výměra o 1,5 % výpočtového základu za každých 180 kalendářních dnů (MPSV)⁵⁴.

Pro důchodce je tedy po změnách v letech 2010-2013 víc motivující zůstat v pracovní aktivitě než před rokem 2010. Například v roce 2010 pracovalo 129 600 starobních důchodců, v říjnu roku 2013 to bylo již 145 100 (ČSÚ).

Podpora pracovní aktivity starších občanů přispívá k udržitelnosti systému a zvyšuje jejich kvalitu života.

7.2 Dopad parametrických změn prvního pilíře

Jaké důsledky přinesly parametrické změny, se pokusíme vystihnout v následující kapitole na skrytém dluhu, výhodnosti pojištění atd. To nám pomůže pochopit, jakým směrem se posunul důchodový systém po změnách v letech 2010 - 2013.

7.2.1 Výhodnost pojištění

Úpravy prvního pilíře, přičemž mnohé z nich vycházely z požadavků Ústavního soudu, měly jednoznačný záměr, a to co největší úsporu hlavně na úkor výše důchodů: „*Byl upraven vzorec pro výpočet důchodu tak, aby nástupní důchody vypočítávané z nadprůměrných příjmů mírně vzrostly, zatímco ty počítané z průměrných se nepatrně snížily.*“ Na to doplatil 2.- 9. příjmový decil. Reformní kroky v prvním pilíři měly za následek „*obrovské dopady na celoživotní příjmy nejmladších generací, neboť jim výrazně zkrátily dobu, po kterou budou pobírat důchody*“ (Schneider, Šatava, 2012:2). Průměrný starobní důchod klesl o 3-4% (Schneider, 2011:14).

Parametrické změny v letech 2010-2013 jako i ty v předchozích letech měly „*výrazný negativní finanční dopad na všechny příjmové skupiny*“. Především růst důchodového věku způsobil pokles výhodnosti pojištění. Pozitivem je „*mírný nárůst výše měsíčního starobního důchodu, ten však v žádném případě nekompensuje pokles výhodnosti důchodového pojištění v důsledku zvýšení důchodového věku*“. Autoři studie také shrnují, že dopad změn byl znatelnější u žen, hlavně z důvodu, že jejich důchodový věk rostl rychleji než u mužů (Schneider, Šatava, 2013a:4).

⁵⁴Více na: <http://www.mpsv.cz/cs/618>.

Pokles výhodnosti lze demonstrovat na snížené čisté současné hodnotě penzí pro občany narozené po roce 1976. Výhodnost důchodového pojištění poklesla u všech obyvatel, nejvíce však u nejmladších ročníků - především u žen narozených v roce 2008.

Tabulka 12: Čistá současná hodnota

	<i>Muži narození 2008</i>	<i>Ženy narozené 2008</i>	<i>Muži narození 1975</i>	<i>Ženy narozené 1975</i>
<i>před reformou</i>	297,0%	202,8%	205,6%	125,2%
<i>po reformě 2011</i>	382,7%	353,7%	243,1%	204,9%

Zdroj: (Schneider, 2011:9)

Je třeba dodat, že i zde musíme k výpočtům přistupovat obezřetně, jak jsme se přesvědčili v předchozích kapitolách, velmi závisí na zvolené metodice.⁵⁵ A brát je spíše jako odhady.

Změny z let 2010-2013 přispěly ke snižování výhodnosti pojištění, která v důchodovém systému přetrvává již od roku 1996: „*Celkový dopad úprav systému důchodového pojištění od roku 1996 do roku 2013 snížil výnosnost (výhodnost) důchodového pojištění jednotlivců v řádu statisíců až miliónů, v závislosti na věku a výdělčích*“ (Schneider, Šatava, 2013b:2). Třeba muži narození v letech 1980 až 2008 obdrží na důchodech až třikrát méně než odvedou do důchodového systému (Schneider, 2011:14).

Důchodové pojištění je čím dál tím méně výhodné kvůli parametrickým změnám.

Z pohledu stability prvního pilíře došlo ke snížení skrytého dluhu českého penzijního systému, avšak na úkor mezigenerační nerovnosti.

7.2.2 Skrytý dluh

Změny v letech 2010-2013 snížily skrytý penzijní dluh - viz tabulka níže: „*delší doba odvodů a kratší doba pobírání penzí by snížily čistou současnou hodnotu penzí a zvýšily odvody do systému. Skrytý dluh klesl na 10% českého HDP. Vzhledem k dlouhodobé povaze odhadů a nejistotě o budoucím vývoji by bylo nejlepší se o takový nízký dluh vůbec nestarat*“ (Schneider, 2011:14). Současně se však prohloubily mezigenerační nerovnosti, jak je řečeno výše, „*rozdíl mezi odvody a důchody by dosáhl 400% pro muže a 350% pro ženy*“ (tamtéž:1).

⁵⁵ Autor nabádá, že je potřeba mít při interpretaci výsledků studie na zřeteli užitá zjednodušení. „*Například používáme průměrné mzdy pro určení důchodů, čímž opomíjíme mezigeneračně redistribuční aspekty důchodového systému.*“ Ve studii dále

Tabulka 13: Skrytý penzijní dluh: Současný systém a navrhovaná reforma (procento HDP)

Země	Muži (průběžný systém)	Ženy (průběžný systém)	Celkem
Česká republika – současný systém	6.1	49.2	55.3
Česká republika – po reformě 2011	-3.2	13.3	10.1

Zdroj: (Schneider 2011:13)

7.2.3 Chudoba a kvalita života

Problémem může při současném nastavení penzijního systému být za pár let taktéž chudoba důchodců: „*Míra ohrožení chudobou u populace důchodců (obecně i starších osob) je v ČR nejnižší či jedna z nejnižších v rámci EU. Aktuálně (2013) dosahuje 6,1 %.*“ Po změnách v letech 2010-2013 se tato úroveň stabilizovala. Avšak po roce 2020 až do roku 2040 má docházet k růstu lehce nad 20%. Zvyšující se hrozba chudoby důchodců je dána zejména zvětšujícím se rozdílem mezi příjmy a penzí, což je způsobeno prodloužením rozhodného období (MPSV, 2014c:11).

Jak jsem předestřel výše, pracovní aktivita starších občanů by mohla pozvednout kvalitu jejich života. Avšak musíme mít na zřeteli to, že ne všichni občané v důchodovém věku chtějí pracovat a proto klesající délka života strávená v důchodu nemusí všem vyhovovat. V roce 2014 byla průměrná délka důchodu 24 let - muži přibližně 20 let, ženy 27,5 let: „*Průměrná doba strávená v důchodu by mohla mít tendenci k mírnému poklesu, a to zejména v horizontu těsně za rok 2030, kdy bude na tento indikátor působit vyšší dynamika zvyšování u žen a dojde ke sjednocení důchodového věku u mužů a žen. Poté bude tento indikátor relativně stabilní na úrovni kolem 22 let*“ (tamtéž). Je těžké hodnotit, zda by byl tento mírný pokles nespravedlivý či nikoli. Jasně je pouze to, že by to bylo další omezení pro některé starší občany. Avšak musíme mít na zřeteli fakt, že tento vývoj je nejistý a velmi záleží na pokroku v medicíně.

7.2.4 Náhradový poměr

V roce 2014 byl hrubý náhradový poměr lehce nad 41 %. Podle stávajícího nastavení parametrů penzijního systému (k 1. 1. 2015) by měl nadále klesat k 35% v roce 2035. Poté by mělo dojít k jeho stabilizaci na úrovni 36 – 37 %. Tato tendence je způsobena především existencí předčasných důchodů způsobující nižší penze, které se promítají do sníženého náhradového poměru a také je způsobena méně štedrými úpravami výše důchodů (MPSV, 2014c:12).

7.2.5 Individuální relativní implicitní dluh

Tento ukazatel měří poměr vypláceného důchodu a placeného pojistného. Aby byl důchodový systém zcela ekvivalentní, všichni občané by disponovali tímto identickým poměrem. Podle analýzy MPSV je tento indikátor ještě větším důkazem než náhradový poměr toho, jak je první pilíř vzdálen plné zásluhovosti: „Zvětšila se skupina osob, jejichž platba je nižší než průměrná a poměr vyplacených dávek k zaplacenému pojistnému je podprůměrný a stejně tak skupina, která platí nadprůměrně a u níž je tento poměr rovněž nadprůměrný." Posílení obou těchto skupin je primárně na úkor skupiny s podprůměrnými platbami a nadprůměrným poměrem vyplacených dávek k zaplacenému pojistnému." Podle MPSV z důvodu dalších solidarizujících elementů v systému, hlavně náhradní doby pojištění, není „u tohoto indikátoru zdaleka tak patrný transfer mezi osobami více a méně platicími" (MPSV, 2014c:16).

7.2.6 Transformační náklady

Zavedením druhého pilíře a umožněním tzv. opt-outu, tj. vyvedením 3% pojistného z prvního pilíře do druhého vznikly transformační náklady. Jak se změnila sazby pojistného, ukazuje tabulka 15.

Tabulka 14: Sazby pojistného na důchodové pojištění

výše pojistného	do 2013	po 2013
zaměstnanec	6,5%	3,5% (6,5% - neúčastní se druhého pilíře)
zaměstnavatel	21,5 %	21,5%
OSVČ	28%	25% (28% - neúčastní se druhého pilíře)

Zdroj: ČSSZ

Transformačními náklady se zhoršila finanční udržitelnost prvního pilíře, který potřeboval zaplnit tento příjmový výpadek. Vláda ve svém programovém prohlášení slibovala, že tyto náklady budou kryty z privatizačních příjmů a dividend firem s majetkovou účastí státu (Programové prohlášení vlády ČR, 2010). Nicméně řešení nakonec bylo jiné, byla zvýšena DPH - snížená sazba z 10% na 14% respektive 15% o rok později v roce 2012, základní sazba z 20 na 21% v přechodném období 2013-2016, poté již jednotná DPH 17,5%⁵⁶. „Současní důchodci i lidé, kteří se do důchodu brzy chystají, sdíleli alespoň část penzijního dluhu - vyšší DPH". Výhodou daňového

důchodcích (Schneider, 2011:9).

⁵⁶ Více v zákoně č. 375/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony a zákoně č. 500/2012 Sb. o změně daňových, pojistných a dalších zákonů v souvislosti se snižováním schodků veřejných rozpočtů.

opatření je rozložení finanční zátěže způsobené deficitem prvního pilíře na všechny občany (Schneider, 2011:14). Tímto opatřením dojde dle ČMKOS⁵⁷(2011) ke snížení reálných důchodů o 7 % oproti roku 2011. Rovněž zvyšování daní může mít neblahý dopad na výdajovou stránku veřejných rozpočtů, protože zřejmě narostou sociální výdaje např. na dávky pomoci v hmotné nouzi (Fassmann, 2012:5).

7.2.7 Udržitelnost po změnách 2010-2013

Zásadním kritériem důchodového systému je finanční udržitelnost.

Opět je však třeba upozornit, že ke všem těmto prognózám je nutné přistupovat s rezervou, jelikož se dopouští zjednodušení: „berou dnešní způsob výpočtu důchodů a jejich valorizaci jako dané a počítají podle nich důchody ze státního systému i za nějakých 30 let. Je přitom zcela nepochybné, že stát bude za 30 let důchody vyplácet podle úplně jiných pravidel než dnes a valorizovat je bude také jinak“ (Schneider, 2012).

Z pohledu udržitelnosti jsou podstatné výdaje a příjmy systému.

7.2.7.1 Příjmy

Příjmová stránka bude za několik desetiletí výrazně zaostávat za rostoucími výdaji prvního pilíře, jak se domnívají autoři studie⁵⁸ think tanku IDEA. Vycházejí z předpokladů, že průměrná inflace bude ve výši 2% ročně a růst reálných mezd o 1,5% ročně. V tom případě „budou každoroční příjmy státního důchodového systému v letech 2014-2030 krýt přibližně 90 procent každoročně vyplácených důchodů.“ Autoři studie se domnívají, že „růst reálných mezd totiž bude kompenzován pomalým snižováním počtu lidí v aktivním věku.“ Avšak po roce 2030 mají příjmy rychle klesat. Navíc v tu dobu začnou odcházet silné ročníky na penzi, proto výdaje důchodového účtu porostou: „Podle našich odhadů budou odvody roku 2060 krýt přibližně pouze 60 procent důchodů, které by podle současné legislativy a naší predikce měl státní důchodový systém vyplácet.“ (Schneider, Šatava, 2013b:4). Zdůrazním, že se jedná pouze o odhady.

7.2.7.2 Výdaje

Výdaje českého průběžného systému jsou závislé na počtu důchodců a způsobu valorizace: „V základní verzi našeho modelu počítáme s valorizací důchodů podle stávajícího zákona, tedy o plnou výši inflace a jednu třetinu růstu reálných mezd“ (Schneider, 2012a:6). Právě tak je opět nastavena valorizace od 1. 1. 2015, vrátila se

⁵⁷ Českomoravská konfederace odborových svazů.

tedy do stejné podoby jako před rokem 2013. Jednoroční zkrácení valorizace jen o třetinu inflace podle O. Schneidera nehraje z dlouhodobého hlediska důležitou roli: *„Počet důchodců se bude postupně zvyšovat, i přes zvýšení věku pro odchod do důchodu. Růst bude poměrně pomalý až do roku 2040 (o 0,3% ročně v průměru), nicméně i tak se výdaje na důchody budou držet nad 10% HDP a jejich další růst je pravděpodobný po roce 2040.“* Vyšší výdaje a nižší příjmy by znamenaly brzy schodek ve výši 2% HDP ročně, po roce 2040 by pokračoval nárůst deficitu až ke 4% HDP (Schneider, 2012a:3). Růst věkové hranice pro odchod do důchodu či zpřísnění pravidel pro předčasné důchody mohou zmírnit nárůst výdajů na důchody, *„ale i tak Evropská komise ve své zprávě z roku 2012 uvádí, že vládní výdaje na důchody v roce 2050 dosáhnou 11,8 procent HDP“* (Schneider, Šatava, 2013b:3). Je však otázka, zda to je moc či málo, velmi záleží na schopnosti státu vybírat daně - viz Lafferova křivka - a podle toho je také třeba přistupovat k otázce udržitelnosti prvního pilíře. Autoři studie se domnívají, že by to bylo velké zadlužení (tamtéž).

7.2.7.3 Udržitelnost prvního pilíře

Podle Ondřeje Schneidera je průběžný pilíř po opatřeních přijatých mezi lety 2010-2013 dobře spravovaný, přesto nebude schopen čelit stárnutí populace. Domnívá se, že bude poměrně rychle klesat náhradový poměr, neměl -li by se první pilíř propadat do větších schodků (Schneider, 2012a:8).

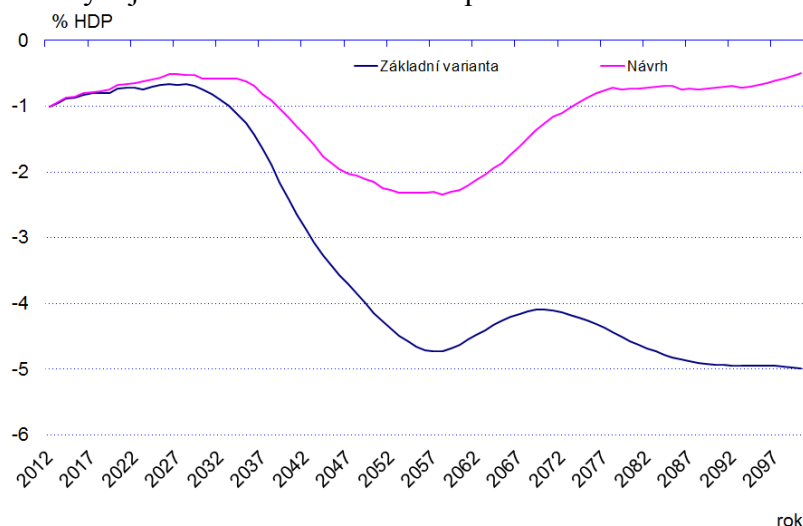
Názory na udržitelnost průběžného pilíře se však různí: *„Dopady schválených parametrických změn však pozitivně ovlivnily finanční bilanci důchodového pojištění, a pokud by nebyla realizována další fáze důchodové reformy, byl by systém stabilní až do roku 2035 (místo 2020 při nepřijetí změn)“* (Rudolfová 2014:11). Co však po roce 2035?

Podle výpočtů a odhadů MPSV by schodek důchodového systému - po malé důchodové reformě, beroucí v potaz především prodlužování věku odchodu do důchodu, viz křivka návrh - měl růst až do roku 2055, poté klesat⁵⁹. Jedná se ve srovnání se stavem před rokem 2010 - základní varianta - o nižší schodky, ale především příslib dlouhodobé finanční udržitelnosti.

⁵⁸ Podrobněji k metodologii studie v též studii na straně 6.

⁵⁹ Metodika výpočtů není ve zprávě k dispozici.

Graf 4: Vývoj salda důchodového účtu po realizaci tzv. malé důchodové reformy

Poznámky: Návrh – stav po realizaci tzv. malé důchodové reformy.

Zdroj: Důvodová zpráva – sněmovní tisk 277 (2011:19), dostupné z <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=277&CT1=0>

Obdobně smýšlel také profesor Vostatek, který se domníval, že problém neudržitelnosti prvního pilíře je v České republice dlouhodobě vyřešen "malou" důchodovou reformou (Vostatek, 2012(a):15).

Parametrické změny ve zmíněném období způsobily, že deficit v prvním pilíři se v roce 2013 ustálil na 50mld. Kč, oproti předchozím rokům se jedná jen o nepatrný nárůst deficitu, což je možné považovat za úspěch, nicméně celková suma to je stále obrovská - 1,2% HDP⁶⁰, která se neblaze projevuje na stavu veřejných financí. Ovšem, kdo ví, co bude za 40 let, to, že to velmi zatíží současné generace, je nezpochybnitelné.

⁶⁰ Více na <http://www.penize.cz/duchody/288865-vladimir-bezdek-deficit-penzijniho-systemu-nebude-tragicky-kdyz-se-bude-zvysovat-duchodovy-vek>.

Tabulka 15: Základní informace o důchodovém systému k 1.3. 2014

Počet všech důchodů (březen 2014)	3 569 000
důchodců	2 859 000
starobních důchodců	2 332 000
z toho krácených pro předčasnost	549 000
z toho před věkovou hranicí	52 000
Průměrná výše samostatně vypláceného starobního důchodu (březen 2014)	11 044 Kč
starodůchodců	10 338 Kč
novodůchodců	11 211 Kč

Relace průměrného starobního důchodu vypláceného v roce 2014	
k průměrné mzdě v tomto roce	k hrubé mzdě 41,6 %
	k čisté mzdě 54,3 %

Valorizace	
procentní výměra o 0,4 % základní výměra o 10 Kč na 2 340 Kč	
průměrné zvýšení : 0,4 % tj. 45 Kč	

Výdaje na důchody (kapitola 313 - MPSV) rozpočet 374 mld. Kč	
v období leden až březen 2014 (skutečnost)	87 mld. Kč

Příjmy z pojistného na důchodové pojištění rozpočet 328 mld. Kč	
v období leden až březen 2014 (skutečnost)	81 mld. Kč

Počet pojištěnců (březen 2014)	5 166 000
Podíl počtu důchodců a pojištěnců	55 %

Zdroj: MPSV, Základní informace o důchodovém systému, 2014.

7.3 Druhý pilíř - Velká důchodová reforma

Vláda Petra Nečase se domnívala, že je třeba diverzifikovat zdroje důchodového systému, a proto vsadila na strukturální změnu penzijního systému.

Na rozličných návrzích podoby důchodového systému⁶¹ českých politických stran je vidět, že tato problematika nemůže nabídnout jediné správné řešení a podoba systému bude zřejmě vždy záviset na konkrétní vládě. S čím tedy přišla vláda Petra Nečase? Aby zajistila dlouhodobě finančně udržitelný důchodový systém a zabezpečila přiměřené důchody rozhodla se pro diverzifikaci příjmů ve stáří, což je jedno z klíčových kritérií reformy.

V letech 2011 a 2012 byly přijaty zákony č. 426/2011 Sb. o důchodovém spoření, č. 397/2012 Sb. o pojistném na důchodové spoření, č. 428/2011 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o důchodovém spoření a zákona o doplňkovém penzijním spoření a zákon č. 399/2012 Sb. o změně zákonů v souvislosti s přijetím zákona o pojistném na důchodové spoření, kterými byl zřízen druhý fondově orientovaný pilíř. Účinnost zákonů byla stanovena k 1. 1. 2013.

⁶¹ Viz programy jednotlivých stran.

Účastníci se zajišťují vlastními prostředky s podporou státu. Spořitel může převést 3% z prvního do druhého pilíře s tím, že k tomu musí přidat 2% z vlastních zdrojů. Na důchodové spoření ve druhém pilíři tedy připadá 5 z 30%.

Zavedení druhého pilíře mělo sledovat především následující kritéria: fiskální udržitelnost, zmírnění mezigeneračního břemene a zvýšení ekvivalence.

7.3.1 Předpoklady zavedení II. pilíře a argumenty proti němu

Tak jako je první pilíř pro mladší generace nevýhodný, měl být druhý pilíř možností, jak čelit tomuto faktu. Druhý pilíř je nastaven tak, aby se vyplatil nejvíce mladým lidem s vyššími příjmy (Rytířová, 2013:10). Podle studie think tanku IDEA by měla „*při čistě účetním pohledu na přechod do druhého pilíře a při abstrahování od averze k riziku přechod do nového systému zvolit podstatná část mužů ve věku do 40 let.*“ Autor odhadoval, že by do druhého pilíře „měla“ vstoupit až polovina mužů. U žen zhruba jen 25-30%. Pro zbytek by vstup nebyl výhodný. Jedním z faktorů, proč se ukázala být očekávání neospravedlněna, bylo zřejmě abstrahování od rizika na kapitálových trzích, které toto spoření obnáší. Dále odradil potenciální účastníky fakt, že „*díky malému rozsahu reformy si účastníci nového systému polepší jen málo, maximálně o jednu polovinu ročních příjmů, tedy několika měsíčních výplat. To sice není zanedbatelné, ale taková částka by mohla zvýšit vyplácený důchod jen o 3–5 % mzdy*“ (Schneider, 2012).

Vycházejí z nízké participace ve druhém pilíři k 1. 1. 2015 se nám může jevit nastavení účasti jako nepovinné chybným krokem. Ze zprávy poradního sboru NERV plyne, že nepovinné spoření nezajistí požadovanou diverzifikaci u průměrných a podprůměrných příjmů (NERV, 2010:13). Na druhou stranu i povinná účast má svá stinná místa, hlavně by mohla být velkým rizikem především pro méně majetné občany v době ekonomické recese, čehož jsme byli svědky například v Maďarsku⁶².

I přes to, že diskuse na odborné i laické úrovni o paradigmatické důchodové reformě trvaly déle než 10 let, byla vládou Petra Nečase přijata reforma, která nebyla akceptovaná ani odborníky, ani veřejností (74% občanů bylo proti zavedení druhého pilíře v průzkumu Agentury Ipsos z října 2011; nebo z výzkumu agentury STEM/MARK z února 2012 vyplývá, že pouze 27% obyvatel ČR ve věku 15-59 let

⁶² „Účast byla povinná pro ty, kteří ode dne D nastoupili prvně do zaměstnání, ostatní se mohli dobrovolně připojit do podzimu 1999. Přišli tím o čtvrtinu svých nároků na důchod z prvního pilíře, druhý pilíř jim měl ale ztrátu víc než nahradit. Parametry byly nastavené tak, aby byl přechod do nového pilíře atraktivní především pro mladší 40 let. Hned první rok získaly soukromé fondy druhého pilíře 1,3 milionu účastníků, do roku 2010 pak vystoupal jejich počet až na tři miliony. Dva miliony vstoupily dobrovolně, zbylý milion tvořili noví účastníci pracovního trhu. Připomeňme, že Maďarsko má necelých deset milionů obyvatel. Spoření ve druhém pilíři se zdálo být přijatelným nástrojem pro diverzifikaci při investování na důchod. Maďarská vláda totiž garantovala minimální výšku penze z druhého pilíře ve výši 25 procent hodnoty penze z pilíře prvního“ (Tůma, 2013).

plánovalo vstoupit do II. pilíře), ale ani politickým spektrem - nízká podpora v koalici i vně koalice. O prosazení zákona rozhodl hlas jednoho poslance, přičemž opoziční ČSSD okamžitě oznámila, že druhý pilíř zruší, pokud vyhraje volby. Ani prezident se nepodílel podpisem na důvěryhodnosti reformy (Rudolfová, 2014).

7.3.2 Dopad

Změna přispěla ke zvýšení zásluhovosti a diverzifikaci rizik. Problém je však v počtu účastníků. Skutečnost je taková, že počet účastníků ve II. pilíři v květnu 2014 činil 83260 (MF): „Přičemž původní optimistické varianty zástupců fondů počítaly s 1 milionem a pesimistické s půl milionem účastníků“ (Rudolfová, 2014).

Tabulka 16: Počet účastníků ve II. pilíři dle penzijních společností v květnu 2014

Penzijní společnost	Počet účastníků DS
ALLIANZ PENZIJNI SPOLEČNOST, A.S.	10069
RAIFFEISEN PENZIJNI SPOLEČNOST A. S.	12342
ČESKÁ SPOŘITELNA - PENZIJNI SPOLEČNOST, A.S.	13926
PENZIJNI SPOLEČNOST ČESKÉ POJIŠTOVNY, A. S.	29917
ČSOB PENZIJNI SPOLEČNOST, A.S., ČLEN SKUPINY ČSOB	3107
KB PENZIJNI SPOLEČNOST, A.S.	13899
Celkem	83260

Zdroj:MF

Hájit druhý pilíř se snaží Vladimír Bezděk, který nespátňuje v nižších počtech účastníků zásadní problém a poukazuje na neschopnost být více trpělivý: „100 tisíc osob účastných ve 2.pilíři znamená v dnešních cenách roční výpadek příjmů 1.pilíře ve výši cca 900 mil. Kč ročně. Naproti tomu úspora na budoucích výdajích 1.pilíře po 20 (resp. 40) letech od vstupu těchto osob do 2.pilíře může činit cca 1 (resp. 2) mld Kč ročně.“ Tedy vyvedení části zdrojů z prvního do druhého pilíře by v dlouhém období byl kompenzován nižšími výdaji v prvním pilíři. Podle Vladimíra Bezděka je redukce státní penze účastníků druhého pilíře příjmově přerozdělovací. Důchodový systém by podle něj byl v rovnováze při sazbě pojistného 32,3% místo 28%. „Podíl starobních důchodů na všech důchodových výdajích dosahuje 80,7%. S financováním starobních výdajů tak souvisí cca 26,1% z celkové rovnovážné 32,3% příspěvkové sazby. Vyvedení 3% z 26% „starobní“ rovnovážné příspěvkové sazby tak představuje cca 11,5% úlevu na rovnovážném starobním důchodovém pojistném placeném státu, za což platí klient druhého pilíře v dnešních cenových poměrech ztrátou 16% státního důchodu.“ Podle

těchto výpočtů by se díky tomuto inherentnímu nepoměru rovnováha důchodového systému v delší perspektivě zlepšovala, také by se tím podle V. Bezděka prohloubila redistribuce, respektive sociální solidarita v prvním pilíři (Bezděk, 2014b).

Rizika krátkodobého pohledu a chybějící trpělivosti lze demonstrovat v následujícím textu týkající se některých zemí Evropské unie, které mají zkušenosti s rušením druhého pilíře (např. Polsko, Slovensko, Maďarsko). Nevztahuje se to pouze na občany, nýbrž také na evropské úřady a finanční trhy: „*Ambicióznější důchodové reformy narážejí i na to, že evropské úřady trvají na plném započtení krátkodobých reformních nákladů, přitom ale neberou v potaz dlouhodobé přínosy.* Finanční trhy podle Ondřeje Schneidera chybovaly tím, že kladně zareagovaly na rušení reformem v Maďarsku, což může mít v delší perspektivě neblahý dopad na finanční udržitelnost (Schneider, 2011:2). To, že druhý pilíř v mnoha zemích selhává, je tedy důsledkem více faktorů. A také proto patrně není náhoda, že důchodová reforma postavená na druhém kapitálovém pilíři ve většině zemí znamenala velké fiasko, o čemž svědčí následující tabulka.

Tabulka 17: Reformy a ústup od nich

Země	Začátek reformy	Celkové odvody na penze (% mezd)	Odvody do druhého pilíře (% mezd)	Ústup z reformem
Česká republika	2013	28	3	
Estonsko	2002	22	6	Dočasné snížení odvodů na 2%
Lotyšsko	2001	20	8	Dočasné snížení odvodů na 2%
Litva	2004	26	5.5	Dočasné snížení odvodů na 3%
Maďarsko	1998	26,5	8	Reforma kompletně zrušena
Polsko	1999	32,52	7.2	Dočasné snížení odvodů na 2.3%
Slovensko	2005	24	9	Snížení odvodů z 9
Slovinsko	-	24,35	0	-
Bulharsko	2001	18	5	Zvyšování odvodů do 2.pilíře odloženo
Rumunsko	2008	31,3	2	Zvyšování odvodů do 2.pilíře odloženo

Zdroj: Balasz (2012), databáze OECD

7.4 Třetí pilíř - doplňkové pojištění

Nejprve je nutné upozornit na to, že problematika třetího pilíře je mnohem složitější, než je pojednáváno v této práci. Na omezeném prostoru nelze vše vystihnout, nicméně pokouším se vystihnout především hlavní dopady změn z roku 2012 na fungování důchodového systému jako celku v součinnosti všech tří pilířů.⁶³

7.4.1 Spoření v účastnických fondech

Zákonem č.427/2011Sb. o doplňkovém penzijním spoření došlo k transformaci penzijních fondů na penzijní společnosti a účastnické fondy ve struktuře obdobné podílovým fondům, čímž došlo mj. k oddělení majetku účastníků a správců fondů se záměrem omezit rizika zpronevřeni peněz. V důsledku toho byla zrušena garance nezáporného výnosu pro fondy. Fondy tak mohou investovat do rizikovějších aktiv, aniž by musely klientům vyplatit větší částku, než kterou vložili. Proto musí fondy nabízet i méně rizikové strategie, které by neodradily občany s averzí vůči riziku (Rudolfová, 2014).

Podstatnou změnou byla také úprava sazeb státního příspěvku, kdy, jak je vidět z tabulky, se vláda snažila motivovat občany k větším investicím, již od vložené 700Kč dostávají větší státní příspěvek než do roku 2012. Bohužel současně došlo k omezení výhodnosti spoření nižších částek než 600Kč, což jistě nepodpořilo diverzifikaci zdrojů na důchod u nízko příjmových občanů, kteří na změnu doplácí.

V kontextu státního příspěvku je také významné opatření, které umožňuje odečíst příspěvku z daní z příjmů fyzických osob nově od částky vyšší než 1000Kč za měsíc místo původně 500Kč.

Tabulka 18: Státní příspěvek penzijního připojištění

Příspěvek účastníka (měsíční platba v Kč)	100	200	300	400	500	600	700	800	900	1000
Státní příspěvek v roce 2012	50	90	120	140	150	150	150	150	150	150
Státní příspěvek v roce 2013	0	0	90	110	130	150	170	190	210	230

Zdroj: epojištění. Dostupné z: <http://www.epojisteni.cz/penzijni-pripojisteni>.

Na změny v přímé podpoře státním příspěvkem - aby nedošlo k dublování podpory na jednu částku placenou účastníkem - navazuje opatření, které zvýšilo minimální částku

⁶³Součástí třetího pilíře jsou také produkty komerčních pojišťoven - zejména životní pojištění.

ze 6000Kč na 12000Kč, o kterou je snížena úleva ze základu daně tvořená součtem spořené částky ve třetím pilíři za dané zdaňovací období. Maximálně lze takto odečíst 24000Kč od 1. 1. 2013 namísto do té doby 12000Kč (Zákon o dani z příjmů č. 586/1992 Sb. v platném znění).

Na konci září 2014 přispívali zaměstnavatelé 972 782 zaměstnancům s penzijním připojištěním nebo s doplňkovým penzijním spořením. To je 20,13% z celkového počtu, jedná se tak o dlouhodobý podíl. Průměrně přispíval zaměstnavatel 664Kč měsíčně na penzijní spoření a 766Kč na doplňkově penzijní spoření (Kantor:2014).

Graf 5: Počet smluv ve třetím pilíři

Zdroj: Ministerstvo financí ČR⁶⁴

7.4.2 Předdůchody

Zákon č. 427/2011 Sb. byl novelizován zákonem č. 403/2012 Sb. - účinný od 1. 1. 2013 -, který přinesl možnost pobírat tzv. předdůchody ze III. pilíře. Zákon s tímto termínem neoperuje, používá se jako zjednodušení pro situaci, kdy na doplňkovém penzijním spoření má klient naspořeno dost peněz (příspěvky účastníka, příspěvky zaměstnavatele, státní podpora a zhodnocení úspor) a má pár let před odchodem do důchodu, tehdy mu může být zahájeno vyplácení důchodu ze III. pilíře. Stát za něj platí zdravotní pojištění a

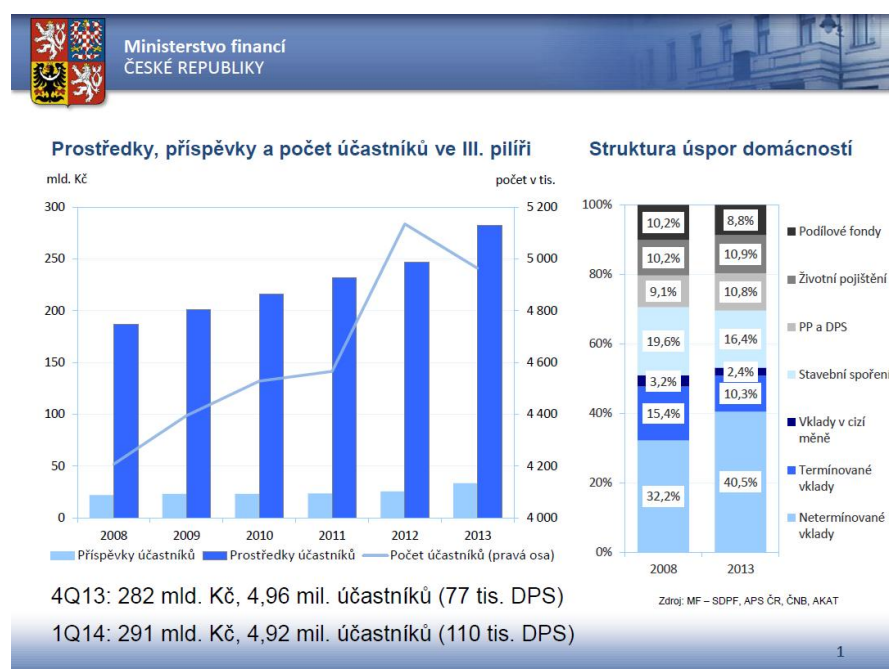
⁶⁴ Více na <http://duchodova-komise.cz/wp-content/uploads/2014/07/MF-%C4%8CR-St%C3%A1tn%C3%AD-podpora-III.-pil%C3%AD%C5%99e-%C4%8Dervenec-2014.pdf>.

bez omezení může vykonávat pracovní činnost.⁶⁵ Pobírat předdůchod je možné nejdříve v době, kdy účastníkovi zbývá 5 let do důchodu s nejkratší dobou výplaty 3 let. Krom stabilizace prvního pilíře (omezením předčasných důchodů z prvního pilíře) bylo smyslem zákona finančně zaopatřit občany v situaci, kdy nemohou nalézt práci a zbývá jim pár let před důchodem (zákon č. 403/2012 Sb.).

Jinou otázkou je, zda má smysl zavádět předdůchody, když nám EU ve svých doporučeních vytýká jak předčasné důchody, tak realizaci předdůchodů. EU vidí rozpor těchto opatření se strategií zaměstnanosti 2020⁶⁶.

7.4.3 Dopad

Graf 6: Prostředky, příspěvky a počet účastníků ve třetím pilíři

Zdroj: MF⁶⁷

Ve 4. kvartálu roku 2013 bylo spořeno 282 mld. Kč, 4,96 mil., účastníků, respektive v 1. kvartálu roku 2014: 291 mld. Kč, 4,92 mil. účastníků (MF), což potvrzuje trend o poklesu počtu účastníků - lidé se obávali promarněné investiční příležitosti - a růstu průměrné výše spořené částky.

⁶⁵ Podrobnosti např. na <http://www.duchody-duchodci.cz/predduchod.php>.

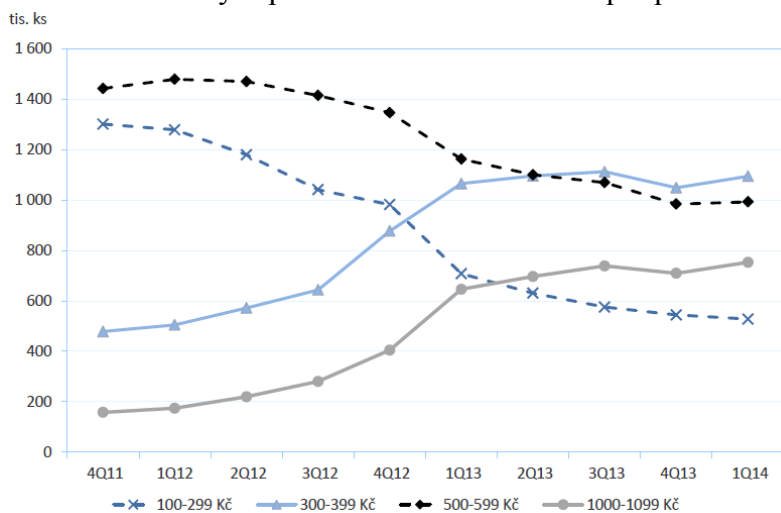
⁶⁶ Více v Country specific recommendation 2012. Dostupné na: http://ec.europa.eu/europe2020/making-it-happen/country-specific-recommendations/2012/index_en.htm.

⁶⁷ Více na <http://duchodova-komise.cz/wp-content/uploads/2014/07/MF-%C4%8CR-St%C3%A1tn%C3%AD-podpora-III.-pi%C3%AD%C5%99e-%C4%8Dervenec-2014.pdf>.

Skeptický k fungování třetího pilíře je Ondřej Schneider. I přes skoro 5 milionů účastníků není fungování třetího pilíře příliš úspěšné, jelikož průměrně spořená částka se pohybuje pouze kolem 500 Kč měsíčně, což by prý podle O. Schneidera stačilo k přilepšení maximálně o 1000Kč k jejich důchodu: „*Celý systém nás všechny navíc stojí 7 miliard ze státního rozpočtu, takže cokoliv si našetříme, musíme zase zaplatit na vyšších daních*“ (Schneider,2014).

Na druhou stranu v následujícím grafu vidíme, že ubývá smluv s průměrně nižšími spořenými částkami a přibývá smluv s vyššími částkami.

Graf 7: Vývoj průměrného počtu smluv o penzijním připojištění ve vybraných intervalech dle výše průměrného účastnického příspěvku za dané čtvrtletí

Zdroj: MF, dostupné na: <http://www.duchodova-komise.cz/wp-content/uploads/2014/09/MF-%C4%8CR-St%C3%A1tn%C3%AD-podpora-III.-pil%C3%AD%C5%99e-1.-z%C3%A1%C5%99%C3%AD-2014.pdf>

Tedy zdá se, že cíl více spořit ve třetím pilíři a tím rozložit riziko je po změnách z roku 2012 skutečně naplňován.

Skeptický k úpravám třetího pilíře je také profesor Vostatek: „*Doplňkové penzijní spoření má i nadále velmi vysoké státní dotace – přímé (státní příspěvek) i nepřímé (daňový odpočet), kromě toho stát ještě více (nepřímo) dotuje příspěvky zaměstnavatelů svým zaměstnancům, což dopadá mj. i na příjmy z pojistného na důchodové pojištění*“ (Vostatek, 2012(a):23). Profesor Vostatek se domnívá, že spoření ve třetím pilíři je výhodné kvůli státním příspěvkům především pro starší občany (50+), jelikož si již nemohou dovolit riskovat ztrátu v jinak výnosnějších aktivech, mladí naopak toto riziko mohou podstoupit a proto je podle profesora pro ně výhodnější investovat peníze jinam než do třetího pilíře.

Podle profesora „je žádoucí omezit státní dotace, v první řadě zrušit státní příspěvek, na který nemají nárok konkurenční produkty. Není úkolem státu poskytovat nepřímé dotace na podnikání velmi omezeného počtu finančních institucí“ (tamtéž).

Občané vnímali změny ve třetím pilíři v roce 2013, zejména ztrátu garance nezáporného výnosu, jako pro ně nevýhodné a také proto došlo v roce 2012 k velkému zájmu o uzavření penzijního připojištění, což vidíme v grafu 7.

Vladimír Bezděk je více pozitivní ohledně změn ve třetím pilíři než profesor Vostatek. Netvrdí, že státní dotace jsou příliš štědré, zato ve srovnání se stavem do roku 2012 je podle něj státní podpora mnohem efektivnější: „Data naznačují, že došlo k výraznému meziročnímu navýšení příspěvků účastníků o 32% (z 25,5 mld Kč v roce 2012 na 33,6 mld Kč v roce 2013 na transformovaných fondech), při navýšení objemu státní podpory pouze o 10,6% (5,91 mld Kč vs 6,54 mld v roce 2013).“ Efektivita státní podpory penzijnímu produktu se značně zvýšila také kvůli zmíněnému posunu odečtu příspěvku z daně z příjmu fyzických osob z 500 Kč na 1000 Kč, což vedlo k omezení daňové úlevy na DPFO ve srovnání s rokem 2012 (Bezděk, 2014b).

8 Výzkum

Univerzita Karlova v Praze
Fakulta sociálních věd
Veřejná a sociální politika

Návrh projektu výzkumu
Povědomí občanů o fungování důchodovém systému po změnách z let 2010-2013

Viktor Lázníčka

Praha 2015

Úvod, vymezení problému

V současné době je penzijní systém ve velmi křehkém stavu, proto každá analýza či výzkum mohou přispět k jeho stabilizaci. Jedná se o dotazník, který reaguje na změny, které proběhly v důchodovém systému mezi lety 2010-2013. Jedná se především o zákony: č. 306/2008 Sb., kterým se mění zákon č. 155/1995 Sb. o důchodovém pojištění - účinnost od 1.1.2010, zákon č. 220/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění - účinný od 30.9.2011. Zákon č. 427/2011Sb. o doplňkovém penzijním spoření nahrazující dosavadní penzijní připojištění se státním příspěvkem dle zákona č. 42/1994 Sb. Zákon č. 427/2011 Sb. byl následně novelizován zákonem č. 403/2012 Sb. - účinný od 1. 1. 2013. Zákon č. 274/2013 Sb., kterým byl zaveden fondově orientovaný druhý pilíř a zákon 426/2011 Sb. o důchodovém spoření.

Otázky budou navazovat na zjištění z první části diplomové práce. Mělo by se jednat o otázky týkající se změny systému, co o změnách penzijního systému lidé vědí a jak je vnímají. Během let 2012 a 2013 bylo provedeno několik šetření, která se zaměřovala na to, jak občané vnímají druhý pilíř a další reformní kroky. Například výzkum Ipsos pro ING IM C.R⁶⁸, nebo Naše společnost – projekt kontinuálního výzkumu veřejného mínění CVVM SOÚ AV ČR⁶⁹. Avšak žádný neměl vědomostní formu.

Formulace výzkumného problému, cíle a úkoly výzkumu

Hlavním cílem je zjistit povědomí občanů ČR o fungování důchodového systému a také, jak občané vnímají změny důchodového systému z let 2010-2013 - to vše s ohledem na dosažené vzdělání a věk, tj. parametry, o kterých se domnívám, že hrají významnou roli ve vztahu občana k penzijnímu systému. Pokud by se zjistilo, že občané nejsou dobře informováni o fungování důchodového systému, pak by se měl klást větší důraz na osvětu, aby lidé lépe rozuměli systému a lépe jej využívali. Proto by mohl výzkum posloužit jako vodítko pro činné orgány, aby vyhodnotily zjištěný stav. Vždyť v jejich zájmu by mělo být, aby se občané orientovali ve věcech veřejných.

Objekt

Objektem našeho zkoumání budou občané ČR starší 18 let rozdělení do skupin podle dosaženého vzdělání a věku.

⁶⁸ Dostupné na:

<https://cz.ingfondy.eu/download/16940/2012%20Prezentace%20%20spo%C5%99en%C3%AD%20na%20penzi%2013.6.2012.pdf>.

Předmět výzkumu

Jedná se tedy hlavně o znalostně cílený výzkum se záměrem zjistit, jak jsou občané informováni o důchodovém systému a, zda je jednoznačný vztah mezi dosaženým vzděláním, věkem a povědomím o fungování systému.

Operacionalizace pojmů

Povědomí - slovy obdobného významu jsou znalost (povšechná) a vědomost. Nejlépe si význam termínu povědomí vykreslíme na termínu znalost. *„Znalost je strukturovaný souhrn vzájemně souvisejících poznatků a zkušeností z určité oblasti nebo k nějakému účelu. Získává se zejména praxí nebo studiem“* (Wikipedie).

Formulace obecné a pracovních hypotéz

Následující hypotézy a otázky by měl realizovaný výzkum potvrdit, vyvrátit či jen zodpovědět. Hypotézy jsou formulovány na základě úsudku autora dotazníku.

- 1) Je důchodový systém příliš složitý pro občany? Hypotézou je, že systém je skutečně velmi nečitelný pro občany a nedokážou tak využívat všech jeho možností.
- 2) Občané s nižším vzděláním jeví o zabezpečení na stáří/důchodový systém menší zájem než občané s vyšším vzděláním - mají horší povědomí.
- 3) Občané vnímají změny důchodové systému z let 2010-2013 negativně.
- 4) Největší znalosti o důchodovém systému bude mít věková skupina 36-55.

Volba výzkumných metod a technik výzkumu

- online dotazníkové šetření

Výzkumný soubor

Výzkum je z praktických důvodů zacílen na autorovi známé občany, které se pokusí oslovit formou elektronického dotazníku.

⁶⁹ Dostupné na: <http://www.soc.cas.cz/projekt/nase-spolecnost-kontinualni-vyzkum-verejneho-mineni>.

Diferencovat budeme občany na kategorie se základním, středním a vysokoškolským vzděláním. Tři kategorie nám postačí, abychom pochopili, jakou roli hraje vzdělání v povědomí občanů o důchodovém systému. Další rozčlenění respondentů bude spočívat ve věkových kohortách, které budou stanoveny na 18-35, 36-55, 56-xx. Právě takto stanovené věkové hranice, které lze rozdělit na mladý věk bez závazků, střední věk se závazky a stáří.

Organizační stránka výzkumu

Výzkum bude proveden formou elektronického dotazníku, ve kterém budou pregnantně formulovány otázky a otázkové baterie, které budou umožňovat výběr z více možností, kdy se bude moci respondent jednoznačně rozhodnout pro jednu z variant.

Výstupy výzkumu

Zjistíme-li, že lidé příliš nevědí o fungování důchodového systému, pak by se měli činitelé zodpovědní za podobu penzijního systému zamyslet, zda není vhodné klást více důrazu na zjednodušování systému, přeci, když se lidé nevyznají v systému, nemohou jej ani vhodně využívat, a to pak může vést k jeho nefunkčnosti, neudržitelnosti.

Bude zajímavé zjistit, zda a jak vzdělanost a věk souvisí s lepším povědomím o fungování důchodového systému.

Je pravděpodobné, že tento projekt je až příliš odvážný ve svých ambicích a že riziko, které podstupuje tím, že realita je složitější a že korelaci mezi vzděláním, věkem a povědomí o důchodovém systému může ovlivnit mnoho dalších faktorů. Hrozí tedy značné zkreslení skutečného stavu. Nicméně bude velmi záležet, jak výzkum dopadne, a až z toho se budou moci vyvodit náležité závěry⁷⁰.

⁷⁰ Jak je popsáno detailněji v závěrečné zprávě, výzkum neaspíruje na reprezentativní výstupy, a je tak třeba brát závěry s rezervou.

DOTAZNÍK**POVĚDOMÍ OBČANŮ O FUNGOVÁNÍ DŮCHODOVÉHO SYSTÉMU PO ZMĚNÁCH 2010-2013 S OHLEDEM NA VZDĚLÁNÍ A VĚK**

Jmenuji se Viktor Láznicka a jsem studentem druhého ročníku magisterského studia oboru Veřejná a sociální politika na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze.. Chtěl bych Vás tímto poprosit o vyplnění spíše vědomostního online dotazníku, zaměřeného na starobní důchody, který reaguje na změny, které proběhly v důchodovém systému mezi lety 2010-2013⁷¹.

Výzkum je anonymní, proto prosím o maximální otevřenost a nedohledávání informací z jiných zdrojů. Vaše odpovědi mně velmi pomohou při zpracování této problematiky. A Vám snad k větší spokojenosti s nově nastaveným systémem penzí, na kterém se touto zprostředkovanou formou můžete podílet.

Předem děkuji za spolupráci.

Prosím o uvedení základních osobních údajů:

1. Jakého jste věku?:

- a) 18-35 let
- b) 36-55 let
- c) 56-xx let

2. Vaše nejvyšší dosažené vzdělání:

- a) základní
- b) středoškolské
- c) vysokoškolské

3. Jaký dopad na výši starobních důchodů měly změny redukčních hranic z let 2010 - 2013?

- a) žádný
- b) snížily se či zůstaly stejné důchody občanů s nižšími příjmy a zvýšily se důchody občanů s vyššími příjmy
- c) snížily se či zůstaly stejné důchody občanů s vyššími příjmy a zvýšily se důchody občanů s nižšími příjmy
- d) snížily se důchody všech občanů
- e) zvýšily se důchody všech občanů
- f) nevím, co to jsou redukční hranice

⁷¹ Jedná se především o: zákon: č. 306/2008 Sb., kterým se mění zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění - účinný od 1.1.2010; zákon č. 220/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 155/1995 Sb. o důchodovém pojištění - účinný od 29.9.2011; zákon č. 427/2011Sb. o doplňkovém penzijním spoření, který nahradil penzijní připojištění se státním příspěvkem dle zákona č. 42/1994 Sb.; zákon č. 427/2011 Sb. byl následně novelizován zákonem č. 403/2012 Sb. - účinný od 1. 1. 2013; zákon č. 274/2013 Sb., kterým byl zaveden fondově orientovaný druhý pilíř.

4. Je pro Vás důchodový systém srozumitelný?

- a) ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) ne

5. Věková hranice pro odchod do důchodu byla stanovena před rokem 2010 na 63 let (pro odcházející do důchodu v roce 2013). V kolika letech budou podle změn v letech 2010-2013 odcházet občané narození v roce 2013?

- a) v 60 letech
- b) v 63 letech
- c) v 66 letech
- d) v 70 letech
- e) v 73 letech

6. Jak se změnila valorizace k 1.1. 2015 oproti stavu před rokem 2010?

- a) nijak, valorizuje se stále o 1/3 průměrné mzdy a 100% inflace
- b) nijak, valorizuje se stále o 1/3 průměrné mzdy a 1/3 inflace
- c) důchodci si polepšili, valorizuje se o 1/3 průměrné mzdy a 100% inflace
- d) důchodci si pohoršili, valorizuje se o 1/3 průměrné mzdy a 1/3 inflace

7. Přispělo by větší porozumění občanů důchodovému systému k jeho efektivnějšímu fungování?

- a) ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) ne

8. Jak se změnila výhodnost důchodového pojištění po změnách v letech 2010-2013? To jest poměr občanem zaplaceného pojištění a následně jemu přiznaného starobního důchodu.

- a) vzrostla
- b) snížila se
- c) nezměnila se

9. Jak je po změnách v letech 2010-2013 stanoveno rozhodné období, z něhož se zjišťují příjmy pro výpočet důchodu?

- a) 25 let
- b) 35 let
- c) 45 let
- d) celoživotně

10. Od jaké minimální spořené částky je k 1.1. 2015 - po změnách v letech 2010-2013 - dostupný státní příspěvek ve třetím pilíři?

- a) od 100Kč
- b) od 200Kč
- c) od 300Kč
- c) od 400Kč

11. Funguje podle Vás důchodový systém po změnách z let 2010-2013 lépe než před rokem 2010?

- a) ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) ne

12. Jak se změnila doba pojištění (tj. počet let, po které je odváděno sociální pojistné) k 1.1. 2019 nutná pro přiznání starobního důchodu oproti stavu před změnami v letech 2010-2013?

- a) vzroste z 25 na 30 let
- b) vzroste z 25 na 35 let
- c) vzroste z 25 na 40 let
- d) klesne z 35 na 25 let
- e) klesne z 30 na 25 let
- f) klesne z 40 na 25 let

Tabulka 19: Technické parametry výzkumu

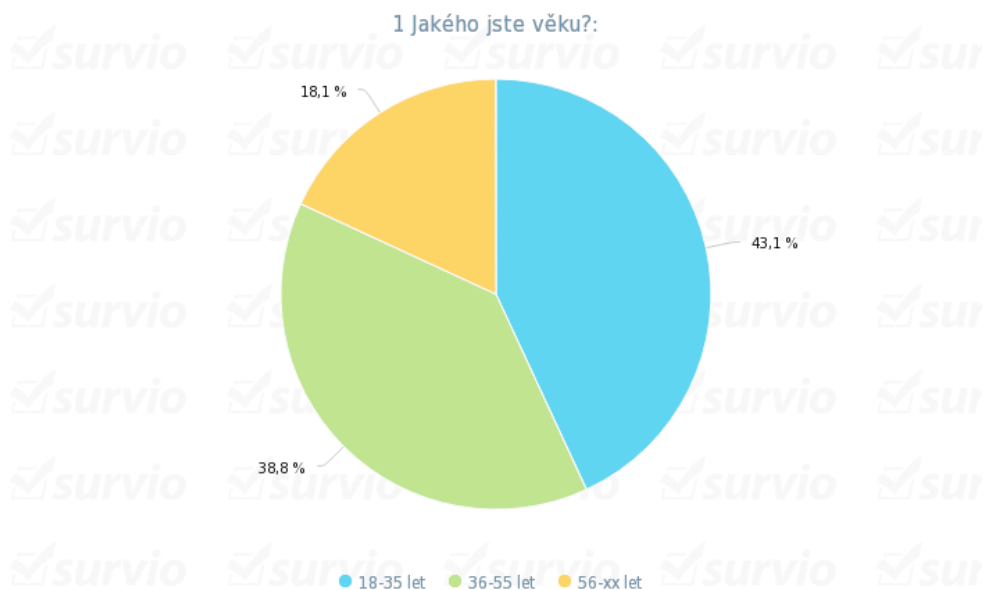
Typ průzkumu	kvantitativní
Cílová skupina (CS)	Obyvatelé ČR 18 +
Termín sběru dat	únor 2015
Metoda sběru dat	Online sběr
Nástroj sběru dat	strukturovaný dotazník v elektronické podobě
Délka dotazníku	12 otázek
Metoda výběru respondentů	Samovýběr
Velikost výběrového souboru (N)	N = 116

Závěrečná zpráva:

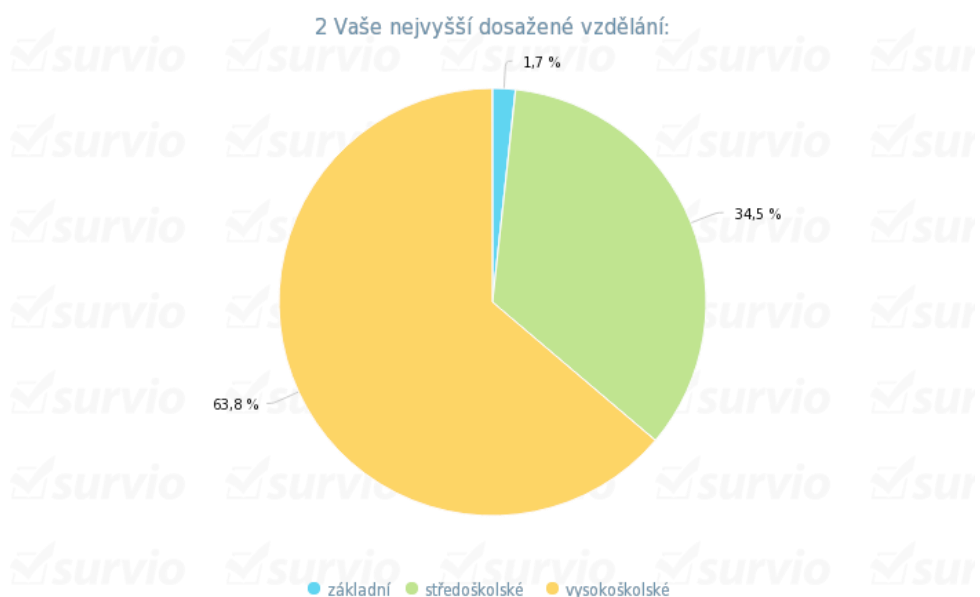
Nejprve upozorním na to, že výzkum neaspiroval na to být reprezentativní, tomu také odpovídá způsob sběru dat - z praktických důvodů rozšiřování online dotazníku mezi známými tvůrce dotazníku a jejich známými, tj. výběr nabalováním⁷². Důsledkem čehož jsou jednotlivé skupiny dle věku a vzdělání nerovnoměrně zastoupeny. Také nebyla zajištěna autenticita odpovědí - respondenti měli neomezený prostor na vyplnění dotazníku. Není tedy vyloučeno, že v odpovědích se projeví i některé vnější faktory. Proto při analýze a vyhodnocování dat je nezbytné mít tuhle skutečnost na zřeteli. A je tedy nutno k interpretaci výsledku přistupovat rezervovaně a brát ji spíše orientačně.

Postupně se budu věnovat jednotlivým otázkám a na závěr se pokusím o souhrn včetně odpovědí na hypotézy.

⁷² Zveřejněním odkazu na dotazník na facebooku a také vyzváním emailem k vyplnění dotazníku.

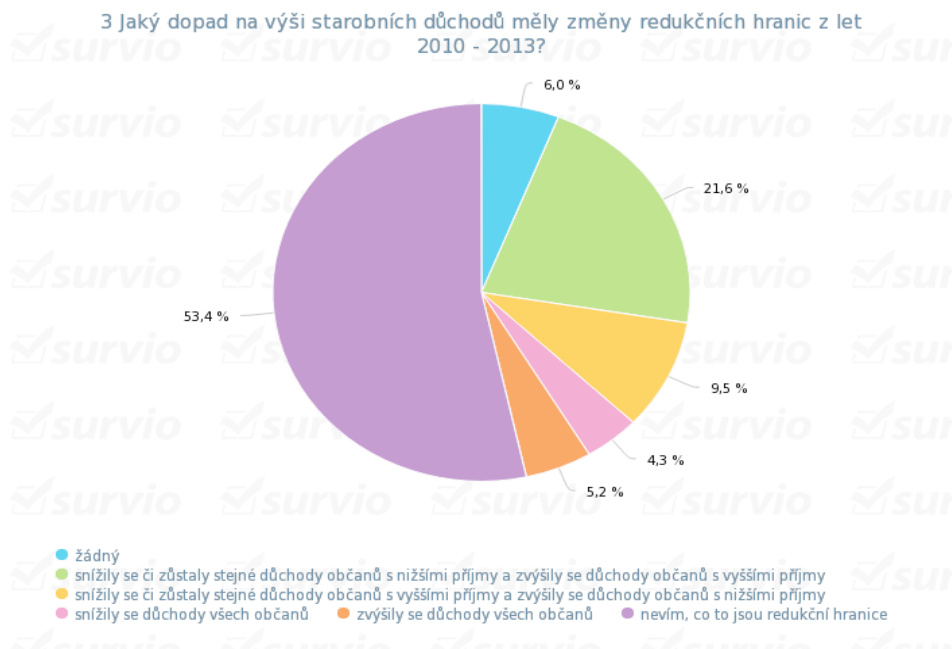

Dotazník zodpovědělo 116 respondentů. Z grafu číslo 1 je vidět, že nejméně zastoupenou skupinou byli občané starší 55 let. Zbylé dvě skupiny jsou početně zhruba stejné. Budeme tedy muset brát v potaz, že dotazník má vypovídací hodnotu především z pohledu mladší a střední generace.

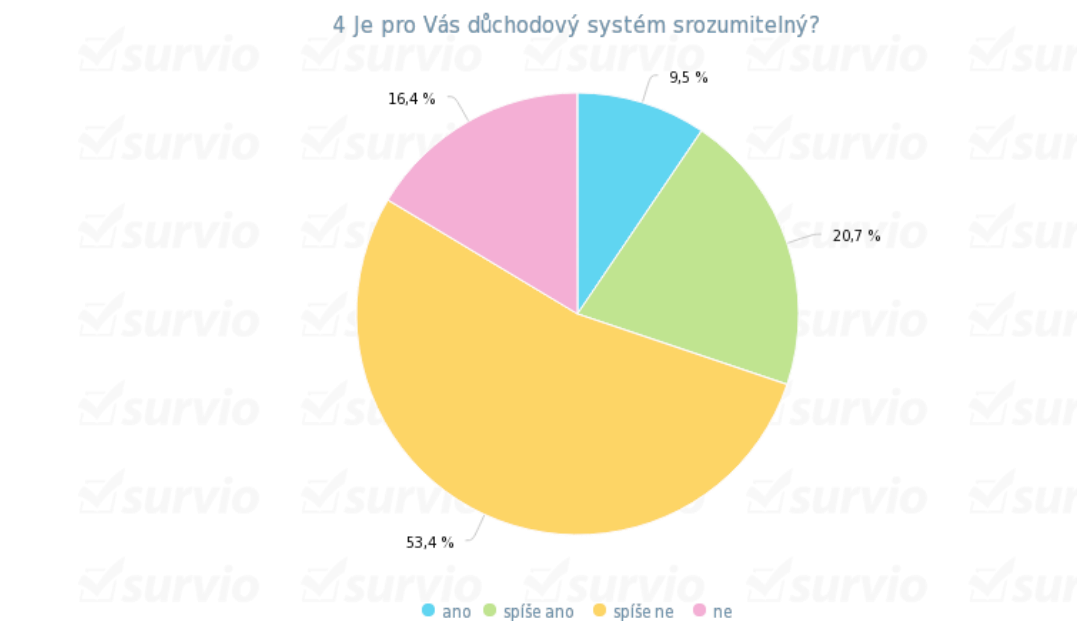

Respondenti co do vzdělání jsou v ještě větším nepoměru. Z grafu 2 je vidět, že zhruba 2/3 respondentů disponuje vysokoškolským diplomem. Jedna třetina maturitním

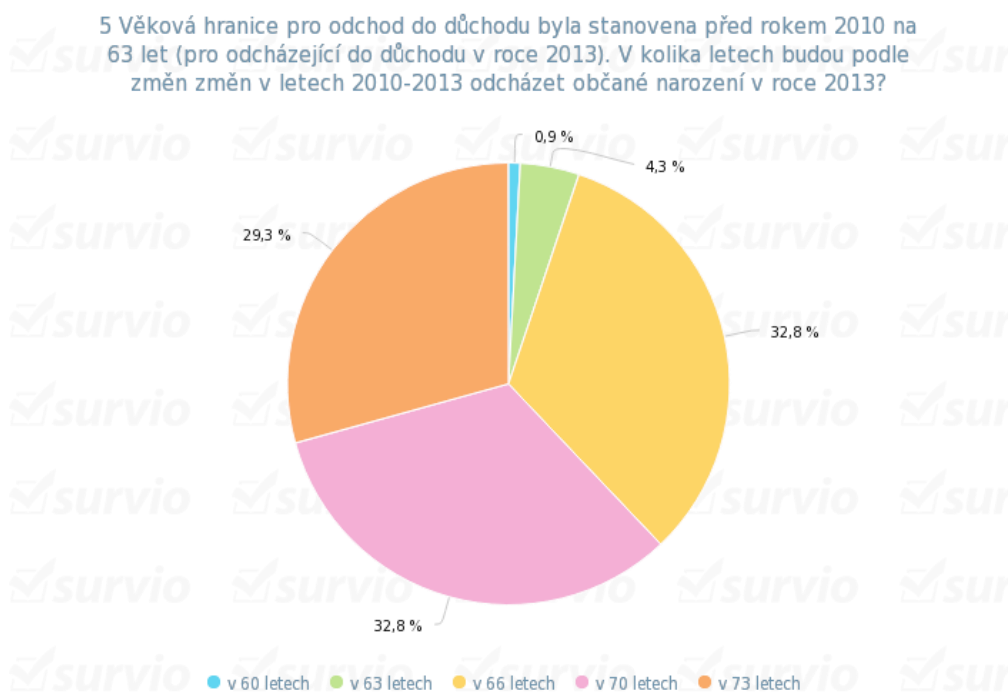
vysvědčením a pouze 2 respondenti dosáhli základního vzdělání. Je tedy třeba mít na zřeteli, že získaná data pochází od nadprůměrně vzdělaného vzorku.

První vědomostní otázka nám odhalila, že polovina respondentů neví, co to jsou redukční hranice (53,4%). Pouze 1/5 správně odpověděla, že se důchody občanů s nižšími příjmy snížily či zůstaly stejné a zvýšily se důchody občanů s vyššími příjmy. Z těchto výsledků je vidět, že je pro většinu občanů málo čitelný způsob redukce důchodových dávek - potažmo konstrukce starobních důchodů - a příliš se nezajímají o to, jaký vliv na jejich penze má posun redukčních hranic.

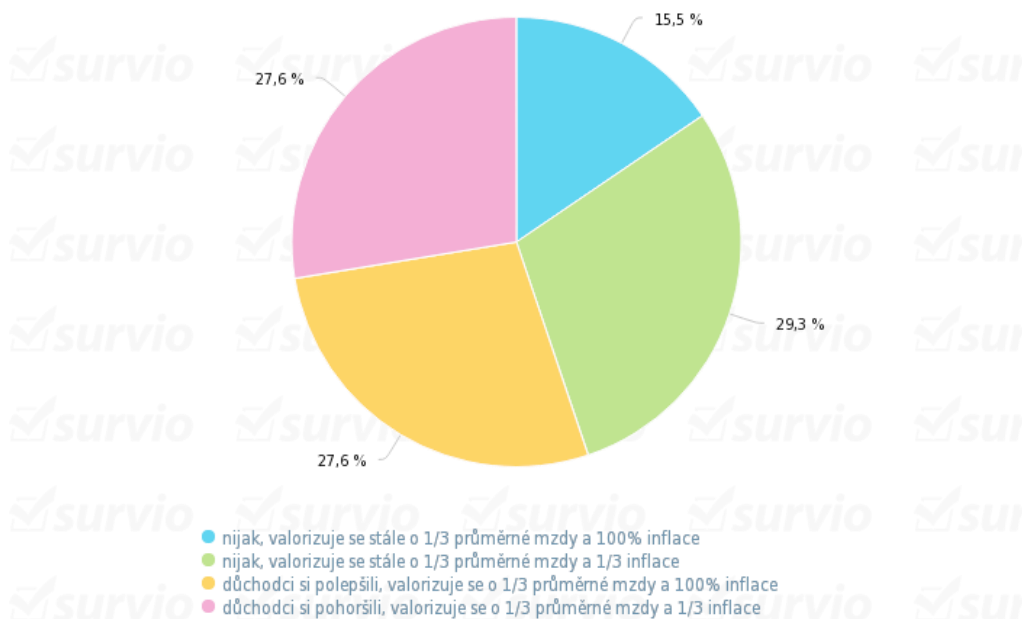

Pro 69,8% respondentů je důchodový systém spíše či zcela nesrozumitelný. Občané zřejmě již vyvinuli snahu porozumět systému, nicméně je pro ně složité se v něm orientovat a proto nedokážou využívat všech jeho možností. Bereme-li v úvahu pouze vzdělanostní skladbu respondentů, dá se říci, že se jedná o velmi znepokojující výsledek.

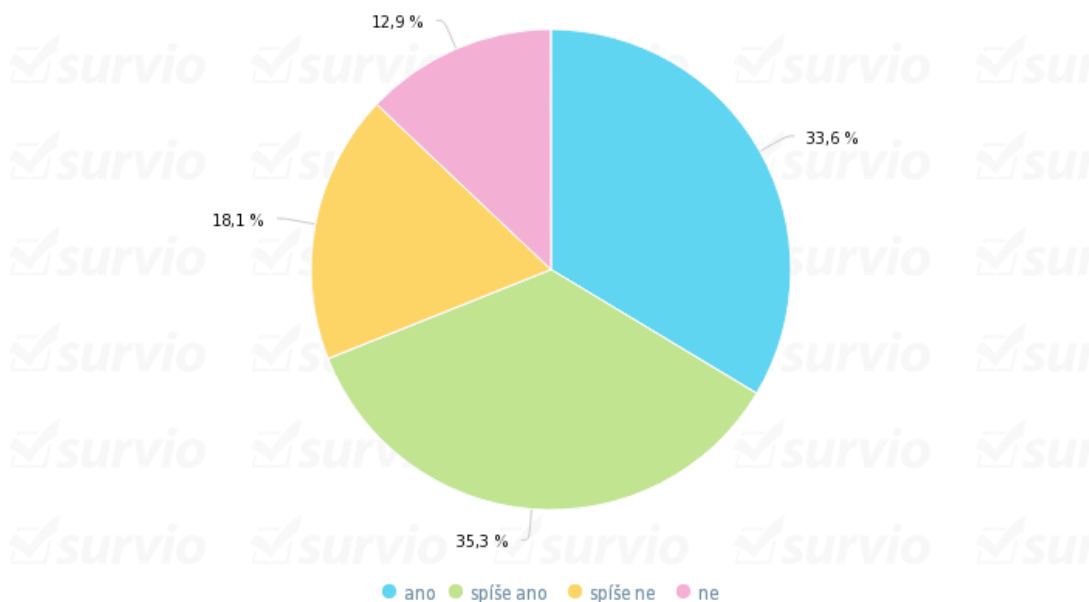
Necelá jedna třetina respondentů správně odpověděla, že odchod do důchodu je nastaven pro narozené v roce 2013 na 73 let. Byť nevěděli většinou správný věk, přesto je z výsledků patrné, že mají tušení, že věková hranice se bude výrazně posouvat. Když bychom zprůměrovali výsledky, byl by dle respondentů důchodový věk cca 70 let, z čehož můžeme vyvodit, že úprava věkové hranice pro odchod do důchodu je pro občany téma, kterému věnují více pozornosti než jiným parametrům systému.

6 Jak se změnila valorizace k 1.1. 2015 oproti stavu před rokem 2010?

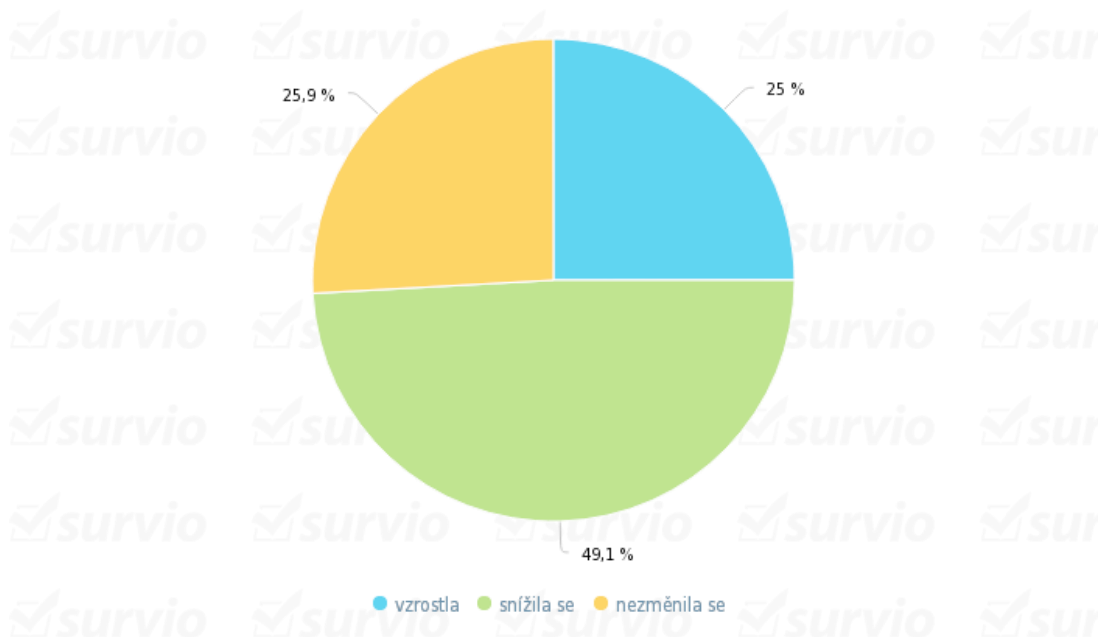
Jen 15,5% respondentů vědělo, že oproti stavu před rokem 2010 nedošlo ke změně valorizace a že je nastavena na 1/3 mzdy a 100% inflace. Optimističtější již vypadá to, že 43,1% respondentů vědělo, jakým způsobem se valorizuje k 1.1. 2015. U této otázky se jistě projevil nižší počet starších respondentů, jichž se valorizace přímo týká.

7 Přispělo by větší porozumění občanů důchodovému systému k jeho efektivnějšímu fungování?

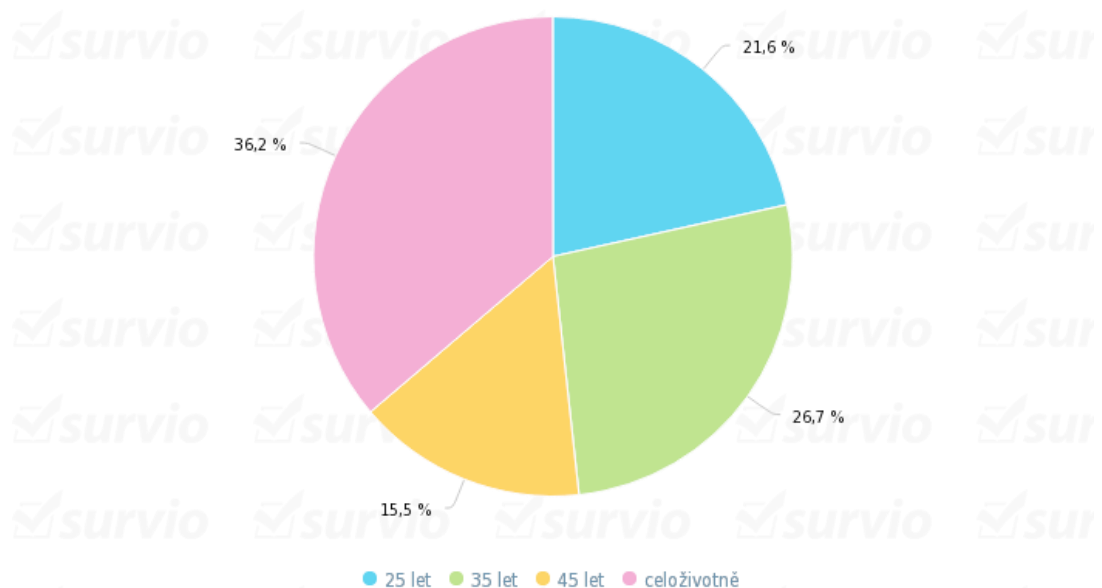
Většina respondentů (68,9%) se domnívá, že kdyby občané lépe rozuměli důchodovému systému, mohl by systém lépe fungovat, což by mohlo být pozitivní z důvodu, že občané vidí v systému perspektivu. A snad to také deklaruje ochotu občanů více pochopit fungování penzijního systému. To je však pouze domněnka.

8 Jak se změnila výhodnost důchodového pojištění po změnách v letech 2010-2013? To jest poměr občanem zaplaceného pojištění a následně jemu přiznaného starobního důchodu.

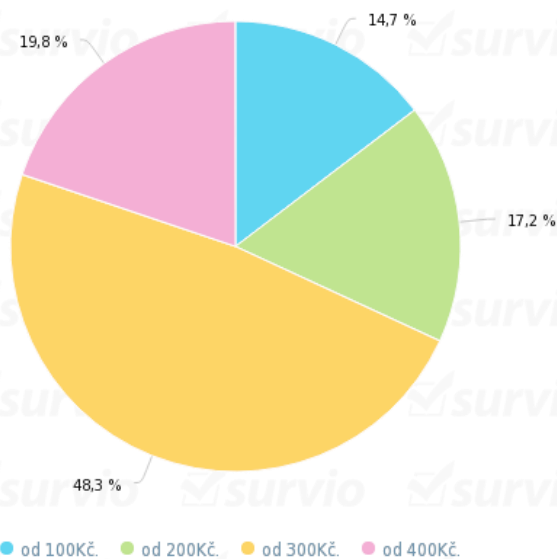
Polovina respondentů odpověděla správně, že výhodnost pojištění klesla.

9 Jak je po změnách v letech 2010-2013 stanoveno rozhodné období, z něhož se zjišťují příjmy pro výpočet důchodu?

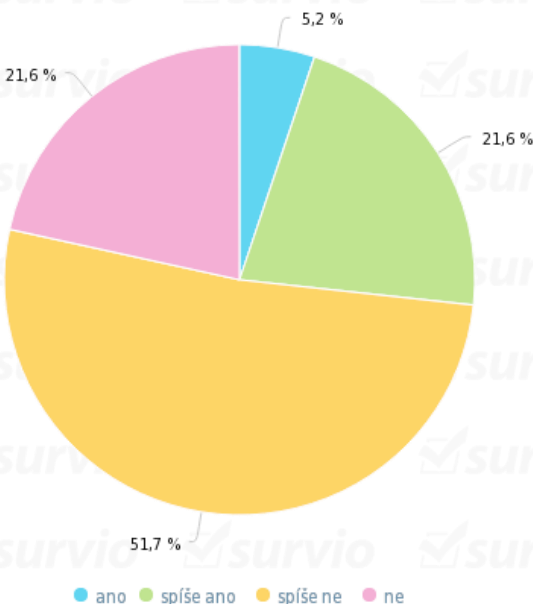
Většina respondentů netuší, že rozhodné období bylo prodlouženo na celoživotní. Neznalost tohoto aspektu může hrát významnou roli při následné nespokojenosti s výší pobíraného důchodu.

10 Od jaké minimální spořené částky je k 1.1. 2015 - po změnách v letech 2010-2013 - dostupný státní příspěvek ve třetím pilíři?

Necelá polovina občanů (48,3%) ví, že státní příspěvek je dostupný od 300Kč. Vzhledem k tomu, že téměř polovina české populace participuje na spoření ve fondech třetího pilíře se toto procento zda být malé, určitě se i mezi nespořícími obyvateli najdou takoví, kteří vědí, že je to právě 300Kč. V tom případě, by z o něch spořících žili někteří v iluzi, že státní příspěvek je dostupný od jiné částky.

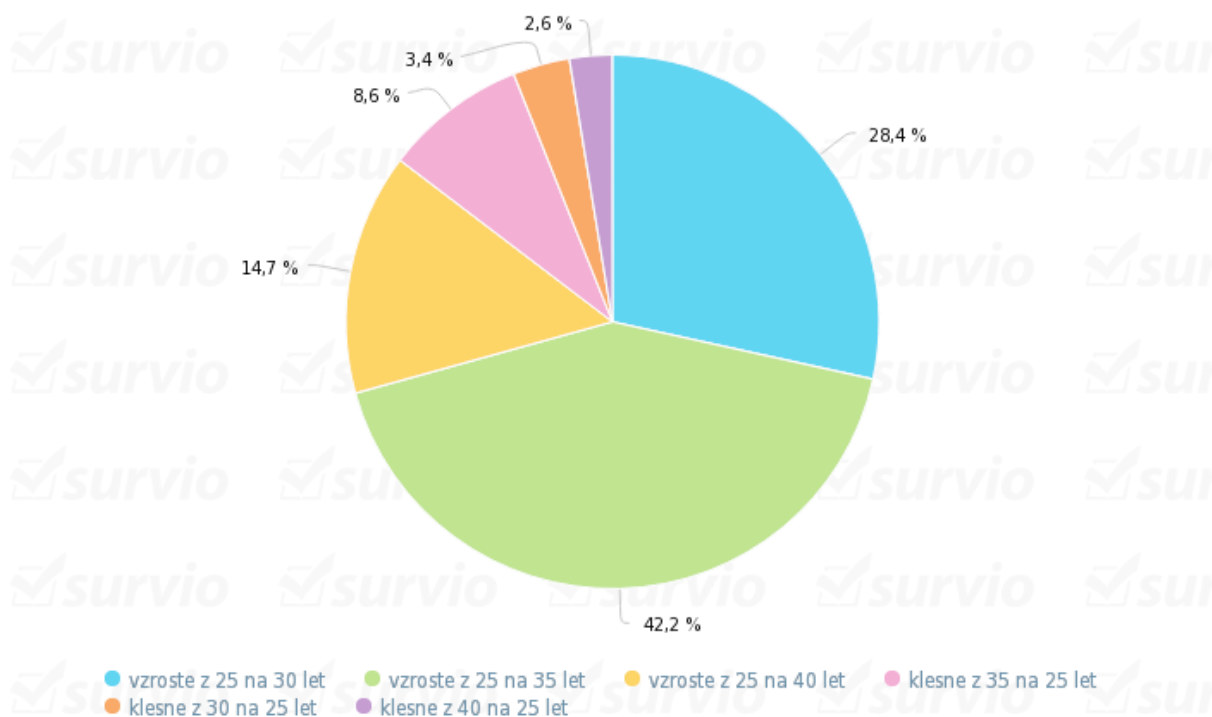
11 Funguje podle Vás důchodový systém po změnách z let 2010-2013 lépe než před rokem 2010?

73,3% většina je skeptická ke změnám, které proběhly v letech 2010-2013 v penzijním systému. Z předchozích grafů plyne, že lidé se v systému příliš dobře neorientují, nicméně nelze podceňovat třeba jen intuitivní náhled občanů. Pokud jsou klienti

nespokojeni - důvody mohou být různé -, potom jen stěží může systém efektivně fungovat.

12 Jak se změní doba pojištění (tj. počet let, po které je odváděno sociální pojistné) k 1.1. 2019 nutná pro přiznání starobního důchodu oproti stavu před změnami v letech 2010-2013?

Respondenti se vesměs správně domnívají, že doba pojištění poroste. 42,2% respondentů vědělo, že poroste z 25 na 35. 28,4% se domnívalo, že pouze z 25 na 30. Je důležité, že 80,6% ví o nutnosti delší doby placení pojistného. Toto opatření se týká přímo každého občana, proto je zřejmý nárůst v povědomí respondentů.

Nyní se podívejme na statistiku správných odpovědí, nejprve si však pro lepší přehlednost zopakujme vědomostní otázky.

Vědomostní otázky

3. Jaký dopad na výši starobních důchodů měly změny redukčních hranic z let 2010 - 2013?
5. Věková hranice pro odchod do důchodu byla stanovena před rokem 2010 na 63 let (pro odcházející do důchodu v roce 2013). V kolika letech budou podle změn v letech 2010-2013 odcházet občané narození v roce 2013?
6. Jak se změnila valorizace k 1.1. 2015 oproti stavu před rokem 2010?
8. Jak se změnila výhodnost důchodového pojištění po změnách v letech 2010-2013? To jest poměr občanem zaplaceného pojištění a následně jemu přiznaného starobního důchodu.
9. Jak je po změnách v letech 2010-2013 stanoveno rozhodné období, z něhož se zjišťují příjmy pro výpočet důchodu?
10. Od jaké minimální spořené částky je k 1.1. 2015 - po změnách v letech 2010-2013 - dostupný státní příspěvek ve třetím pilíři?
12. Jak se změnila doba pojištění (tj. počet let, po které je odváděno sociální pojistné) k 1.1. 2019 nutná pro přiznání starobního důchodu oproti stavu před změnami v letech 2010-2013?

V následující tabulce si můžeme prohlédnout procentuální úspěšnost správných odpovědí na vědomostní otázky dle vzdělání.

Tabulka 20: Procentuální úspěšnost správných odpovědí dle vzdělání

Otázka	x(%)	y (%)	Celkem (x+y) %	N/Nx/Ny
3	16,7	24,3	21,6	25/7/18
5	35,7	25,7	29,3	34/15/19
6	14,3	16,2	15,5	18/6/12
8	64,3	40,5	49,1	57/27/30
9	28,6	40,5	36,2	42/12/30
10	57,1	43,2	48,3	56/24/32
12	38,1	44,6	42,2	49/16/33
Vážený průměr ⁷³	42,1	37		

Vysvětlivky: x - procentuální úspěšnost správných odpovědí respondentů se středoškolským či základním vzděláním; y - procentuální úspěšnost respondentů s vysokoškolským vzděláním; N - celkový počet správných odpovědí; Nx - počet správných odpovědí respondentů se středoškolským nebo základním vzděláním; Ny - počet správných odpovědí respondentů s vysokoškolským vzděláním

Vážený procentní průměr správných odpovědí u vysokoškoláků je 37%, u respondentů se středním nebo základním vzděláním 42,1%. Vysokoškolští studenti měli tedy v průměru o 5,1% horší procentuální úspěšnost odpovědí. Tato statistika nám poslouží k zamítnutí hypotézy, že vyšší vzdělání znamená vyšší povědomí o důchodovém systému.

⁷³ Zohledňuje zde i v následující tabulce celkový počet respondentů dle vzdělání respektive věku.

V další tabulce provedeme totéž s ohledem na věk.

Tabulka 21: Procentuální úspěšnost správných odpovědí dle věku

Otázka	x(%)	y (%)	z (%)	Celkem (x+y+z) %	N/Nx/Ny/Nz
3	14	24,4	33,3	21,6	25/7/11/7
5	26	35,5	23,8	29,3	34/13/16/5
6	18	15,6	9,5	15,5	18/9/7/2
8	40	51,1	66,7	49,1	57/20/23/14
9	38	40	23,8	36,2	42/19/18/5
10	50	51,1	38,1	48,3	56/25/23/8
12	34	48,9	47,6	42,2	49/17/22/10
Vážený průměr	35,2	42,5	43,3		

Vysvětlivky: x - procentuální úspěšnost správných odpovědí respondentů ve věku 18-35 let; y - procentuální úspěšnost respondentů ve věku 36-55 let; z - procentuální úspěšnost respondentů ve věku 56-xx let; N - celkový počet správných odpovědí; Nx - počet správných odpovědí respondentů ve věku 18-35 let; Ny- počet správných odpovědí respondentů ve věku 36-55 let; Nz - počet správných odpovědí respondentů ve věku 56-xx let

S ohledem na vážené průměry nelze potvrdit hypotézu o tom, že největší povědomí a nejrozsáhlejší znalosti o důchodovém systému má střední generace, tj. věková skupina 36-55 let. Z výsledku lze konstatovat, že s blížícím se odchodem do důchodu mají občané více znalostí o důchodovém systému.

Je nutno přiznat, že většina otázek dotazníku byla velmi náročná, přesto se z dosažených výsledků dá „něco říci“ o stavu znalostí občanů o penzijním systému.

O parametry penzijního systému, které se bezprostředně nedotýkají občanů, není valný zájem, lidé o nich mnoho nevědí (valorizace, redukční hranice, rozhodné období). Naopak o aspektech, které se jich bezprostředněji dotýkají a jsou intelektuálně snáze uchopitelné, mají občané poměrně dobré povědomí. Například věková hranice, výhodnost pojištění či státní příspěvek jsou oblasti, ve kterých se dobře orientují. Jako varovné může sloužit zjištění, že občané příliš nevědí, že bylo prodlouženo rozhodné období na celoživotní. A také fakt, že se občané domnívají, že změny v důchodovém systému v letech 2010-2013 vedly k horšímu stavu.

Celkově lze říci, a v tom zároveň spatřují úskalí fungování systému, že se lidé příliš nevyznají v důchodovém systému a domnívají se, že kdyby systému více porozuměli, mohl by lépe fungovat. Z institucionálního pohledu je však poměrně nerozumné spoléhat na iniciativu občanů, že sami od sebe zvýší zájem o důchodový systém. Domnívám se, že by naopak důchodový systém měl být co nejvíce zjednodušen ať do počtu pilířů, či do nastavení dílčích parametrů, avšak nikoli na úkor jeho dobrého fungování. Bylo by dobré zvýšit bezprostřední zájem o důchody u všech věkových skupin. Aby výše jejich důchodu více závisela na tom, jak se chovali třeba již ve 25 letech, jelikož z výzkumu vyplývá, že občané neberou příliš v potaz to, o čem se domnívají, že se jich netýká, a naopak mají větší povědomí o tom, co se jich bezprostředně týká.

Závěr

Důchodový systém je komplexní, a tak i názory na jeho konstrukci se liší. Mezi odborníky nepanuje shoda například ani v tom, zda je systém po změnách v letech 2010-2013 finančně udržitelný či nikoli, ale ani v tom, zda demografický vývoj bude znamenat výrazný problém či nikoli, což je pro důchodový systém klíčový aspekt. Jde především o odhady, jak by se mohl důchodový systém vyvíjet, a vždy velmi záleží na užití metodice výpočtů.

V této práci jsem vycházel spíše z názorů, výpočtů a odhadů liberálně smýšlejících odborníků (např. docent Schneider), kteří jsou k současnému třípilířovému systému poměrně shovívaví. Na druhou stranu jsem se snažil argumentovat z pozice odborníků kladoucích větší důraz na sociální rozměr důchodového systému (profesor Potůček).

Podívejme na systém z pohledu námi vybraných kritérií. Je velmi nesnadné být objektivní při hodnocení důchodového systému dle kritérií, jelikož každý postoj a každé hodnocení vychází z určitého světonázoru, který klade důraz pouze na vybrané aspekty. Čehož si musíme být vědomi a měli bychom být v soudech velmi opatrní.

Ekvivalence

V rámci prvního pilíře došlo k posílení principu ekvivalence (např. změna redukčních hranic, snížení maximálního vyměřovacího základu). Občané s příjmem od 0,5 - 1,5 násobku průměrné mzdy nesou náklady vyšších penzí bohatších občanů.

Zavedení druhého pilíře přispělo k vyšší ekvivalenci. Avšak podle Ondřeje Schneidera a Jiřího Šatavy z think tanku IDEA je vstup do onoho pilíře výhodný pouze pro muže s příjmy v dvou nejvyšších příjmových decilech a pro ženy pouze s příjmy v nejvyšším decilu (Schneider, Šatava, 2012:11).

Solidarita

Zavedením druhého pilíře byla zvýšena ekvivalence, a tím umožněno zvyšování příjmové solidarity v prvním pilíři, která je podle Vladimíra Bezděka již tak vysoká (Bezděk, 2014a).

V prvním pilíři došlo omezením (ze zápočtu 100 na 80%) uznávání některých náhradních dob pojištění (např. osobní péče o dítě do 4 let) k redukci sociální solidarity. Také došlo k omezení solidarity s nezaměstnanými (prodloužení nutné doby pojištění pro přiznání důchodu na 35 let). Cílem bylo zvýšit jejich zaměstnanost. Avšak především pro starší ženy, které byly například delší dobu na mateřské a které nemohou

nalézt práci, je toto prodloužení velmi nesolidární. Rovněž zvýšením ekvivalence (změnou redukčních hranic) prvního pilíře došlo k omezení solidarity.

Rovněž finanční krytí transformačních nákladů na zavedení druhého pilíře formou zvýšení DPH omezilo především příjmovou solidaritu bohatších s chudšími. Toto daňové břemeno - formou vyšších cen - mnohem více pocítí občané s nižšími příjmy, včetně důchodců. Vyvedením 3% výrazně oslabil I. pilíř.

Změny (krom výše zmíněných dále např. omezení dostupnosti státního příspěvku ve III. pilíři, nastavení redukčních hranic či snížení maximálního vyměřovacího základu) v letech 2010-2013 přispěly ke snížení solidárnosti důchodového systému. A přesto lze český důchodový systém považovat za systém, ve kterém převažuje solidarita nad ekvivalencí (Bezděk, 2014b).

Participace

Prvního pilíře je povinen účastnit se každý občan starší 18 let, z pohledu výše odváděného pojistného se participace po změnách v letech 2010 - 2013 nezměnila.

Účast ve druhém pilíři je nízká, méně než 100 000 účastníků.

Naopak účast ve třetím pilíři je stále vysoká, nedá se však říci, zda je to dobře či špatně. Velmi záleží na tom, kolik lidí spoří a zda využívají třetí pilíř jako dodatečný zdroj na stáří, ať už formou výběru pravidelných dávek či jednorázového výběru s tím, že to použijí na zabezpečení v důchodovém věku.

Po změnách v letech 2010 - 2013 však došlo k jistému obratu, kdy poklesl počet účastníků (kvůli zpřístupnění státního příspěvku až od spořených 300 Kč namísto 100 Kč a také kvůli jednorázovému nárůstu uzavřených smluv v roce 2012) a vzrostla průměrně spořená částka (na 500 Kč). Avšak 2 roky od reformy je krátká doba, abychom mohli hovořit o zákonitostech vyvolaných změnami v roce 2013.

Přesto se domnívám, že lidé jsou více motivováni ke spoření na stáří a snad si i více uvědomují, že je třeba nespolehat pouze na první pilíř.

Opatření přijatá ve třetím pilíři (výše státního příspěvku, úlevy na dani apod.) se však zdají být na úkor ekonomicky slabších jedinců, což nelze považovat za solidární.

V dotazníku jsme se snažili zjistit, jaké povědomí mají občané o důchodovém systému. Závěrem bylo, že se občané o důchodový systém příliš nezajímají. Více v závěrečné zprávě v kapitole o výzkumu.

Rozpočtová odpovědnost

Hlavním záměrem změn v letech 2010-2013 byla vyšší finanční udržitelnost systému. Nelze říci, že by druhý pilíř k této metě výrazně přispěl, protože jej lidé příliš nevyužívají. Rovněž v roce 2014 průměrná spořená částka 500Kč ve třetím pilíři neslibuje velký podíl při diverzifikaci důchodových příjmů. Proto se jedná spíše o udržitelnost prvního pilíře, který po opatřeních přijatých v letech 2010-2013 omezil nárůst svého schodku a do roku 2035 se zdá být udržitelný a stabilní v tom smyslu, že deficit důchodového účtu nebude vyšší než 1%⁷⁴.

Odolnost zvoleného řešení v čase

Bohužel většina reformních kroků z let 2010 - 2013 nevycházela z konsensu napříč politickým spektrem, ani z celospolečenského souhlasu a ani ze souhlasu odborníků, proto nelze podobu důchodového systému po změnách považovat za odolnou v čase. A je zřejmě jen otázkou času, kdy dojde k zásadním proměnám systému (zrušení druhého pilíře je již schváleno od 1. 1. 2016 apod.).

Kvalita života

Tak jako ČSSD se domnívám, že omezováním prvního pilíře dojde k tomu, že dávka z tohoto pilíře bude spíše pouze chudinskou dávkou k zabezpečení základních potřeb. A právě ty skupiny obyvatel, které odváděly pojistné, avšak z objektivních důvodů nemohly spořit, se mohou dostávat do stavu chudoby (Sněmovní tisk 833, 2012:5). Podle MPSV má během 30 let klesnout průměrná penze z prvního pilíře na 6 500- 7 500 Kč (v cenách roku 2012) a to by se podepsalo na klesající kvalitě života důchodců - především těch s nižšími příjmy, u nichž není vyloučen ani propad pod hranici ohrožení chudobou.

Kvalita života by mohla vzrůst pouze u občanů, kteří si mohou dovolit dostatečně spořit ve druhém a třetím pilíři.

Změny v penzijním systému v letech 2010-2013 byly také namířeny k vyšší pracovní motivaci občanů v (před)důchodovém věku, což by mohlo ulehčit prvnímu pilíři a rovněž podpořit ekonomický růst. K větší stabilitě důchodového systému by rovněž mohla přispět opatření omezující vliv vlády v této oblasti. Především ztráta možnosti manipulace s redukčními hranicemi, s valorizací či se základní výměrou.

Vycházejí spíše ze skeptických pozic lze závěrem konstatovat, že reformy z let 2010 - 2013 příliš nezlepšily celkový stav penzijního systému, je stále z mnoha pohledů neudržitelný. O tom, že to někteří považují za závažný veřejně politický problém svědčí krom jiného i to, že se velmi reálně zvažuje další reforma systému - viz. činnost Odborné komise pro důchodovou reformu vedená profesorem Potůčkem.

⁷⁴ Více v grafu 5 v této práci.

Summary

The thesis focuses on the comparison of the Czech pension system before 2010 with the one after the changes made in 2010 - 2013. The parameters of the first pillar which had been changed in the mentioned period are analysed. The partial adjustments of the first pillar are viewed by prism of the following criteria: budget accountability, quality of life, solidarity, equivalence, participation and the persistence of the chosen solution in the time.

Furthermore, the thesis focuses on the effects induced by the implementation of the second pillar. And last but not least, attention is paid to the chosen components of the third pillar that had been reformed in 2010 - 2013. An integral part of the thesis is the research conducted by online questionnaire which aimed at finding out what knowledge Czech citizens have about the pension system and its changes in 2010-2013.

The changes in the system influenced all people (increase of the VAT); however, the most negatively influenced group consisted of citizens with low income who, due to objective reasons, could not save money. Neither could they take part in the second nor in the third pillar. It was young generation that mostly suffered from the changes made in the system; the pension insurance is less profitable for them, and above all, there are new strict conditions for pension benefit entitlement and an increase in the age limit of the statutory retirement age.

The equivalence increased for richer people, for the poorer mostly decreased. The participation in the second pillar was very low. The quality of life of pensioners was restricted. The reforms in the pension system were approved only by small majority which suggests that there was no all-society consensus, and the system will very probably soon undergo further changes.

The pension system is after changes in 2010-2013 in a short term financially sustainable⁷⁵.

The introduction of the second pillar proved to be unsuccessful due to low participation and has not met the expectations. Only less than 100,000 people entered the second pillar because it was not profitable for them (above all for low income people) and also because of the pledge of likely post-election government party, ČSSD, to cancel it. By implementation of the second pillar the first one was seriously weakened.

⁷⁵ More in the chapter 7.2.7.3. of this thesis.

The number of participants in the third pillar slightly decreased and the average contribution increased (the state contribution has changed); therefore, this might be a sign that people take the third pillar more seriously, not just as a convenient saving. Hopefully people will not rely so heavily on just the first pillar.

In the research we discovered that people do not care much about the pension system. It is not easy for them to understand how does the system function. At the same time, however, they view this lack of interest as the cause of the non-well functioning of the pension system. We should not take this finding as a rule, since the pension system might work well despite of the lack of knowledge of the people.

Použitá literatura

- APF. *Ekonomické ukazatele penzijních společností a jejich fondů za rok 2014 - čtvrtletně. 2014.* [cit. 2015-2-2]. Dostupné z: <http://www.apfcr.cz/cs/vybrane-ekonomicke-ukazatele/ekonomicke-ukazatele-penzijnich-spolecnosti-a-jejich-fondu-za-rok-2014-ctvrtletne.html>.
- ARGAYOVÁ, Š. *Důchodový systém ČR a jeho srovnání se Slovenskem.* Bakalářská práce. Praha, 2007. 97 s.
- ARNOLDOVÁ, A. *Sociální zabezpečení I: sociální zabezpečení v České republice, lékařská posudková služba, pojistné, systémy sociálního zabezpečení.* 1. vyd. Praha: Grada, 2012. 350 s. ISBN 978-80-247-3724-9.
- BALÁSZ, E. *The Impact of Changes in Second Pension Pillars on Public Finances in Central and Eastern Europe.* Working Papers, No.942. OECD Publishing, 2012.
- BARR, N., DIAMOND, P. *The Economics of Pensions.* Oxford Review of Economic Policy. Oxford: Oxford University Press. 2006, ročník 22, č. 1, s. 15-39.
- BELČEV, D. *Důchodový systém v ČR – vývoj po roce 1989 a jeho reforma.* Praha, 2013. 183 s. Rigorózní práce (PhDr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií. Katedra veřejné a sociální politiky. Vedoucí rigorózní práce Prof. PhDr. Martin Potůček, CSc., MSc.
- BEZDĚK, V. *Poznámky k problematice zrušení důchodového spoření.* 2014a. [cit. 2014-12-4]. Dostupné z: <http://duchodova-komise.cz/wp-content/uploads/2014/07/V.-Bezdc4%9Bk-Pozn%3%A1mky-k-problematice-zru%3%A1en%3%AD-d%3%AFchodov%3%A9ho-spo%3%99en%3%AD-20.-kv%3%AD-2014.pdf>.
- BEZDĚK, V. *Připomínky k materiálu MFČR „Státní podpora III. pilíře“.* 2014b. [cit. 2015-3-3]. Dostupné z: <http://duchodova-komise.cz/wp-content/uploads/2014/07/V.-Bezdc4%9Bk-P%3%99ipom%3%ADnky-k-materi%3%A1lu-MF-%3%8CR-St%3%A1tn%3%AD-podpora-III.-pil%3%AD%3%99e-19.-%3%8Dervence-2014.pdf>.
- CECHL, P. *Demograf: Pokles porodnosti? Vláda by měla podpořit rodiče.* TÝDEN.CZ, 2013. [cit. 2015-1-1]. Dostupné z: http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/demograf-pokles-porodnosti-vlada-by-mela-podporit-rodice_268051.html?showTab=nejctenejsi-3#.VNSZ4J3F-EA.
- ČSÚ. *Státní rozpočet.* 2014. [cit. 2015-3-27]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/20549941/32019314q3a08.pdf/382fd470-2cfe-4af3-b38e-dcde84e8a70a?redirect=https%3A%2F%2Fwww.czso.cz%2Fcsu%2Fczso%2Fdomov%3Fp_id%3D3%26p_p_lifecycle%3D0%26p_p_state%3Dmaximized%26p_p_mode%3Dview%26_3_groupId%3D0%26_3_keywords%3Dst%25C3%25A1tn%25C3%25AD%2520rozpo%25C4%258Det%26_3_struts_action%3D%252Fsearch%252Fsearch%26

[3_redirect%3D%252Fweb%252Fczso%252Fkatalog-produktu-vydavame%26_3_y%3D0%26_3_x%3D0.](#)

EPOJISTENI.CZ. *Stát Vám celý život bere, tak berte i Vy, když jednou dává!* . [cit. 2015-3-1]. Dostupné z: <http://www.epojisteni.cz/penzijni-pripojisteni/>.

EUROPEAN COMMISSION. *The 2012 Ageing Report: Economic and budgetary projections for the 27 EU Member States (2010-2060)*. European Economy 2,2012. s. 472. ISBN 978-92-79-22850-6. [cit. 2015-4-12]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/european_economy/2012/pdf/ee-2012-2_en.pdf.

FASSMANN, M. *Celková bilance reforem koalice ODS – TOP09 – VV*. Praha: ČMKOS, 15. 4. 2012, 6 s. [cit. 2015-4-1]. Dostupné z: <http://www.cmkos.cz/studie-ekonomicke-analyzy-prognozy/3374-3/analyza-celkova-bilance-reforem-koalice-ods-top09-vv>.

Finance.cz. *Zákony*. [cit. 2015-3-24]. Dostupné na: <http://www.finance.cz/dane-a-mzda/zakony/dph/cast-1-hlava-2-dil-7.html>.

HAMPL, O. *Návrhy opatření řešené v rámci pracovního týmu č. 3 - Komplexní systémové analýzy, zásluhovost a transfery mezi rodinami a státem*. 2014. [cit. 2015-1-2]. Dostupné z: <http://www.duchodova-komise.cz/wp-content/uploads/2014/11/PT3-HAMPL-N%C3%A1vrhy-opat%C5%99en%C3%AD-v-r%C3%A1mci-pracovn%C3%ADho-t%C3%BDmu-%C4%8D.-3.pdf>.

IES. *Reforma penzijního systému: úvod do diskuse*. [cit. 2015-5-1]. Dostupné z: ies.fsv.cuni.cz/default/file/download/id/2622.

JURAJDA, Š., ŠATAVA, J. *Budete mít nárok na důchod?*. Národohospodářský ústav AV ČR, v. v. i., 2014. 13 s. [cit. 2014-11-2]. Dostupné z: http://idea.cergeei.cz/files/IDEA_Studie_6_2014.pdf.

KANTOR, M. *Komentář Asociace penzijních společností ČR k vybraným obchodním a ekonomickým výsledkům trhu za 1. čtvrtletí 2014*. APF. [cit. 2015-1-2]. Dostupné z: <http://www.apfcr.cz/cs/komentare-dane/komentar-k-vysledkum-za-rok-2014.html>.

KOTLAS, P. *Institucionální přístup k tvorbě politiky*, nedatováno. [cit. 2015-4-20]. Dostupné z: <http://samba.fsv.cuni.cz/~kotlas/>.

KREBS, V. *Sociální politika*. 5. přepracované a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010. 544 s. ISBN 978-80-7357-585-4.

Listina základních práv a svobod.

MAŘÍK, K. *Valorizace důchodů v roce 2015 – kalkulačka*. Naseduchody.cz. [cit. 2015-3-28]. Dostupné z: <http://www.naseduchody.cz/valorizace-duchodu.html>.

MPSV. *Český důchodový systém*. 27 s. 2010. [cit. 2014-12-2]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/11969/Analyza.pdf>.

MPSV. *Mechanismus určování důchodového věku podklad*. 2014b. [cit. 2015-4-28]. Dostupné z: <http://www.duchodova-komise.cz/wp-content/uploads/2014/08/MPSV-Mechanismus-ur%C4%8Dov%C3%A1n%C3%AD-d%C5%AFchodov%C3%A9ho-v%C4%9Bku-%C4%8Derven-2014.pdf>.

MPSV. *Pojistněmatematická zpráva o důchodovém pojištění 2012*. 2012. 153 s. [cit. 2015-2-28]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/13783/PMZ-2012.pdf>.

MPSV: *Proč potřebujeme důchodovou reformu?*. 2009. [cit. 2015-1-2]. Dostupné na: http://www.starnesmysli.cz/dokumenty/Proc_potrebujeme_duchodovou_reformu.pdf.

MPSV. *Reakce na studii myšlenkového centra IDEA „Penzijní dluh: Břímě mladých”*. 2011. [cit. 2015-2-6]. Dostupné z: <http://socialniporadce.mpsv.cz/files/clanky/278/reakce.pdf>.

MPSV. *Základní informace o důchodovém systému*. 2014a. [cit. 2015-2-16]. Dostupné z: <http://www.duchodova-komise.cz/wp-content/uploads/2014/08/MPSV-Z%C3%A1kladn%C3%AD-vhled-do-penzijn%C3%ADho-syst%C3%A9mu.pdf>.

MPSV. *Základní varianta*. 2014c [cit. 2015-1-28]. Dostupné z: <http://duchodova-komise.cz/wp-content/uploads/2014/07/MPSV-Sc%C3%A9n%C3%A1%C5%99-v%C3%BDvoje-d%C5%AFchodov%C3%A9ho-syst%C3%A9mu-beze-zm%C4%9Bny-st%C3%A1vaj%C3%ADc%C3%AD-legislativy.pdf>.

NERV. *Důchodová reforma*. Praha. 2010, 19 s. [cit. 2015-2-18]. Dostupné z: http://www.vlada.cz/assets/media-centrum/aktualne/NERV_Duchodova-reforma.pdf.

NORTH, D. C. *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990, p. 152. ISBN 0-521-39734-0.

NOVÁK, O. *Důchodový systém v České republice před a po roce 2013*. Praha, 2013. Diplomová práce. Bankovní institut, Vysoká škola finančnictví a ekonomických disciplín. [cit. 2015-3-15]. Dostupné z: https://is.bivs.cz/th/12117/bivs_m/Novak_Oto-Diplomova_prace.txt.

PERNES, Z. *Počet příjemců starobních penzí v ČR klesá*. 2014. [cit. 2015-1-17]. Dostupné z: <http://www.duchodova-komise.cz/wp-content/uploads/2014/08/Z.-Pernes-Po%C4%8Det-p%C5%99%C3%ADjemc%C5%AF-starobn%C3%ADch-penz%C3%AD-v-%C4%8CR-kles%C3%A1-10.-b%C5%99ezna-2014.pdf>.

PIERSON, Ch. *Beyond the welfare state?: the new political economy of welfare*. 2nd ed. Cambridge: Polity Press, 1998. ix, 234 s. ISBN 0-7456-1903-7.

POTŮČEK, M. *Dvanáct otázek nad připravovanou důchodovou reformou*. Prezentace na setkání Sdružení Lípa, 27. 5. 2011 – 29. 5. 2011. 2011, 14 s. [cit. 2015-3-14]. Dostupné z: <http://www.martinpotucek.cz/images/documents/dvanactotaznikukduchodovereforme.pdf>.

POTŮČEK, M. *Křížovatky české sociální reformy*. Praha: SLON, 1999, 317 s. ISBN 80-85850-70-2.

POTŮČEK, M. *Návrh na úpravu výše státních příspěvků v reformovaném doplňkovém penzijním spoření*. 2014. [cit. 2015-1-2]. Dostupné z: <http://www.duchodova-komise.cz/wp-content/uploads/2014/11/M.-Pot%C5%AF%C4%8Dek-N%C3%A1vrh-na-%C3%BApravu-v%C3%BD%C5%A1e-st%C3%A1tn%C3%ADch-p%C5%99%C3%ADsp%C4%9Bvk%C5%AF-v-reformovan%C3%A9m-dopl%C5%88kov%C3%A9m-penzijn%C3%ADm-spo%C5%99en%C3%AD-10.-listopadu-2014.pdf>.

POTŮČEK, M. *Závěrečná zpráva o činnosti za rok 2014*. 2014 (a). [cit. 2015-4-15]. Dostupné z: <http://www.duchodova-komise.cz/wp-content/uploads/2015/01/Z%C3%A1v%C4%9Bre%C4%8Dn%C3%A1-zpr%C3%A1va-o-%C4%8Dinnosti-OK-2014.pdf>.

POTŮČEK, M., et al.: *Důchodová reforma ČSSD. Programové teze pro veřejnou debatu. „Spravedlivý důchodový systém – důstojný život důchodcům“*, 2011, 10 s. [cit. 2015-1-28]. Dostupné z: <http://www.cssd.cz/soubory/ke-stazeni/reformy-2011/duchodova-reforma-cssd.pdf>.

PSPČR. *Důvodová zpráva k poslaneckému návrhu (poslanci ČSSD) na změnu zákonů č. 426/2011 Sb., č. 427/2011 Sb. a č. 428/2011 Sb.* (součást sněmovního tisku 833). 2012. [cit. 2015-1-5]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=833&CT1=0>.

PSPČR. *Důvodová zpráva – novela zákona o důchodovém pojištění*. Sněmovní tisk 277 2011. [cit. 2015-3-2]. Dostupné z <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=277&CT1=0>.

RANDLOVÁ, N., ARADSKÁ, D. *Ústavní soud zrušil část zákona o důchodovém pojištění - výpočet důchodů se změní*. 2010. [cit. 2015-4-28]. Dostupné z: <http://www.elaw.cz/judikatura/ustavni-soud-zrusil-cast-zakona-o-duchodovem-pojisteni-vypocet-duchodu-se-zmeni>.

RUDOLFOVÁ, V. *Systém do roku 1989*. 2014. [cit. 2015-1-28]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/18251/vyvoj.pdf>.

RUDOLFOVÁ, V., SAMEK, V. *Důchodová politika a její vliv na ekonomickou konkurenceschopnost a sociální soudržnost*. PRAŽSKÉ SOCIÁLNĚ VĚDNÍ STUDIE, Praha, 2010, 76 s. [cit. 2015-2-10]. Dostupné z: http://publication.fsv.cuni.cz/attachments/497_038%20%20Rudolfova,%20Samek.pdf.

RYTÍŘOVÁ, Lucie. *Důchodový systém v České republice*. 1. vyd. Olomouc: ANAG, 2013. 115 s. Práce, mzdy, pojištění. ISBN 978-80-7263-821-5.

SCHNEIDER, O. *Penzijní dluh: Břímě mladých*. Národohospodářský ústav AV ČR, 2011. 22 s. [cit. 2015-1-8]. Dostupné z: http://idea.cerge-ei.cz/documents/Studie_2011_02_Penze.pdf.

SCHNEIDER, O. *Důchodová reforma posté a opět jinak*. Hospodářské Noviny, 2014. [cit. 2015-3-2]. Dostupné z: http://blog.ihned.cz/c3-62210780-06b000_d-62210780-06b000_d-62210780-duchodova-reforma-poste-a-opet-jinak.

SCHNEIDER, O. *Důchodová reforma - proč ta náhlá starost o výhodnost?*. Hospodářské noviny, 2012. [cit. 2015-3-5]. Dostupné z: http://blog.ihned.cz/c3-58829770-06b000_d-58829770-06b000_d-58829770-duchodova-reforma-proc-ta-nahla-starost-o-vyhodnost.

SCHNEIDER, O. *Jaký důchod nás čeká? Alternativy vývoje státního průběžného důchodového systému*. Národohospodářský ústav AV ČR, 2012a. 10 s. [cit. 2015-1-18]. Dostupné na: http://idea.cerge-ei.cz/documents/kratka_studie_2012_07.pdf.

SCHNEIDER, O. *Nekonečná důchodová sága aneb nejdražší kurz ekonomie pro politiky*. Hospodářské noviny, 2014. [cit. 2015-4-2]. Dostupné na: http://blog.ihned.cz/c3-62481760-06b000_d-62481760-06b000_d-62481760-nekonecna-duchodova-saga-aneb-nejdrazsi-kurz-ekonomie-pro-politik.

SCHNEIDER, O., ŠATAVA, J. *Český důchodový systém na rozcestí: Pro koho je výhodný přechod do druhého pilíře?*. Národohospodářský ústav AV ČR, 2012. 24 s. [cit. 2015-2-13]. Dostupné z: http://idea.cerge-ei.cz/documents/studie_2012_04.pdf.

SCHNEIDER, O., ŠATAVA, J. *Dopady reformy 1. důchodového pilíře po roce 1996 na starobní důchody jednotlivců*. Národohospodářský ústav AV ČR, 2013a. 17 s. [cit. 2014-10-28]. Dostupné na: http://idea.cerge-ei.cz/files/IDEA_studie_4_2013.pdf.

SCHNEIDER, O., ŠATAVA, J.: *Důchodový systém: scénáře budoucího vývoje*. Národohospodářský ústav AV ČR, 2013b. 25 s. [cit. 2015-1-21]. Dostupné z: http://idea.cerge-ei.cz/files/IDEA_Studie_5_2013.pdf.

SKALKOVÁ, O. *Každý rok k odsunutí předčasného důchodu je dobrý*. Rozhovor s Radkem Urbanem, náměstkem ministra financí. 2012. [cit. 2015-3-3]. Dostupné z: <http://www.mfcr.cz/cs/aktualne/v-mediich/2012/2012-04-27-vmediich-3988-3988>.

Sociální doktrína České republiky. Programový dokument. Praha: Socioklub. 2002. [cit. 2015-3-28]. Dostupné z: <http://www.socioklub.cz/doktrina.php>.

SVOBODOVÁ, K. *Analýza: Demografické stárnutí ČR podle výsledků projekce*. Demografie.cz. 2012. [cit. 2015-1-28]. Dostupné na: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku=&artclID=824&.

TITMUSS, R. M. *Social Policy. An Introduction*. London: George Allen & Unwin Ltd., 1974, p. 160. ISBN 0-04-361018-8.

TOMEŠ, I. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha: Portál, s.r.o., 2010. 440 s. ISBN 978-80-7367-680-3.

TOMEŠ, I. *Obory sociální politiky*. Praha: Portál, 2011. 368 s. ISBN 978-80-7367-868-5.

TŮMA, O. *Druhý pilíř startuje. Jak se mu vede u sousedů?*. 2013. [cit. 2015-16]. Dostupné z: <http://www.penize.cz/duchody/247524-druhy-pilir-startuje-jak-se-mu-vede-u-sousedu>.

Ústavní soud ČR. *Nález ústavního soudu P1. ÚS 8/07, č. 135/2010 Sb. 2010*. [cit. 2015-1-8]. Dostupné z: <http://wintr.webz.cz/dokumenty/duchody2010.pdf>.

VEVERKOVÁ, J. *Analýza důchodového zabezpečování*. 2012. Diplomová práce. FSV UK. 123 s. [cit. 2015-5-4]. Dostupné z: http://ckis.cuni.cz/F/?func=direct&doc_number=001430714&local_base=CKS01&format=999.

VLÁDA ČR: *Programové prohlášení Vlády České republiky*, 4.8.2010. Praha. 42 s. [cit. 2015-3-8]. Dostupné z: http://www.vlada.cz/assets/media-centrum/dulezite_dokumenty/Programove_prohlaseni_vlady.pdf.

VLÁDA ČR. *Programové prohlášení vlády*. Praha, 2007. 16 s. Dostupné z: [cit. 2015-3-28]. http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1993-2010-cr/mirek-topolanek-2/Programove-prohlaseni-vlady_1.pdf.

VOSTATEK, J. *Česká důchodová reforma: co dál*. VŠFS, Praha, 2012(b). 16 s. [cit. 2015-1-22]. Dostupné z: http://www.vsfs.cz/prilohy/konference/vostatek_duchodova_reforma_2012.pdf.

VOSTATEK, J. *Důchodová reforma: břímě mladých?*. CESTA, 2012(a). 33 s. [cit. 2015-2-2]. Dostupné z: <http://www.centrum-cesta.cz/files/projekty/socialne-ekonomicka-skupina/RP1-2012-Vostatek.pdf>.

VÝKONNÝ TÝM. *Závěrečná zpráva*. Praha, 2005. 119 s. [cit. 2015-3-4]. Dostupné z: <http://www.ceskereformy.cz/soubory/dokumenty/bezdekova-komise-1-zaverecnazprava.pdf>.

WIKIPEDIE. *Práh chudoby*. [cit. 2015-5-2]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Pr%C3%A1h_chudoby.

Zákon č. 42/1994 Sb., o penzijním připojištění, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 425/2003 Sb., kterým se mění zákon č. 155/1995 Sb., zákon č. 589/1992 Sb., zákon č. 582/1991 Sb. a zákon č. 48/1997 Sb.

Zákon č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 220/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 155/1995 Sb.

Zákon č. 426/2011 Sb., o důchodovém spoření v aktuálním znění.

Zákon č. 427/2011 Sb., o doplňkovém penzijním spoření.

Zákon č. 403/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 427/2011 Sb.

Zákon č. 397/2012 Sb., o pojistném na důchodovém spoření v aktuálním znění.

ŽIŽKOVÁ, J. Výchozí stav sociální politiky ČR (souhrnný přehled). In MACH, M. (ed.) *Transformace sociální politiky v ČR. Vědecký sborník Acta Oeconomica Pragensia* č. 2. Praha: VŠE, 1997, s. 9 - 19. ISSN 0572-3043.1